

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

ANA KONULARI EKSENİNDE TEĞÂBÜN SÛRESİ TEFSİRİ

Yüksek Lisans Tezi

Betül YILMAZ

Danışman
Prof. Dr. Mehmet OKUYAN

SAMSUN
2024

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

ANA KONULARI EKSENİNDE TEĞÂBÜN SÛRESİ TEFSİRİ

Yüksek Lisans Tezi

Betül YILMAZ

Danışman
Prof. Dr. Mehmet OKUYAN

SAMSUN
2024

TEZ KABUL VE ONAYI

Betül YILMAZ tarafından, **Prof. Dr. Mehmet OKUYAN** danışmanlığında hazırlanan “**ANA KONULARI EKSENİNDE TEĞÂBÜN SÛRESİ TEFSİRİ**” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	Sonuç
Başkan	Prof. Dr. Mehmet OKUYAN Ondokuz Mayıs Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı	☐ Kabul ☐ Ret
Üye	Doç. Dr. Mustafa KARA Ondokuz Mayıs Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı	☐ Kabul ☐ Ret
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Ceyda GÜRMAN Sinop Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı	☐ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Ahmet TABAK
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi?

Evet ☐ (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır ☒

/ / 2024
Betül YILMAZ

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı: ANA KONULARI EKSENİNDE TEĞÂBÜN SÛRESİ TEFSİRİ

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 04.01.2024 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 22

Tek kaynak oranı : % 4 çıkmıştır.

/ / 2024
Prof. Dr. Mehmet OKUYAN

ÖZET

ANA KONULARI EKSENİNDE TEĞÂBÜN SÛRESİ TEFSİRİ

Betül YILMAZ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans, Ocak/2024

Danışman: Prof. Dr. Mehmet OKUYAN

“Ana Konuları Ekseninde Teğâbün Sûresi Tefsiri” adlı çalışmamızda konulu tefsir ekseninde Teğâbün sûresinin ana konuları detaylı bir şekilde tespit edilmeye ve incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın amacı daha önce üzerinde konulu tefsir çalışması yapılmamış olan Teğâbün sûresinin ihtiva ettiği konuları ortaya koymak ve analiz etmektir. Çalışmamız diğer surelerden de alıntılar yapılarak Teğâbün sûresi ile sınırlıdır. Çalışmamız, nitel bilgi toplama yöntemlerinden yazılı doküman incelemesine dayanmakta olup, literatür taraması ile ulaşılan veriler, bütüncül bir bakış açısı ile incelenerek değerlendirilmektedir.

Kur’ân-ı Kerîm’in gönderiliş amacına bakıldığında, insanların dünyasını imar, ahiretini mamur edecek, Yüce Allah ile kul, kullar ile kullar arasını ve sosyal çevresini fitrî yapısına uygun tevhide boyun eğme ve nübüvvete itaat etme ekseninde bir sistem ile gönderildiği görülmektedir. Bazen konu bütünlüğünde bazen âyet aralarında emirlerini serpiştirerek hayat düzenini sağlamış olduğu anlaşılmaktadır. Tez konumuz olan Teğâbün sûresinin genel konularını, her şeyin Yüce Allah’ı hamd ile tesbih etmesi, her şeyin O’nun mülküne ait olması, yerin ve göğün bir amaç ile yaratılması, Yüce Allah’ın gizli açık her şeyi bilmesi, tüm musibetlerin Yüce Allah’ın izni ile gerçekleşmesi, kâfir olanların asla diriltilmeyeceklerini sanması, bazı eş ve çocukların düşman ve aynı zamanda birer imtihan oluşu, Yüce Allah’a ve elçisine itaatin gerekliliği, Yüce Allah yolunda infak etmenin gerekli olması şeklinde sıralamak mümkündür.

Anahtar Sözcükler: Tefsir, Kur’ân-ı Kerim, Teğâbün Sûresi, Konulu Tefsir, Müfessir.

ABSTRACT

THE TAFSİR OF SURAH TEGABUN ON THE AXIS OF MAIN SUBJECTS

Betül YILMAZ

Ondokuz Mayıs University

Institute of Graduate Studies

Department of Basic İslamic Sciences Major Discipline

Master, January/2024

Supervisor: Prof. Dr. Mehmet OKUYAN

In our study titled "The Tafsir of Surah al-Taghābun on the Axis of its Main Topics", the main topics of Surah al-Taghābun on the axis of thematic exegesis have been tried to be identified and analyzed in detail. The aim of our study is to reveal and analyze the issues contained in Surah al-Taghābun, which has not been studied before. Our study is limited to surah al-Taghābun by quoting from other surahs as well. Our study is based on written document analysis, which is one of the qualitative information gathering methods, and the data obtained through literature review are analyzed and evaluated from a holistic perspective.

When we look at the purpose of the Qur'ān al-kerīm, it is seen that it was sent with a system that will build people's world and make their hereafter prosperous, and that it was sent with a system on the axis of submission to tawheed and obedience to prophethood in accordance with the natural structure of Almighty Allah and the servant, between the servants and the servants, and between the servants and the social environment. It is understood that he has provided the order of life by interspersing his orders sometimes in the integrity of the subject and sometimes between verses. The general themes of Surah al-Taghābun, which is the subject of our thesis, are that everything glorifies Allah Almighty with praise, that everything belongs to His property, that the heavens and the earth were created with a purpose, that Allah Almighty knows everything secret and open, and that all calamities happen with the permission of Allah Almighty, the disbelievers' belief that they will never be resurrected, the fact that some wives and children are enemies and at the same time a test, the necessity of obedience to Allah Almighty and His messenger, and the necessity of giving in the way of Allah Almighty.

Keywords: Tafsir, Qur'an, Surah At-Taghabun, Thematic Tafsir, Mufasssir

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Yüce Allah Kur'ân'ı, kulları ile irtibat kurmak ve sıratı müstakim üzerinde yürümeleri için yol haritası olarak göndermiştir. Kur'ân bu haritanın ana ölçekte belirli mekân ve işaretleri ile donatılmıştır. Kur'ân yazılı, sözlü ve tevatür yolu ile nakledilmiş ilahi bir kitaptır. Kur'ân-ı Kerim üzerinde Hz. Peygamber, ashâb, tâbiîn ve tebeu't-tâbiînden günümüze kadar tefsir çalışmaları yapılmıştır. Hz. Peygamber'in tefsiri, sahâbenin Kur'ân ve Resulullah'ın (sav) sünneti ve sözleri ile, tâbiîn de Kur'ân'ı Kur'ân ile hadis ile ve sahâbenin naklettiği nüzul sebepleri ile tefsir etmişlerdir. Kur'ân, üzerinde en çok çalışma yapılan kitaptır. Bu çalışmalar Kur'ân'ın tefsiri, i'câzı, kıssalar ve bilimsel âyetlerden faydalanma şeklinde gerçekleşmiştir. Biz de bu çalışmamızda Kur'ân tefsir çeşitlerinden biri olan “konulu tefsir” metodu ile Teğâbün Sûresini Kur'ân'da yer alan diğer âyetlerden de yararlanarak incelemeye çalışacağız.

Çalışmamız, Giriş'ten sonra gelen 3 bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında çalışmanın konusu, amacı, önemi ve yöntemine değinilip ilgili kaynaklar hakkında bilgi verilerek açıklamalar yapılmıştır. Birinci bölümde tefsir ilmi ve konulu tefsir hakkında bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde Teğâbün Sûresinin meâli ile sûre hakkında genel bilgilere yer verilmiş, surede yer alan kavramlar üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölüm tezimizin ana bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde sûrede yer alan ana konular farklı başlıklar da yer verilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda âyet meallerini Mehmet Okuyan'ın Kur'ân Meal-Tefsir eserinden verdik. Üçüncü bölümdeki açıklamalarımızı da genel çerçevenin ötesinde maddeler halinde ele alarak onları da alt maddelere ayıracağız. Bunun yanında farklı tefsirlere müracaat ederek yorumlamaya çalışacağız.

Bu çalışmanın hazırlanmasında, gerek tez konusunun tespitinde ve kaynakların temininde gerekse araştırma aşamalarında değerli vakitlerini ayırıp bilgi, deneyim ve desteklerini esirgemeyen kıymetli hocalarım Prof. Dr. Mehmet OKUYAN'a ve Doç. Dr. Mustafa KARA'ya teşekkürlerimi arz ederim. Beni yetiştiren ve bu günlere gelmemde büyük emek sarf eden değerli aileme, motivasyonumu yüksek tutan ve destekleri ile yalnız bırakmayan arkadaşlarıma ve üzerimde emeği olan tüm hocalarıma içtenlikle teşekkür ederim.

Betül YILMAZ

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	vii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	1
1.2. Araştırmamızın Önemi ve Yöntemi	1
1.3. Araştırma İle İlgili Kaynaklar	2
2. TEFSİR İLMİ VE KONULU TEFSİR	2
2.1. Tefsir İlminin Tanımı ve İlgili Kavramlar	2
2.1.1. Tefsir İlminin Tanımı	2
2.1.2. Tefsir ve Tefsirle İlgili Kavramlar	3
2.1.2.1. Tefsîr	3
2.1.2.2. Te'vîl	4
2.1.2.2.1. Beyânî Te'vîl	5
2.1.2.2.2. İrfânî Te'vîl	5
2.1.2.2.3. Burhânî Te'vîl	6
2.1.2.1.3. Tefsîr ve Te'vîl Kavramlarının Mukayesesi	6
2.1.2.3. Tercüme.....	7
2.1.2.3.1. Harfî/Lafzî Tercüme	8
2.1.2.3.2. Manevî/Tefsiri Tercüme.....	8
2.1.2.4. Meâl	8
2.2. Tefsir Çeşitleri.....	9
2.2.1. Tafsîlî Tefsirler.....	9
2.2.1.1. Rivayet Tefsiri.....	9
2.2.1.2. Dirayet Tefsiri	10
2.2.2. Müfessirlerin Yönelimlerine Göre Tefsirler	10
2.2.2.1. Mezhebî Tefsir	10
2.2.2.2. Fık'hî Tefsir.....	11
2.2.2.3. İçtimâî Tefsir.....	11
2.2.2.4. İşârî Tefsir	11
2.2.3. Müfessirlerin Usluplarına Göre Tefsirler.....	12
2.2.3.1. İcmâlî Tefsir	12
2.2.3.2. Konulu (Mevzui) Tefsir	12
2.2.3.2.1. Konulu Tefsirin Tanımı	13
2.2.3.2.2. Konulu Tefsirin Amacı ve Önemi.....	14
2.2.3.2.3. Konulu Tefsirin Tarihçesi	15
2.2.3.2.4. Konulu Tefsir Çeşitleri.....	18
2.2.3.2.4.1. Bütünüyle Kur'ân Merkezli Konulu Tefsir.....	18
2.2.3.2.4.2. Sûre Merkezli Konulu Tefsir	19
2.3. Değerlendirme.....	19
3. TEĞÂBÜN SÛRESİ	20
3.1. Teğâbün Sûresi Hakkında Genel Bilgiler	20
3.1.1. Sûrenin Adı	21

3.1.2. Sûrenin Âyet Sayısı ve İniş Yeri.....	21
3.1.3. Sûrenin Nüzul Sebebi.....	22
3.1.4. Sûrenin Genel Muhtevası.....	23
3.1.5. Sûrenin Kendinden Önceki ve Sonraki Sûrelerle Münasebeti.....	24
3.2. Teğâbün Sûresinde Geçen Bazı Kavramlar	26
3.2.1. Tesbih.....	26
3.2.2. Kâfir	28
3.2.3. Mümin.....	29
3.2.4. Azab	30
3.2.5. İstiğna.....	31
3.2.6. Allah.....	32
3.2.7. Rasûl.....	33
3.2.8. Nûr	34
3.2.9. Teğâbün.....	35
3.2.10. Salih Amel.....	37
3.2.11. Cennet	38
3.2.12. Hulûd.....	40
3.2.13. Musîbet.....	42
3.2.14. Tevekkül.....	43
3.2.15. Afv, Safh, Mağfiret	44
3.2.16. Fitne	46
3.2.17. Takva.....	47
3.2.18. İnfak	49
3.2.19. Karz-ı Hasen.....	51
3.2.20. Gayb ve Şehâdet.....	52
3.3. Yüce Allah'ın Teğâbün Sûresinde Yer Alan İsimleri.....	54
3.3.1. “Esmâ-i Hüsnâ” Hakkında Kısa Bilgi.....	54
3.3.2. Yüce Allah'ın Teğâbün Sûresinde Geçen İsimleri.....	56
3.3.2.1. قَدِيرٌ <i>Kadîr</i>	56
3.3.2.2. بَصِيرٌ <i>Basîr</i>	57
3.3.2.3. عَلِيمٌ <i>‘Alîm</i>	58
3.3.2.4. غَنِيٌّ <i>Ġaniyy</i>	60
3.3.2.5. حميد <i>Hamîd</i>	61
3.3.2.6. خَبِير <i>Habîr</i>	61
3.3.2.7. لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ <i>La İlahe İllahu</i>	62
3.3.2.8. غَفُور <i>Ġafûr</i>	62
3.3.2.9. رَحِيم <i>Rahîm</i>	63
3.3.2.10. شَكُور <i>Şekûr</i>	64
3.3.2.11. حَلِيم <i>Halîm</i>	64
3.3.2.12. عَزِيز <i>Azîz</i>	65
3.3.2.13. حَكِيم <i>Hakîm</i>	66
3.4. Teğâbün Sûresinin Ana Konuları.....	67
3.4.1. 1-4. Âyetler	67
3.4.1.1. Yüce Allah'ın Hakimiyeti.....	67
3.4.1.1.1. Her Şeyin Yüce Allah'ı Tesbih Etmesi.....	67
3.4.1.1.2. İnsanların İnanç Yönünden (İnkâr-İmân) İkiye Ayrılması	71
3.4.1.1.3. İnsanların En Güzel Şekilde Sûretlenmesi.....	73
3.4.1.1.4. Yüce Allah'ın Gizli Açık Her Şeyi Bilmesi.....	76
3.4.2. 5-7. Âyetler	77
3.4.2.1. İnkâr Edenler ve Bazı Özellikleri.....	78

3.4.2.1.1. İnkarcıların İnkırları ve Görecekleri Ceza.....	78
3.4.2.1.2. Helak Olan Kavimlerin Vasıfları	82
3.4.2.1.3. Yeniden Dirilişı İnkı Edenlerin Karşılaşacakları Durum.....	85
3.4.3. 8-10. Âyetler	87
3.4.3.1. İman ve İnkı Sonuçları.....	88
3.4.3.1.1. Allah’a, Elçisine ve Nûr’a İman.....	88
3.4.3.1.2. Toplanma-Aldanma- Gününde İnananlara Ait Ödül	90
3.4.3.1.3. İnkarcıların Sonu Olan Azap: Ateş Azabı.....	95
3.4.4. 11-13. Âyetler	96
3.4.4.1. Allah Tasavvuru	96
3.4.4.1.1. İman ve Hidayet İlişkisi	96
3.4.4.1.2. Yüce Allah’a ve Elçisi Hz. Peygamber’e İtaat.....	98
3.4.4.1.3. Yüce Allah’a Güvenmek-Tevekkül Etmek.....	100
3.4.5. 14-18. Âyetler	101
3.4.5.1. Hayata Yönelik Temel Uyarılar	101
3.4.5.1.1. Eş, Çocuk, Mal ve Servet.....	102
3.4.5.1.2. Takva, Hakkı Dinleme, İtaat Etme, İnfak ve Cimrilikten Kurtulma.....	105
3.4.5.1.3. Yüce Allah’a Güzel Borç (Karz-ı Hasen) ve Bunun Karşılığı.....	107
3.5. Değerlendirme.....	108
4. SONUÇ.....	110
KAYNAKÇA	113
ÖZ GEÇMİŞ.....	119

KISALTMALAR

as	: Aleyhi's-Selam
b.	: İbn, bin
bk.	: bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Hız.	: Hazreti
sav	: Sallallahü aleyhi ve sellem
ter.	: Tercüme eden
thk.	: Tahkik eden
ts.	: Tarihsiz

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Yüce Allah, insanlık tarihini ilk insanı peygamber yapmak sureti ile başlatmıştır. İnsana hitap etmek için insanı muhatap alarak, insanlara kendi aralarından seçtiği elçilerle sahifeler ve kitaplar göndermiştir. İnsanlık tarihinin süre geldiği bir dönemin âhir zaman olarak ifade edilen son döneminde nübüvvetin son halkası olarak tanıttığı peygamberini,¹ kemale erdirdiği dini² ile bütün insanlığa bir öğüt³ ve hayata çağrı olan⁴ ve insanlığı bir amaç etrafında toplayan bir kitapla görevlendirmiştir.⁵

Vahyin nâzil olduğu dönemde Kur'ân âyetlerinde anlaşılmayan bir durum söz konusu olduğunda Hz. Peygamber'e başvurularak bu durum çözüme kavuşturulurdu. Ancak ilerleyen dönemlerde Hz. Peygamber'in vefatı ile direkt kendisine ulaşamaması, İslâm coğrafyasının genişlemesi ve Müslümanların farklı dillere sahip olması hasebiyle muhtelif sorunlar ile karşılaşılmasından dolayı âyetlerin manasına ve mahiyetine uygun anlaşılması için yeniden yorum ve tefsirine ihtiyaç duyulmuştur. Bundan dolayıdır ki Kur'ân'ın daha iyi anlaşılması için pek çok yönden çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sayesinde çeşitli usul ve yöntemler bulup geliştirilmiştir. Bu çalışmalardan biri de konulu tefsir yöntemidir. Konulu tefsir yöntemi ile yapılmış olan çalışmaların genelini Kur'ân merkezli çalışmalar oluşturmaktadır.

Çalışmadaki amaç Teğâbün Sûresi'ni konulu tefsir yöntemi ile ele alarak incelemektir. Bu çalışmada, surenin ismi, nüzûl sebebi, nüzûl yeri, Mekke'de mi yoksa Medine'de mi indirildiği ve âyet sayısı gibi hususlar üzerinde durulmuştur. Sûrede öne çıkan kavram, kişi, sıfat ve hâdiseler tespit edilerek ilgili başlıklar altında değerlendirilmiştir. Sûrenin hem kendi iç bütünlüğü hem Kur'ân'ın bütünündeki uyum göz önünde bulundurulmuştur.

1.2. Araştırmamızın Önemi ve Yöntemi

Kur'ân'ın birçok sûresinin konulu tefsir olarak ele alındığı bilinmektedir ancak Teğâbün Sûresi'nin daha önce bilimsel açıdan konulu tefsir olarak ele alınmamış olması bizim bu sûreyi çalışma konusu olarak seçmemizde etkili olmuştur. Çalışma,

¹ el-Ahzâb, 33/40.

² el-Mâide, 5/3.

³ Yûnus, 10/57.

⁴ el-Enfâl, 8/24.

⁵ en-Nisâ, 4/105.

nitel bilgi toplama yöntemlerinden yazılı doküman incelenmesine dayanmaktadır. Buna göre çalışmamıza ait literatür taraması yapıp elde edilen veriler mukayeseli bir şekilde analiz edilip değerlendirilmektedir. Literatür taraması kapsamında çalışmamızın ana malzemesini genelde tefsir konuları özelde ise Teğâbün sûresindeki âyetler oluşturmaktadır. Çalışmamıza konu olan Teğâbün Sûresi, konulu tefsirin kısımlarından olan “Sûre Merkezli Konulu Tefsir Yöntemi” ile ele alınmaktadır. Çalışmamızda Teğâbün Sûresi’nin ihtiva ettiği konular tespit edilip konu başlıkları belirlenmiş, ilgili görülen yerlerde alt başlıklara ayırarak açıklamalar yapılmıştır.

1.3. Araştırma İle İlgili Kaynaklar

Çalışmamız Tefsir İlmi ve Konulu Tefsîr, genel anlamda Teğâbün Sûresi ve Teğâbün Sûresi’nin Tefsîri olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Konulu tefsir hakkında genel bilgileri edinmek için başlıca Muhammed Mahmud Hicâzî’nin (ö. 1353/1934) “*et-Tefsiru’l-Mevduiyye fi’l-Kur’âni’l-Kerim*”, Şahin Güven’in “*Konulu Tefsir Metodu*”, Muhsin Demirci’nin, “*Konulu Tefsire Giriş*”, Mustafa Hocaoglu’nun “*Konulu Tefsîr ve Problemleri*” ve çeşitli güncel çalışmalardan yararlanılmıştır. Âyetlerin tefsîr ve tahlilinde Ebû Cafer Taberî’nin (ö. 310/923) “*Câmi’u’l-Beyân*”, Zemahşerî’nin (ö. 538/1144) “*el-Keşşâf ‘an Hakâiki Ğavâmizi’t-Tenzîl ve ‘Uyûni’l-Ekâvil fi Vucûhi’t-Te’vîl*”, Fahreddin er-Râzî’nin (ö. 606/1210) “*Mefâtîhu’l-Gayb*”, İbn Kesîr’in (ö. 774/1373) “*Tefsîrü’l-Kur’âni’l-‘Azîm*”, Sâbûnî’nin (ö. 2021) “*Safvetü’t-Tefâsir*” Elmalılı Hamdi Yazır’ın (ö. 1942) “*Hak Dini Kur’an Dili*”, Ebu’l-Alâ Mevdûdî’nin (ö.1979) “*Tefhîmu’l-Kur’ân*” eserlerinden, âyet meallerinde ise Mehmet Okuyan’ın “*Kur’ân Meal-Tefsir*” eserinden yararlanılmıştır. Çalışmamızda kavramların izahında el-İsfehânî’nin (ö. 502/1108) “*el-Müfredât-ü Elfâzi’l Kur’ân*” ve İbn Manzûr’un (ö. 711/ 1311) “*Lisânu’l-‘Arab*” isimli eserleri başta olmak üzere temel sözlüklerden de faydalanılmıştır. Çalışmamız ile ilgili istifade ettiğimiz makale, tez ve benzeri eserler kaynakça kısmında aktarılmıştır.

2. TEFSİR İLMİ VE KONULU TEFSİR

2.1. Tefsir İlminin Tanımı ve İlgili Kavramlar

İlk olarak “tefsir”, “tevil”, “tercüme” ve “meâl” kavramlarının kısaca tanımına ve çeşitlerine daha sonra “Konulu (Mevzui) Tefsir” kavramının tanımı ve çeşitleri hakkında bilgiler ele alınacaktır.

2.1.1. Tefsir İlminin Tanımı

Tefsir ilmi Kur'ân'ın en iyi şekilde anlaşılmasını hedef almaktadır. Tefsir ilminin birçok alt disiplini bulunmakta olup tez konumuzun “Sûre Merkezli Konulu Tefsir Metodu” olması nedeniyle daha çok bu alan ile ilgili bilgilere yer verilecektir. Bütün ilim dallarının bir amacı bulunmaktadır. Tefsîr ilminin amacı da Kur'ân'ın doğru bir biçimde anlaşılabilmesi için gerekli yol, usul ve metodların öğrenilmesini sağlamaktır.

Kur'ân'ı insanlara en iyi şekilde açıklayan kişi Hz. Peygamber'dir. Kur'ân ona indirilmiş, kendisi tebliğ ve tebyin ile görevlendirilmiştir. Tebliğ, peygamberliğin olmazsa olmaz görevlerindendir. Kur'ân'da Hz. Muhammed ve diğer peygamberlerin tebliğ görevleri ile ilgili âyetler⁶ yer almaktadır.

2.1.2. Tefsir ve Tefsirle İlgili Kavramlar

2.1.2.1. Tefsîr

Tefsîr (تفسير) kavramı, (ف-س-ر) *f-s-r* ya da (س-ف-ر) *s-f-r* kökünden türemiş olup, tef'îl (تفعيل) formunda mastar bir isimdir. (ف-س-ر) *f-s-r* “beyân etmek, keşfetmek, izhar etmek” anlamına, (س-ف-ر) *s-f-r* kelimesi ise “açmak, kapalı olanı açmak ve aydınlatmak” anlamlarına gelmektedir.⁷

Tefsir kavramı lügatte “herhangi bir şeyi izah etmek, beyan etmek, kapalı olan bir şeyi keşfetmek ve ortaya çıkarmak” anlamları ile yer almaktadır. Doktorların hastanın sıkıntısını öğrenmek için baktığı tahlil örneklerine “(تفسير) *tefsiretun*” denmektedir.⁸ Doktor nasıl hastalığın sebeplerini araştırarak ortaya çıkarıyorsa müfessir de âyetlerin anlamlarını detaylı araştırarak ortaya çıkarmaktadır.⁹ Tefsir kavramı Kur'ân'da bir âyetle¹⁰ “açıklama” manasıyla Yüce Allah'a nispet edilerek en güzel tefsirin yine Yüce Allah'a ait olduğu ifade edilmektedir.¹¹

⁶ el- Mâide, 5/67,99; el- A'râf, 7/79; er- Ra'd, 13/40; en- Nahl, 16/35, 44, 82; Nûr, 24/54; el- 'Ankebût, 29/18; Yâsîn, 36/17; eş- Şûrâ, 42/48; ez- Zâriyât, 51/55; et- Tûr, 52/29; et- Teğâbün, 64/12; el- A'lâ, 87/9; el- Gâşîye, 88/21.

⁷ Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed Râğıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garibi'l- Kur'ân*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî (Dimeşk-Beyrut: Dâru'l-Kalem-Dâru's Şâmiye, 1425/2005), 637; Bedreddin Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşî, *el Burhân fî 'Ulumi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Fikr 1430/2009) 2/147; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 240.

⁸ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 213; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi* (Ankara: Fecr Yayınları, 2019), 19.

⁹ Ebu'l Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr el-İfrikî el-Ensârî er-Ruveyfî, *Lisânü'l-'Arab*, (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414/1993), 5/55.

¹⁰ el- Furkân, 25/33.

¹¹ Mehmet Okuyan, *Kur'ân Meal-Tefsir* (İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2021), 3.

Tefsir kavramını âlimler çeşitli şekillerde tanımlamaktadır. Burada bu tanımlamalar arasından birkaç tanıma yer verilecektir.

Zürkânî (ö. 1367/1948) tefsir kavramını “التفسير هو علم يبحث فيه عن آيات الله من حيث دلالة على مراد الله تعالى بقدر الطاقة البشرية” “Beşeriyetin gücü ölçüsünde Kur’ân’ın Yüce Allah’ın muradına delalet edecek olan yönünün araştırılmasını içeren bir ilim dalı”¹² olarak tanımlarken, Râgıb el-İsfahânî *tefsir* kavramını “mâkul anlamı ortaya çıkarmak”¹³ olarak tanımlamaktadır. Zerkeşi (ö. 794/1392) ise “Kur’ân âyetlerinin nüzul sebeplerini, surelerini, kıssalarını ve hepsinin delalet etmiş olduğu anlamları inceleyen ve bu âyetleri-sûreleri Mekki ve Medeni olarak düzenleyen, muhkem-müteşabih, nâsih-mensuh, âm-hâs, mutlak-mukayyed, mücmel-müfessir bakımından araştıran ilim dalı”¹⁴ olarak ifade etmektedir.

Tefsir; “Kur’ân hakkında meydana çıkarılan şüphe uyandırıcı delillere karşı, o delilleri çürüterek şüpheleri yok edici açıklama; Kur’ân’ın hakikatini ve doğruluğunu en açık ve belirgin biçimde ortaya koymak olup, Kur’ân’ın en doğru anlaşılabilmesi için mana ve sonuca yönelik bir çalışma”¹⁵ olarak ifade edilmektedir.

Tefsir kavramını “dil bilimlerinden, Kur’ân ilimlerinden, rivayet ilimlerinden ve yöntem bilimlerinden faydalanarak Kur’ân’ın anlamlarının izah edilmesini ve ondan hüküm çıkarılmasını sağlayan ilim”¹⁶ şeklinde de tanımlamak mümkündür. Bu izah ile tefsirin kesinlikle bir dayanağının olması gerektiğine ve tefsir yapanın öncelikle dil ve Kur’ân ilimleri ile birlikte birçok alanda bilgi sahibi olması gerektiği vurgulanmaktadır.¹⁷

2.1.2.2. Te’vîl

“Te’vîl” kavramı (ت-و-ل) e-v-l kökünden gelmekte olup tef’îl babından mastardır. “E-v-l” lügatta “dönüp varmak, dönüp gelmek,”¹⁸ bir şeyin özüne dönmesi, bir şeyi

¹² Muhammed Abdû'l-Azîm ez-Zürkânî, *Menâhilü'l-İrfan fî 'Ulûmi'l-Kur'ân* (İsâ' el-Bâbi Matbaası, 1361/1943), 265.

¹³ İsfahânî, *Müfredat*, 636.

¹⁴ Zerkeşi, *el Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 2/162-163.

¹⁵ Şahin Güven, *Konulu Tefsir Metodu* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2019), 43.

¹⁶ Abdulhamit Birişik, “Tefsir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/281.

¹⁷ Birişik, “Tefsir”, 40/281.

¹⁸ Yusuf Şevki Yavuz, “Te’vîl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/27.

uygun olan hedefine ulaştırmak”¹⁹ gibi anlamlara gelmektedir. Tefil babında ise “açıklamak ve beyan etmek”²⁰ gibi anlamları söz konusu olmaktadır.

Te’vîl kavramı herhangi bir âyeti veya sözcüğü zahiri anlamından alarak bağlamından koparmadan nasslara uygun olacak şekilde yorumlamak demektir.²¹

Kur’ân’da *te’vîl* kavramının “gelecekte meydana geleceğı haber verilen bir durumun vakti geldiğinde gerçekleşmesi, bir lafzın tefsir edilerek izah edilmesi”²² şeklinde geçtiğı ifade etmektedir.

“Nasslarda geçen bir lafzın içerdığı muhtemel anlamlardan birini tercih etmek” olarak tarif edilen *te’vîl* kavramı; beyânî, irfânî ve burhânî olarak üç çeşide ayrılmaktadır.

2.1.2.2.1. Beyânî Te’vîl

Çoğunlukla kelimcilerin, fıkıhçıların, müfessirlerin ve dilcilerin kullanmış olduğu bir yorum yöntemi olan “*beyânî te’vîl*”, Arapçanın kurallarını dikkate alarak Kur’ân’dan anlamlar üretmektir. *Beyânî te’vîl*, Kur’ânî nasların anlamlarını subjektif bir tercihle ortaya koyma çabasıdır. Bu çabayla elde edilen verilerin dogmatik bir içeriğe sahip olmayıp daima eleştiriye, kabule veya redde açık olduğu ifade edilmektedir.²³

2.1.2.2.2. İrfânî Te’vîl

İrfânî te’vîl, tasavvufçuların kalbine sezgi, keşf ve ilham yolu ile gelen bir haber çeşidi olup onların tedebbür (Kur’ân’ı okuyup derin anlamlar üzerine düşünmek), teemmül (dış dünyanın bağlantılarından mümkün olduğunca soyutlanarak ilahi ve ezeli gerçekler üzerine kafa yormak), tefekkür (varlığın yaratılış hikmeti ya da Yüce Allah’ın nimetleri üzerine düşünmek) gibi kavramlar ile ifade edilmekte olan manevi tecrübeyi içselleştirmenin sonucudur.²⁴ Tamamen öznel tecrübe ile kalbe doğan işaret

¹⁹ İsfahâni, *Müfredât*, 381.

²⁰ İbn Manzur, *Lisânu’l-‘Arab*, 5/461.

²¹ Zerkeşî, *el-Burhân*, 2/150.; Muhsin Demirci, *Konulu Tefsire Giriş* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017), 27.

²² Yavuz, “Te’vîl”, 41/27.

²³ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 28.

²⁴ Mustafa Öztürk, “Geleneksel Te’vîl Çeşitlemelerinin Epistemik Değeri”, *Bilimnâme*, 2, 2003/2, 183.

olduğu için bu tarz te'vîllerin doğrulanabilir ya da ispatlanabilir nitelikte olmadıkları ifade edilmektedir.²⁵

2.1.2.2.3. Burhânî Te'vîl

Burhânî Te'vîl'in en önemli temsilcisi İbn Rüşd'dür. İbn Rüşd "Faslu'l- Makal" adlı eserinde burhânî te'vîli nassları bir bütün halinde inceleyerek zahiri anlamlarına uygun yorumlamak şeklinde uygulamıştır. İbn Rüşd akıl yolu ile elde edilen bilgi ve vahiy yolu ile elde edilen bilginin birbiri ile uyum içinde olduğu görüşündedir. Bu uyumun nassın zahirinden bilinen anlamıyla ya da burhâna dayanmakta olan yorumlarla gerçekleştirdiğini belirtmiştir. *Burhânî te'vîl* "nassları aklın ve dilin örfi kullanımı ile birlikte yorumlamayı esas alan tevil yöntemi" olarak açıklanmaktadır.²⁶

2.1.2.1.3. Tefsîr ve Te'vîl Kavramlarının Mukayesesi

Tefsîr ve *te'vîl* kavramları farklı dönemlerde karşılıklı olarak kullanılmıştır. Tefsir kavramının terim olarak kullanımı tevil kavramından önce olmuştur. İslam'ın ilk dönemlerinde tefsir ve hadis ilimleri yaygın olduğu için tefsir kavramı bu ilimlere özgü kullanılmaktaydı. Tercüme dönemiyle birlikte bu ilimler tedvin edilmeye başladığından farklı ilimler İslamiyet'e girmiş ve tefsir kavramının başka ilimlerde de yer almaya başlamış olduğu görülmektedir.²⁷

Erken dönemlerde bazı alimlerin tefsir ve te'vîl kavramlarını aynı manada kullanıldığı ve Kur'an'ı tefsire yönelik eserlerinin isimlerinde de tefsir yerine te'vil kavramının kullanıldığı görülmektedir. Bunlara Taberî'nin *Câmi'u'l-Beyân 'An Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, Mâtûridî'nin *Te'vilâtü'l-Kur'an* ve İbn Kuteybe'nin *Te'vîlü müşkili'l-Kur'an* adlı eserleri örnek olarak verilebilir. Tefsir ve te'vîl kavramlarının farklı anlamlara geldiğini savunan alimler de bulunmaktadır. Bu görüşte olan Zerkeşi tefsirin tevilden daha umumi olduğunu ifade etmekte ve tefsirin genelde lafızlarda kullanıldığını, te'vîlin ise manalarda kullanıldığını söylemektedir.²⁸ Tefsir ve te'vîl kavramlarının farklı anlamlara geldiğini savunan alimlerden bir diğeri ise Zehebidir. Zehebi "dirayete dayanan yorumların *te'vîl*, rivayete dayananların ise *tefsîr*"²⁹ şeklinde isimlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.³⁰ Mâturidî ise tefsir ile te'vil arasında

²⁵ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 30.

²⁶ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 31.

²⁷ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s. 214.

²⁸ Zerkeşi, *el Burhân*, 2/149.

²⁹ Zerkeşi, *el Burhân*, 2/164.

³⁰ Muhammed ez-Zehebi, *et-Tefsîr ve'l-Mufessirîn* (Dâru'l-Kutubi'l-Hadîse, 1976), 1/20.

ayrım yaparak tefsir kavramının “ilâhî kelâmın anlam ve amacı ile ilgili kesin ifade kullanma” anlamında olduğunu ve nüzul sebeplerine hakim olan sahabe tarafından yapılabileceğini te’vil kavramının ise sözün ulaşabileceği muhtemel anlamlara yorumlanması şeklinde belirterek tefsirin tek ihtimalli te’vil’in ise çok ihtimalli olduğunu ifade etmektedir.³¹

İlk dönemlerde birbirlerinin yerine kullanılan tefsir ve te’vil kavramları arasında bazı farklar bulunmaktadır. Te’vil bir delilden dolayı lafzın muhtemel anlamlarından birini tercih etme anlamı taşıdığından dolayı kesinlik ifade etmemekte iken, tefsire konu olan nasslarda tek anlam bulunduğundan dolayı kesinlik ifade etmektedir. Te’vil genelde nassların içsel anlamlarında bulunurken tefsir nassların lafızlarında söz konusudur. Te’vil genelde akla dayanırken tefsir rivayete dayanmaktadır.³²

2.1.2.3. Tercüme

Tercüme kelimesi sözlükte birçok anlama gelmektedir. Tercüme kelimesi Arap filologlarının çoğunluğunun da kabul ettiği üzere dört harfli (rubai) (ت - ر - ج - م) kökünden ya da el-Cevheri’nin ortaya attığı İbn Manzur’un da benimsediği üç harfli (sülası) (م - ج - ر) kökünden gelmektedir.³³ r-c-m kökünden kelimeler “kovmak, kovucu, tahminde bulunmak, taş atmak” anlamlarına gelmektedir.³⁴

“*Tercüme*” kavramı sözlüklerde genellikle “bir lafzı, bir dilden başka bir dile aktarmak”, “bir kimsenin yaşamını anlatması”³⁵ şeklinde tarif edilmektedir. Türkçe’de de yer alan “terceme-i hal” ya da “hal tercümesi” de bu anlamı ifade etmektedir.³⁶ Tercüme kelimesi, “kendisine ulaşmayan kimseye lafzı tebliğ etmek” ya da “lafzı ifade edildiği dilde tefsir etmek”, “bir lafzın manasını başka bir dilde emsali ile aynen ifade etmek”³⁷ anlamına da gelmektedir. Bir metin herhangi bir dilden başka bir dile tercüme edilirken sözün bütün anlam ve amaçlarına özen gösterilmesi gerekmektedir. *Tercüme*, “Harfi/Lafzi Tercüme” ve “Manevi / Tefsiri Tercüme” olmak üzere iki kısımda incelenmektedir.

³¹ Yavuz, “Te’vil”, 41/27; Muhammed Eroğlu, *Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ve Te’vilâtı l-Kur’ân* (İstanbul: Basılmamış Öğretim Üyeliği Tezi, 1971), 28.

³² Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, s. 33

³³ Muhsin Demirci, *Kur’ân Tarihi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017), 254.

³⁴ İsfahânî, *Müfredât*, 345; Mehmet Okuyan *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur’ân Sözlüğü* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2015), 364.

³⁵ İbn Manzur, *Lisânu l-‘Arâb*, 12/66.

³⁶ Demirci, *Kur’ân Tarihi*, 255.

³⁷ Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, 215-216; Demirci, *Kur’ân Tarihi*, 255.

2.1.2.3.1. Harfî/Lafzî Tercüme

Harfî tercüme mütercimnin kaynak metine ya da metnin lafızlarına bağlı kalarak yaptığı tercüme çeşididir. Harfî tercüme yapan kimse, tercüme edeceği kaynak metnin bütün anlamlarını koruyarak, her açıdan o metnin yerine geçebilecek hedef dildeki lafızları gözden geçirip kelimeleri bir dilden hedef dile aynen nakletmektedir.³⁸ Lafzî tercüme bilimsel eserlerde pratik olarak görülse de edebî eserlerde özellikle Kur’ân’da kullanımı zor hatta imkansızdır. Kur’ân’ın belagat, nazım ve üslubuyla muciz oluşu, onu başka bir dile lafzî tercüme olarak tercüme etmenin imkânsız olduğunu göstermektedir.³⁹

2.1.2.3.2. Manevî/Tefsiri Tercüme

*Manevî tercüme*de kaynak metnin ifade ettiği anlam dikkate alınmaktadır. Bazı lafızlar tercüme edilecek olan dilde tercüme edilmeyebilir, tercümede atlanabilir ya da kelime ilave edilebilir. Manevî tercüme lafızdaki anlama sadık kalınarak yapılmaktadır. Manevî tercümede temel amaç, metindeki lafızları tam anlayıp, bu lafızların işaret etmekte olduğu anlamı hedef dile aktarmaktır. Bu tür tercümede kaynak metindeki her sözcüğün, tercüme edilmek istenen dilde birebir tercüme edilmesinin zorunlu olması söz konusu değildir.⁴⁰

2.1.2.4. Meâl

Meâl kavramı “dönmek, ıslah etmek” anlamlarına gelen *آل* *âle* veya *أول* *evl* kökünden türemiş mimli mastar olup “varılan hedef, gâye, eksiltme” anlamı ile masdar-isim olarak da kullanılmaktadır. Erken dönemden itibaren Kur’ân birçok dile çevrilmiştir. Bu çevirilere “meâl” denmesi Türkçe’ye ait bir durum olup, Osmanlı Türkçesi’nde “anlam, kavram” gibi anlamlarda kullanılarak “bir sözü lafzen ya da harfî harfine uyararak açıklamak değil de anlam olarak başka bir dile çevrilmesi” şeklinde örfî bir manaya ulaşmıştır. Meâl kavramı “Kur’ân’ın harfî harfine değil anlam ve mefhum açısından tercümesi”⁴¹ anlamına gelmektedir.

³⁸ Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, 217; Hasan Yılmaz, *Kur’ân Meali Bağlamında Harfî Tercüme ile Tefsirî Tercüme Türü Arasında Bir Mukayese*, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6/1, (Kasım 2016), 4.

³⁹ Demirci, *Kur’ân Tarihi*, 259.

⁴⁰ Yılmaz, *Kur’ân Meali Bağlamında Harfî Tercüme ile Tefsirî Tercüme Türü Arasında Bir Mukayese*, 5.

⁴¹ Mustafa Öztürk, “Meâl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2019), Ek.2, 205.

Arapça indirilmiş olan Kur'ân'ın çevirilerinde Kur'ân âyetleri ne kadar tercüme edilmeye çalışılmış olsa da bu çeviriler Kur'ân'ın eşsiz ve mü'ciz oluşu nedeni ile onun anlam ve meâlinin harfî harfine değil de zorunluluktan kaynaklı eksik olarak âyetin yaklaşık anlamının ifade edilmesine neden olmaktadır.⁴²

2.2. Tefsir Çeşitleri

Alimler Kur'ân'ın farklı yönlerini ele alarak tefsir çalışmaları ortaya koymuşlardır ve böylece tefsir ilminde çeşitli yöntemler oluşturulmuştur.

İslam alimleri tefsir çeşitlerini genel olarak şu kısımlara ayırmaktadır:

1. Tefsîr'e dair bilgilerin bize ulaşması yönü ile tafsîlî tefsîrler başlığında; “rivâyet ve dirâyet tefsirleri”,

2. Müfessirlerin yönelimleri nazarı itibara alınarak; “mezhebî, fikhî, içtimâî, işârî” ve benzeri tefsirler,

3. Müfessirlerin takip ettiği üslup yönü dikkate alınarak da; “icmâlî ve mevdû'î tefsir”

Şimdi bu tefsir türleri hakkında bazı açıklamalara yer vermek istiyoruz.

2.2.1. Tafsîlî Tefsirler

Tafsîlî tefsir “naklî ve ictihâdî tefsir” geleneğinde uygulanmakta olan bir yöntem olup lafız ve anlam arasında önemli bir dengede yer almaktadır. Bu alanda tefsir kaleme almakta olan müfessirler de genellikle tikelden tümele bazen de tümelden tikele âyetlerin içsel manalarına bakmaktadır.⁴³ *Tafsili tefsir* “rivayet” ve “dirayet” olmak üzere iki alt başlıklara ayrılmaktadır.

2.2.1.1. Rivayet Tefsiri

Rivayet tefsiri “me'sur” ya da “menkûl veya naklî tefsir” olarak da isimlendirilmektedir. *Rivayet tefsiri* “Kur'ân'a Hz. Peygamber'in sünnetine, sahabeden nakledilen haberlere, Arap diline ve cahiliye Arap şiirine dayanan tefsir” olarak tanımlanmaktadır.⁴⁴ Rivayet tefsirine İbn Cerir et-Taberî'nin (ö. 310/923)

⁴² Osman Bilen, “Tercüme ve Meâl Farklı mı?: Kur'ân Meâli Kavramı Üzerine Bir Çözümleme”, *Kur'ân Meâlleri Sempozyumu* (İzmir: 24-26 Nisan 2003-), 2.Baskı, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 1/176.

⁴³ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, s. 39.

⁴⁴ Zehebi, *et-Tefsir ve'l-Mufessirün*, 1/135; Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 524; Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 40.

Câmiu'l Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân, Ebû'l-Leys es-Semerkindî'nin (ö. 373/983) *Tefsîr-u Ebi Leys*, Ebû İshak es-Sa'lebi'nin (ö. 427/1035) *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsîri'l Kur'ân*, Vâhidî'nin (ö. 468/1076) *el-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz*, Begavî'nin (ö. 516/1122) *Me'âlimü't-Tenzîl*, İbn Atiyye'nin (ö. 383/993) *el-Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz*, İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) *Tefsîr'ul Kur'ân'il-Azîm*, Celaleddin es-Suyûtî'nin (ö. 911/1505) *ed-Dürri'l-Mensûr* isimli eserleri örnek olarak verilebilir.

2.2.1.2. Dirayet Tefsiri

Dirayet tefsiri müfessirin sadece rivayet tefsirinin kaynak ve yöntemlerine bağlı kalmayarak dil, edebiyat ve çeşitli ilimlere dayanarak yapmış olduğu tefsir çeşididir. *Dirayet tefsirine* “re’y” ya da “aklî tefsir” de denmektedir.⁴⁵ Müfessirin herhangi bir meselede kendi görüşüne yer vermesi dirayet tefsirini rivayet tefsirinden ayıran en belirgin özelliği olması ile birlikte, bu özellik dirayet tefsirinin, rivayet tefsir kaynaklarını hiç kullanmadığı anlamına gelmemektedir.⁴⁶ Dirayet tefsire örnek olarak Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *el-Keşşâf*, Fahreddin er Râzî'nin (ö. 606/1210) *Mefâtihu'l-Gayb*, Kâdî Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) *Envârü't-Tenzîl*, Ebû'l Berekât en-Nesefî'nin (ö. 710/1310) *Medârikü't-Tenzîl*, Ali b. Muhammed el-Hâzin'in (ö. 741/1341) *Lübâbü't-Te'vîl*, Ebüssuûd Efendi'nin (ö. 982/1574) *İrşâdü'l-'Akli's Selîm*, Kurtubî'nin (ö. 671/1273) *el-Câmi 'li-Ahkâmi'l-Kur'ân* adlı eserleri yer almaktadır.

2.2.2. Müfessirlerin Yönelimlerine Göre Tefsirler

2.2.2.1. Mezhebî Tefsir

İslâm'ın ilk döneminden itibaren tefsir hareketlerine hız veren en önemli nedenlerden biri de dini ve siyasi görüşler ile ortaya çıkan fırkalardır. Bu fırkalar, kendilerini savunmak ve görüşlerinin doğruluğunu ispatlama nedeniyle Kur'ân'a başvurarak Kur'ân âyetlerini kendi görüşlerini onaylayacak biçimde yorumlamışlardır. Böylelikle ilke ve yöntem bakımından birbirinden farklı mezhepler ortaya çıkmıştır.⁴⁷ İtikadi mezheb, belli bir metod ile nasslardan manalar çıkarıp oluşturulan inanç sistemidir. Mezhebi tefsir ile bu inanç sistemlerinin üzerine inşa edilen Kur'ânî anlayış kastedilmektedir. Mezhebi tefsire eş-Şeyh Sultan Muhammed

⁴⁵ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn*, 1/183; Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 601.

⁴⁶ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn*, 1/134; Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 43.

⁴⁷ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn*, 1/309; Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 708, Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 50.

el-Horâsânî'nin “*Beyânu's-Saâde fî Makâmâtî'l-İbâde*”, eş-Şeyh Muhammed Cavâd en-Necefî'nin “*Âlâu'r-Rahmân fî Tefsîri'l-Kur'ân*”, Muhammed İbn Yûsuf ibn Îsâ ibn Sâlih İtfiyyîş'in “*Himyânu'z Zâd ilâ Dâri'l-Maâd*” isimli eserler örnek olarak verilebilir.

2.2.2.2. Fıkîhî Tefsir

Fıkîhî tefsir, Kur'ân'ın ibâdât, muâmelât ve ukûbâtla ilgili âyetlerinin açıklanması ile uğraşan, âyetlerden hükümler ortaya koymaya çalışan tefsirdir. Fıkîhî tefsirin konusunu ahkâm âyetleri oluşturmaktadır.⁴⁸ Fıkîhî tefsirin amacı Kur'ân'ın içerdiği ameli hüküm ve kaideleri ortaya koyup onları açıklamak ve nasıl uygulanacağını göstermektir.⁴⁹ Fıkîhî tefsire Mukâtil b. Süleyman'ın “*Tefsîru'l-Hamsi Mie Âyeti Mine'l-Kur'ân*”¹, İmam Şâfi'nin “*Ahkâmu'l-Kur'ân*”¹, Ebû Bekr er-Râzi el-Cessâs el-Hanefî'nin “*Ahkâmu'l-Kur'ân*”¹, Muhammed b. el-Huseyn b. Muhammed b. Halef İbnu'l-Ferrâ'nın “*Ahkâmu'l-Kur'ân*”¹ ve Ebû Bekr İbnu'l-Arabî'nin “*Ahkâmu'l-Kur'ân*”¹ örnek eserler arasındadır.

2.2.2.3. İçtimâî Tefsir

İçtimâî tefsir ekolü, son dönemde ortaya çıkmıştır. Bunun en belirgin özelliği tefsiri “donukluk ve durgunluktan kurtararak çağın toplumsal sorunlarını nassların ışığı altında çözümlemek”⁵⁰ olduğu ifade edilmektedir. İçtimâî tefsirde müfessir Kur'ân âyetlerini yorumlarken ilk olarak onun hidayet yönünü ele alarak toplumsal sorunları konu edinen bir yaklaşımla mesajlarını bütün insanlığa ulaştırmayı amaçlamaktadır. İçtimâî tefsir, dirâyet, rivayet ve işaret gibi usullerden faydalanmasıyla beraber insanlığın bireysel, sosyal ve toplumsal ihtiyaçlarının merkeze alınması nedeniyle içtimâî olarak adlandırılmaktadır.⁵¹ İçtimâî tefsir alanında Muhammed Abduh'un “*Tefsîru'l-Menar*”, Muhammed Reşid Rıza'nın “*Tefsîru'l-Kurani'l Azim*”, Ahmet Mustafa Merağî'nin “*Tefsîru'l-Merağî*”, Mevdûdî'nin “*Tefhîmu'l-Kur'ân*”, Saîd Havva'nın “*el-Esâs fî't-tefsîr*”, İzzet Derveze'nin “*et-Tefsîru'l-Hadîs*” ve Seyyid b. Kutub b. İbrahim b. Hüseyin eş-Şirazi'nin “*Fi Zilali'l-Kuran*” isimli çalışmalar bulunmaktadır.

2.2.2.4. İşârî Tefsir

⁴⁸ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn*, 2/379; Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 62.

⁴⁹ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn*, 2/379; Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 463.

⁵⁰ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 69.

⁵¹ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn*, 2/401; Birişik, “Tefsir”, 40/289.

İşârî tefsir, Kur’ân tefsirinde, keşf ve ilhama dayanarak âyetlerin açıklanmaya çalışıldığı bir tefsir çeşididir. “Remzî tefsir” ve “tasavvufî tefsir” ismi de verilen *İşârî tefsir*,⁵² “birtakım gizli anlamlar ve işaretler yolu ile Kur’ân-ı Kerim’i açıklamak” anlamına gelmektedir. Mutasavvıf, âyetleri bireysel fikirleri ile değil de makamı itibari ile kalbine doğan ilham ve işaretler ile tefsir etmektedir.⁵³ Sehl b. Abdullah et-Tüsterî’nin “*Tefsiru’l-Kurani’l-Azim*’i”, Hüseyin es-Sülemi’nin “*Hakaiku’t-Tefsir*’i”, Abdülkerîm el-Kuşeyrî’nin “*Letâ’ifü’l-İşârât*”⁵⁴, Rûzbihân-ı Baklî’nin “*‘Arâ’isü’l-Beyân*”⁵⁵, Necmeddîn-i Dâye’nin “*Bahrü’l-Hakâ’ik ve ‘l-Me’ânî*”⁵⁶’si, Abdürrezzâk el-Kâşânî’nin “*Te’vilâtü’l-Kur’ân*”⁵⁷, Ebu Sena Şihabüddin Mahmud b. Abdillâh b. Mahmud el-Hüseyinî el-Alusi’nin “*Ruhu’l-Meânî*”⁵⁸’si ve İsmâil Hakkı Bursevî’nin “*Rûhu’l-Beyân*”⁵⁹’ı işârî tefsire örnek olarak verilebilir.

2.2.3. Müfessirlerin Usluplarına Göre Tefsirler

2.2.3.1. İcmâlî Tefsir

İcmâlî tefsir, “detaya inmeden ana hatları ile yapılan tefsir” demektir. Müfessirin tefsir etmekte olduğu âyeti çok detaya girmeden amacın anlaşılacağı kadar belâgat nükteleri vb. açıklamalar ile yetinen ve sadece lafızla ilgilenererek yapılan tefsirdir. Bu özelliğinden ötürü icmali tefsire caff (kabuk) tefsir de denmektedir. İcmali tefsir, Lügatu’l-Kur’ân, İrabu’l-Kur’ân ilmi ve İcazu’l-Kur’ân gibi ilimlerin parçadan bütüne ya da lafızdan anlama doğru yapılan dikey bir sınıflama ile oluşturulmasından ortaya çıkan yüzeysel bir tefsirdir.⁶⁰ Muhammed Ferid Vecdi’nin *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim* ve Muhammed Gazali’nin *Nahve Tefsiri’l-Mevduyyin li Suveri’l-Kur’âni’l-Kerîm* adlı eserler icmâlî tefsire örnek çalışmalardır.

2.2.3.2. Konulu (Mevzui) Tefsir

Kur’ân, Yüce Allah tarafından insanları ıslah ve ihya etmek üzere muhkem⁶¹ bir istikamet belirleyecek, hidayetlerine rehber olacak, anlaşılıp ve uygulanacak bir biçimde göndermiş olduğu ilahi bir kitaptır. Konulu tefsir metodu çalışmamızın yöntemini oluşturduğundan konuyu biraz daha detaylı açıklamayı uygun gördük. Bu

⁵² Süleyman Ateş, *Sülemi ve Tasavvufî Tefsiri* (İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1969), 13.

⁵³ Zürcânî, *Menâhilü’l-İrfan fî ‘Ulûmi’l-Kur’ân*, 2/66; Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 59.

⁵⁴ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 37.

⁵⁵ Vâkı‘a, 56/78.

başlık altında konulu tefsîrin tanımı, konusu, amacı, önemi, tefsîr ilmindeki yeri, doğuşu ve kısımları hakkında bilgilere yer verilecektir.

2.2.3.2.1. Konulu Tefsirin Tanımı

Dilimizde “*konulu tefsir*” olarak ifade edilen kelimenin aslı arapça “*mevdû’i tefsir*”dir. “*Mevdû’i*” kelimesinin aslı “*vad*”dır. *Vad* kelimesi “aşağı indirmek, düşürmek, sabit kılmak, yapmak, yakıştırmak, bir yerden ayrılmamak ve bulmak” gibi manaları ifade etmektedir. Bundan hareketle “*mevdû*” kelimesi, “konulmuş, bir araya getirilmiş, oluşturulmuş, icat edilmiş” anlamlarına gelmektedir.⁵⁶ “Konulu tefsir”, ıstılahî anlamda “herhangi bir konunun Kur’ân bütünlüğü çerçevesinde ele alınarak açıklanması”, “bir konuya ait tüm âyetleri bir araya toplayarak nüzul sırasına dikkat ederek o konu ile ilgili Kur’ân’ın ne dediğinin ya da demek istediğinin belirlenmesidir”.⁵⁷

İslam alimleri tarafından konulu tefsir için birbirinden farklı ya da birbirini tamamlayan tanım ve tarifler yapılmıştır. Bu kapsamda konulu tefsir ile ilgili yapılan tanımlardan bir kısmına yer vereceğiz.

“Konulu Tefsir; bir konuyu Kur’ân’ın bütünlüğüyle ele alarak, aynı ya da farklı sûrelerde yer alan, o konu ile ilgili Mekki - Medenî âyetleri toplayarak iniş sırasına dikkat etmek koşuluyla Kur’ân’ın genel üslûbu içerisinde farklı kıyaslamalarla istenileni meydana getirmektir.”⁵⁸

“Konulu Tefsir; işlenen konuları, bir ya da birden çok sûre kapsamında Kur’ânî hedefleri doğrultusunda inceleyen ilim dalıdır.”⁵⁹

“Konulu Tefsir; Kur’ân’da ele alınan rastgele bir konu hakkındaki âyetlerin tamamını ele alıp Kur’ân’ın o konu hakkındaki kanaatini belirtmektir.”⁶⁰

“Konulu Tefsir; bir âyeti veya konuyu, Kur’ân’ın bütününde arayarak, o âyet ya da konuyla uzaktan ya da yakından ilgili olan diğer âyetlerin, nüzul sırası ve nüzul

⁵⁶ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 44-45; Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 79.

⁵⁷ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 79.

⁵⁸ Mahmud Hicazi, *et-Tefsiru’l Mezûiyyeti fi’l-Kur’âni’l Kerim*, (Kahire: ts), 402; Ömer Dumlu, “Konulu Tefsir ve Düşündürdükleri”, *Tefsirin Düni ve Bugünü Sempozyumu* (Samsun: 1992), 160.

⁵⁹ Mustafa Müslim, *Kur’ân Çalışmalarında Yöntem*, Konulu Tefsire Metodik Bir Yaklaşım çev. Salih Özer, (Ankara: Fecr Yayınları, 1998), 24.

⁶⁰ Mehmet Sait Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2018), 127.

ortamı göz önünde bulundurarak bir bütünlük içerisinde değerlendirilip benzer âyetler ile konuyu açıklamaktır.”⁶¹

Yukarıda yapılan tanımlardan hareketle Konulu Tefsir; “Kur’ân’da incelenen konuları insanların istifadesine sunmak amacıyla herhangi bir konu ile ilgili farklı sûrelerde yer alan âyetlerinin bir araya getirilerek, iniş sırasına dikkat ederek, Kur’ân’ın kendi bütünlüğüyle konularını ve usulünü uygun bir biçimde araştıran ilim” olarak da ifade edilmektedir.⁶²

2.2.3.2.2. Konulu Tefsirin Amacı ve Önemi

İnsanlar, bulundukları yer ve öğrenim kapasitesine göre Kur’ân’ı anlama ve yorumlama konusunda birtakım yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Bu yaklaşımlar sonucunda elde ettikleri bilgileri kendi ilgi alanları ile aktardıklarında ortaya yeni metotlar çıkmaktadır. Konulu tefsir yöntemi, ortaya koyduğu farklı bakış açısı ve sağlamakta olduğu birçok fayda nedeniyle bu metotlar içinde önemli bir yere sahiptir. Konulu Tefsir, müfessire çalışma yaptığı konuyu derinlemesine araştırma imkânı sağlayarak, konu ile ilgili âyetlerin tamamını bir araya getirip toplu bir şekilde görmesini, konuyu zaman ve mekân uyumu içerisinde inceleme imkânı sağlamaktadır.⁶³

Kur’ân her yönü ile mu’ciz bir kitaptır. Alimler yaptıkları çalışmalarda Kur’ân’ın bu yönünü lafız, belagat ve nazım açısından meydana çıkarmaya çalışmışlardır. Konulu tefsir yönteminin Kur’ân’ın i’câzına delalet eden en önemli yönünden biri de i’câz’ın en önemli özelliklerinden birini oluşturan Kur’ân âyetlerini konu ya da hedef birliği içerisinde, belirli bir metot ile bir araya getirip konularının tam bir bütünlük arz etmesi ve hiçbir noksan ya da yanlış tarafının olmamasıdır. Konulu tefsir yöntemi, Kur’ân’ın çeşitli zaman-mekân ve şartlarda indirilmiş, konunun parçaları birbirinden farklı sûrelerde bulunmasına rağmen birbiri ile uyumlu oluşu i’câz yönünün açığa çıkarılmasında büyük bir katkı sağlamaktadır.⁶⁴ Konulu tefsir metodu, işlenen konuyu tüm yönleriyle kapsamlı bir şekilde ele alıp araştırma imkânı vermekte, müfessire araştırılmakta olan konu ile ilgili âyetlerin tamamını bir arada

⁶¹ Hicazi, *et-Tefsiru’l Mezûiyyeti fî l-Kur’âni’l Kerim*, 403; Mustafa Hocaoglu, *Konulu Tefsir ve Problemleri* (Kahramanmaraş: Samer Yayınları, ts.), 15.; Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 49.

⁶² Mevlüt Güngör, “Tefsirde Konulu Tefsir Metodu”, *İslâmî Araştırmalar*, 1988, 2/7, 50.

⁶³ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 103.

⁶⁴ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 107.

görme ve değerlendirme kapasitesi kazandırmaktadır.⁶⁵ Konulu tefsir yöntemi bu değerlendirme ve çalışmalar ile Kur’ân üzerine yeni araştırmalara ve kavramsal çalışmalara imkân sağlayıp⁶⁶ ilahi maksadın daha kolay anlaşılması ve hayatın içinde kolay uygulanmasını sağlayacaktır.

2.2.3.2.3. Konulu Tefsirin Tarihçesi

Konulu tefsirin doğuşu ile ilgili alimlerin farklı görüşleri bulunmaktadır. Konulu tefsirin Hz. Peygamber döneminden itibaren var olduğunu iddia edenler olduğu gibi konulu tefsir metodunun son dönemlerde ortaya çıktığını kabul edenler de bulunmaktadır.⁶⁷ Bu iki farklı görüşü birleştirerek konulu tefsirin metot olarak Hz. Peygamber’den itibaren var olduğunu fakat “Konulu tefsir” olarak ifade edilmesinin son dönemlerde gerçekleştirdiği görüşünü belirtmekte olan alimler de vardır.⁶⁸

Konulu tefsirin ilk kim tarafından kullanıldığı konusunda ihtilaf edilmiştir. Konulu tefsir kavramı bir görüşe göre ilk olarak Abdullah Draz ve Muhammed Şeltut tarafından, başka bir görüşe göre ise Ahmed es-Seyyid el-Kûmî ve Muhammed Ahmed el-Kasîmi tarafından kullanılmıştır.⁶⁹ Bütün tefsir hareketlerinin ilk kaynağı Hz. Peygamber olduğu gibi konulu tefsirin de ilk örneklerine Hz. Peygamber döneminde rastlanılmakta olduğu görüşü bunun Hz. Peygamber dönemine kadar götürülebileceğini göstermektedir.

Kur’ân indirilmeye başlandığından itibaren Hz. Peygamber aracılığıyla insanlara lafzî olarak okunmuş, yazdırılmış, ibadetlerde tilavet edilmiş ve ettirilmiştir. Hz. Peygamber Kur’ân’da bir kapalılık bulunması halinde kastedilen manayı birinci elden kendisi beyan etmekte, yanlış anlayışları düzeltmekte ve kendi hayatında uygulayarak bizzat örnek olarak eğitim vermekteydi.⁷⁰ Bu durum Hz. Peygamber’in Kur’ân’ı Kur’ân’la açıkladığını ve konulu tefsire örnek oluşturan uygulamayı başlattığını göstermektedir. Bir rivayete göre En’âm 6/59 âyeti indirildiğinde âyette geçen “gaybın anahtarlarından” ne kastedildiğini Hz. Peygamber Lokmân 31/24 âyeti ile tefsir etmiştir.⁷¹

⁶⁵ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 109.

⁶⁶ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 110.

⁶⁷ Hicazi, *et-Tefsiru’l Mezûiyyeti fi’l-Kur’âni’l Kerim*, 402.

⁶⁸ Hocaoglu, *Konulu Tefsir ve Problemleri*, 26; Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 86.

⁶⁹ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 82.

⁷⁰ Cerrahoglu, *Tefsir Tarihi*, 39.

⁷¹ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 82.

Konumuz ile ilgili bir diğer örnekte de Hacc 22/30 âyetidir. Âyette yer alan “okunup aktarılacaklar dışında” ifadesinden “daha önce haram oldukları belirtilen yasaklar” kastedilmektedir. Ancak bu haramların neler olduğu konusunda bilgi verilmemektedir. İlgili âyette yenilmesi haram kılınan hayvanlar ve özellikleri Mâide 5/3; En’âm 6/145 âyetlerinde belirtilmiştir. Aynı konu ile ilgili âyetler farklı sûrelerde olmasına rağmen taşıdıkları mana itibari ile bir araya getirilip topluca düşünüldüğünde, kastedilen mananın ne olduğunu araştıran konulu tefsir metodunun yeni dönemde ortaya çıkmış olduğu görüşü olsa da aslında bunun yeni bir metot olmadığı, bu metodun Hz. Peygamber tarafından kullanılan bir metot olduğu görüşü de anlaşılmaktadır.

Konulu tefsir metodu Hz. Peygamber döneminde, Hz. Peygamber âyetleri âyetler ile açıklarken, sahabe ve tâbiîn dönemlerinde bu kişiler hem Peygamberin metodunu uygulayarak âyetleri âyetler ile hem de Hz. Peygamber’in açıklamaları ile tefsir ederlerdi. Örneğin Hz. Ali Tur 52/5 âyetini Enbiyâ 21/32 âyetinin delaleti ile “göğü”, “sema” olarak açıklamıştır. Bu durum Hz. Ali’nin Kur’ân’ı doğru anlamada bütüncül yaklaşımını, dolayısı ile konulu tefsire başvurduğunu göstermektedir. Tabiun müfessiri el-Hasan el-Basri, Şems 91/8 âyetinde yer alan insan nefsine ait kötülük ve iyiliği, “hayır ve şerrin fark edilmesi mahareti” olarak değerlendirmekte ve bunu Şems 91/9-10 âyetleri ile delillendirmektedir.⁷² Konulu tefsir yöntemini kullananlar arasında fakihler de vardır. Onlar, birbiri ile ilişkili olan âyetleri aynı konu altında birleştirilebilecek âyetleri bir araya getirerek içtihat yapmışlardır. Örneğin abdest ve teyemmümün yer aldığı âyetler, “Taharet Başlığı” altında bir araya getirerek bu âyetlerden taharet ve temizlik ile ilgili hükümleri açıklamışlardır.⁷³ Zehebî ve Kûmî gibi bazı alimler “konulu tefsîr”in ortaya çıkışını İslâmın ilk asrına kadar götürür ve ilk dönemlerde “Kur’ân İlimleri” bağlamında yazılmış olan “el-Vücûh ve’n-Nezâir, Ahkâmu’l-Kur’ân, Aksâmu’l-Kur’ân, en-Nâsîh ve’l-Mensûh fi’l- Kur’ân, İ’câzü’l-Kur’ân, Mecâzü’l-Kur’ân” ve benzeri eserleri bu konu ile ilgili olduklarını zikretmektedirler.⁷⁴

Alimlerden bazıları Kur’ân’ı Kur’ân ile tefsir etme metodunu, konulu tefsir metodu olarak değerlendirerek, konulu tefsirin tahlili tefsir ile aynı dönemde meydana

⁷² Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 85-86.

⁷³ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 72.

⁷⁴ Ahmed es-Seyyid el-Kûmî ve Muhammed Ahmed Yusuf el-Kâsım, *et-Tefsîru’l-Mevdûi li’l-Kur’âni’l-Kerîm* (Kahire: 1982), 20-22; Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 78.

geldiğini ifade etmektedirler. Bazı alimler de bu metodu, konulu tefsirden kabul etmemekte, konulu tefsirin bir âyeti izah etmek için birkaç âyetin bir araya getirilip, âyetin manasını pekiştirebileceğini fakat bu metodun konulu tefsir şeklinde yorumlanamayacağını ifade etmektedir. Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir, bir âyetle ilgili Kur'ân'da yer alan başka âyetlerin bir araya toplanmasıyken, konulu tefsirde konu ile ilgili âyetlerin tümünün toplanıp olabildiğince nüzul sırasına ve bağlamına göre değerlendirilmesini içermektedir. Bu nedenle Kur'an'ı Kur'an'la tefsirin, bir konulu tefsir olmasa da konulu tefsirin reddedemeyeceği bir yöntem⁷⁵ olduğu belirtilmektedir.

Konulu tefsir kavramını ilk kimin kullanmış olduğu hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlardan biri ilk dönem Kur'ân tefsirlerinde Kur'ân'da olan konu ve kavramları birleştirerek ele almaya çalışan ilk kişinin el-Cahız (ö.255/869) olduğu söylenmektedir. Cahız, *Kitâbu'l-Hayvân* eserlerinde; cehennem, azap ve melekler ile ilgili konuları tarihsel çerçeve ve konu bütünlüğü içerisinde ele alıp incelemiştir. Bazı araştırmacılar, Cahız'ın eserinde kullandığı bu metottan dolayı eserini konulu tefsire ait ilk çalışma olarak göstermektedirler. Ancak Cahız'ın bu eseri, diğer *Müfredât* ve *el-Vücuḥ ve'n-Nezair* eserlerinin usulünden farksız olduğu için bazı alimler tarafından konulu tefsir olarak değerlendirilememektedir.⁷⁶ Konulu tefsiri ilk kullanan kişiler arasında Katâde, Ebû Ubeyde ve Kâsım b. Sellâm, Yahyâ b. Sellâm, Ebû Ubeyde Mamer b. Müsenna Ali el-Medeni sayılmaktadır. Bu eser ve müellifleri konulu tefsir ile ilgili sayan alimler olduğu gibi, bazı alimler de bu eserlerin önemli olduğunu ancak konulu tefsir kategorisinde değerlendirilemeyeceğini ileri sürmüşlerdir.⁷⁷

Alimlerden bazıları konulu tefsir metodunun “rivayet/dirayet tefsir yönteminde” kullanılan usûl olarak geliştiği görüşünü belirtirken, bazı alimler de bu metodun, “edebi tefsir ekolü” içinde oluştuğunu ancak sonrasında konulu tefsire yönelik ilk çalışmaların edebi tefsir ekolündeki alimlerin tanıttığını belirtmişlerdir.⁷⁸ Sonuç olarak konulu tefsir metodu bütün tefsir metotlarının başlangıcı olan Hz. Peygamber'in uygulaması ile temeli atılmış olup ilerleyen dönemlerde de devam ederek günümüze kadar gelmiş olan tefsir metotlarından birisidir.

⁷⁵ Hocaoglu, *Konulu Tefsir ve Problemleri*, 25.; Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 75.

⁷⁶ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 74.

⁷⁷ Hocaoglu, *Konulu Tefsir ve Problemleri*, 27.

⁷⁸ Hocaoglu, *Konulu Tefsir ve Problemleri*, 28.; Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 86.

2.2.3.2.4. Konulu Tefsir Çeşitleri

Kaynaklar incelendiğinde alimlerin “konulu tefsîr” çeşitleri ile ilgili farklı tasnifler yaptıkları görülmektedir. Konulu tefsir konusunu alimlerin bir kısmı “bir kısımdan”, bir kısmı “iki kısımdan”, bazı alimler de “üç kısımdan” oluştuğunu söylemektedir.⁷⁹ Bu kısımlandırmadaki sayısal farklılıklar, alimlerin bakış açılarından ve genel-özel değerlendirmelerinden kaynaklanmaktadır. Bazı alimlerin özel olarak ele alıp değerlendirdikleri konuları bazı alimler genel olarak değerlendirirken bazı alimlerin genel olarak değerlendirdikleri konuları da bazı alimler özel olarak değerlendirmişlerdir. Konulu tefsir “şekil ve mahiyet” açısından “kavram, sûre ve Kur’ân çerçevesinde konulu tefsir” olarak tasnif edilmiştir.⁸⁰ Biz burada genelin kabul etmiş olduğu “Bütünüyle Kur’ân Merkezli Konulu Tefsir” ve “Sûre Merkezli Konulu Tefsir” tasnifini ele almak istiyoruz.

2.2.3.2.4.1. Bütünüyle Kur’ân Merkezli Konulu Tefsir

Bütünüyle Kur’ân Merkezli Konulu Tefsir kendi içinde “Kavram Bütünlüğü Çerçevesinde Konulu Tefsir” ve “Konu Bütünlüğü Çerçevesinde Konulu Tefsir” olmak üzere iki kola ayrılmaktadır.⁸¹ “Kavram Bütünlüğü Çerçevesinde Konulu Tefsir” metodunda çalışmacı Kur’ân’da bulunan kelimelerden birini alarak, Kur’ân bütünlüğü içerisinde değerlendirerek bir sonuca varır. Bu çalışmalarda araştırmacı ilk olarak kelimenin Kur’ân’da yer aldığı bütün âyetleri inceleyerek varsa anlam değişikliklerini tespit ederek, sözlüklere bakarak ilgili kelimenin anlamlarını tefsir eder. Sonrasında kelimeye ıstılahi mana vererek Kur’ân’da bulunduğu yerlerdeki uygun manalara yer verir.⁸²

Başka bir bakışa göre “Konu Bütünlüğü Çerçevesinde Konulu Tefsir” metodunu uygulayan kişi, ele aldığı bir konuyu Kur’ân’ın bütünlüğünde belirli bir plan dahilinde inceler. Konulu tefsir çalışmasında araştırmacı ilk olarak bir konu belirler. Sonrasında konu ile ilgili bütün âyetleri bir araya getirir. Bu âyetleri ilk olarak Kur’ân’da bulundukları yerdeki bağlamı çerçevesinde nüzul sırası esas alınıp konuların bütünlük

⁷⁹ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 125.

⁸⁰ Hocaoglu, *Konulu Tefsir ve Problemleri*, 29-30.

⁸¹ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 129; Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 98.

⁸² Hocaoglu, *Konulu Tefsir ve Problemleri*, 30; Güven *Konulu Tefsir Metodu*, 129.

içerisinde değerlendirilmesi yapılır. Bu metot konulu tefsir denilince akla ilk gelen metot olarak bilinmektedir.⁸³

2.2.3.2.4.2. Sûre Merkezli Konulu Tefsir

“Sûre Merkezli Konulu Tefsir” kendi içinde “Sûrenin Tek Bir Konusunun Tefsiri” ve “Sûrede Tüm Konuların Tefsiri” olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.⁸⁴ “Sûrenin Tek Bir Konusunun Tefsiri” metodunda araştırmacı ilk olarak sûrelerden birini belirler, sonra bu sûre içerisinde yer alan herhangi bir konuyu belirleyerek sûre kapsamında araştırır. “Sûrenin Tüm Konularının Tefsiri” metodunda araştırmacı sûreyi genel hatlarıyla inceler, sûrenin nihai istikametini ve sonuçlarını tespit eder ve ihtiva ettiği meseleler arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak sûreyi tefsir eder.

Çalışma yapacağı sûreyi “Konulu Tefsir Metodu” ile tefsir etmek isteyen kimse, ilk olarak çalışacağı sûreye bütüncül bir bakış açısıyla ele alarak sûrenin genel hedefini belirlemeli ve sûre ile ilgili bilgi edinmelidir. Sûreyi içerdiği kavramlara göre bölerek âyetleri konu bütünlüğüyle incelemeye çalışıp değerlendirmelidir. Sonrasında konu ile ilgili kavramlar ve varsa nüzul sebepleri araştırılmalı sûrenin nâzil olduğu tarihi bağlamı dikkate alınmalıdır. Böylece bir bütün halinde sûrenin üzerine bina edilen genel nizam tespit edilerek çalışma yapılmış olur.⁸⁵ Sonuç olarak “konulu tefsir metodu” uygulamasında bir âyet, bir konu ya da bir sure belirlenir sonrasında Kur’an’ın tamamı incelenir, ilgili âyet veya konu ile ilgili doğrudan veya dolaylı olarak alakası bulunan başka âyetlerin, nüzul sırası ve nüzul ortamı dikkate alınarak bir bütünlük içerisinde değerlendirilir.

2.3. Değerlendirme

Kur’ân’ın en doğru biçimde anlaşılmasını sağlayan birçok ilim dalı bulunmakta olup tefsir ilmi de Kur’ân’ın anlaşılmasına hizmet eden ilim dallarından biridir. İslam alimleri “herhangi bir şeyi izah etmek” anlamına gelen tefsir kavramına birçok tanım getirmişlerdir. Te’vîl, tercüme, meâl kavramları ve tefsir kavramıyla ilgili kavramlar olup, erken dönemlerde te’vîl ve tefsir kavramlarının birbirinin yerine kullanıldığı da görülmektedir. Tefsir ilminin birçok alt dalı ve çeşitleri bulunmaktadır. İslam alimleri de Kur’ân’ın farklı yönlerini ele alarak tefsirler yaparak tefsir ilminde çeşit ve yöntem oluşmasını sağlamışlardır. Burada Tefsir ilminin çeşitlerinden Mezhebi Tefsir, Fıkîhî

⁸³ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 133-135.; Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 99.

⁸⁴ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 136.

⁸⁵ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 137.

Tefsir, İçtimâî Tefsir, İşârî Tefsir, İcmâli Tefsir, Tafsîlî Tefsir'e, -en yaygın tefsir çeşidi olan- Dirayet Tefsiri ve Rivayet Tefsiri ile ilgili açıklamalarına sonrasında çalışmamızın yöntemini de oluşturan Konulu (Mevzui) Tefsirin tanımına, amacı ve önemine, tarihçesine yer verilmektedir. Konulu Tefsir, Bütünü ile Kur'ân Merkezli ve Sûre Merkezli olmak üzere iki ana kısma ayrılmaktadır. Bütünü ile Kur'ân Merkezli Konulu Tefsir de kendi içinde "Kavram Bütünlüğü Çerçevesinde Konulu Tefsir" ve "Konu Bütünlüğü Çerçevesinde Konulu Tefsir" olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Sûre Merkezli Konulu Tefsir ise "Sûrenin Tek Bir Konusunun Tefsiri" ve "Sûrede Tüm Konuların Tefsiri" alt başlıklarına ayrılmaktadır.

3. TEĞÂBÜN SÛRESİ

3.1. Teğâbün Sûresi Hakkında Genel Bilgiler

Bu başlık altında Teğabün Sûresinin, adı, âyet sayısı, iniş yeri, nüzûl sebebi, genel muhtevası, önceki ve sonraki sûrelerle olan münasebeti hakkında bilgilere yer verilecektir.

3.1.1. Sûrenin Adı

Bu sûre *müsebbihat* ile başlayan surelerden olmasına rağmen başlangıçtan itibaren ismini dokuzuncu âyette geçen (التَّغَابُنَ) “*et-teğâbûn*” kelimesinden almaktadır. *Teğâbûn* kelimesi “aldanmak”,⁸⁶ “aldanmışlık”⁸⁷ ve “kazanç”⁸⁸ anlamlarına gelmektedir. Kalıbı gereği bu kelime “karşılıklı aldanma”⁸⁹ anlamı da vardır.

3.1.2. Sûrenin Âyet Sayısı ve İniş Yeri

Teğâbün Sûresi 18 âyetten oluşmaktadır. Hicretin 6. ya da 7. yılında bütün halde indirilmiş olup çoğunluğun görüşüne göre medenî bir sûredir.⁹⁰ Sûrenin nüzul yeri ile ilgili âlimler ihtilaf etmişlerdir. Bazı âlimler sûrenin medenî olduğunu, bazı âlimler mekkî olduğunu söylerken, bazı âlimler de sûrenin bir bölümünün mekkî bir bölümünün medenî olduğunu söylemektedir. Mukâtil b. Süleyman ve Muhammed b. Saib el-Kelbî, sûrenin bir bölümünün Mekke’de, bir bölümünün de Medine’de nazil olduğunu söylerken, İbn Abbas ve Ata b. Yessar 13 âyetin Mekke’de diğer âyetlerin Medine’de nazil olduğunu ifade etmektedir. İbn-i Abbas, Hasan, Mücahid, İkrime ve Katade sûrenin medenî olduğunu söylemelerine karşılık, Dahhak mekkî olduğunu söylemiştir.⁹¹ Sûrenin nüzul zamanını tespit etmeyi sağlayacak açık bilgi olmadığı için sûrenin muhtevası, kendisinde yer alan birtakım konu atıfları ile sûrenin Medine’nin

⁸⁶ İsmail Karagöz, *Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri Açıklamalı ve Kırık Mealî* (Ankara: Kar Yayınları, 2020), 8/59.

⁸⁷ Mehmet Zeki Duman, *Beyânu’l-Hak (Kur’ân-ı Kerim’in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri)* (Ankara: Fecr Yayınları, 2016), 2/1871.

⁸⁸ Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân Gerekçeli Meal-Tefsir* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2009), 1132.

⁸⁹ Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Camiu’l Beyân an Te’vili Âyi’l-Kur’ân*, thk. Abdullah b. Abdu’l Muhsin et-Türkî (Mısır: Dâru Hier, 2001), 28/122; Ebu’l-Kâsım Cârullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi’t-Tenzîl ve Uyûni’l-Ekâvîl fî Vucûhi’t-Te’vîl*, tsh: Muhammed Abdüsselâm Şâhîn (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1995), 4/536; Okuyan, *Kur’ân Meal-Tefsir*, 555.

⁹⁰ Bedrettin Çetiner, *Fatiha’dan Nas’a Esbâb-ı Nüzûl Kur’ân Âyetlerinin İniş Sebepleri* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2016), 2/891.

⁹¹ Cemaluddin Ebu’l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-mesîr fî İlmi’t Tefsîr*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî (Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, 2001) 4/2; Ebû Abdîllah Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr el- Kurtubî, *el-Câmî’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, thk. Ahmed el-Berduni (Kahire: Dâru’l-kütübi’l-Misriyye, 1964), 18/131.

ilk dönemlerinde indirilmiş olduğu ağırlıklı olarak tahmin edilmektedir.⁹² Temas ettiği konulardan hareketle sûrenin hem Mekki hem de Medeni âyetlerin uslubuna benzer⁹³ olduğu ifade edilmektedir. Teğâbün Sûresi nüzul sırasına göre Cum'a sûresinden sonra, Saff sûresinden önce nazil olup 93. sırada yer alırken⁹⁴, mushaf sırasına (resmi sıralamada) göre ise Münâfikûn Sûresi'nden sonra, Talâk Sûresi'nden önce 64. sırada yer almaktadır. Teğâbün Sûresi "müsebbihat" olarak adlandırılan sûrelerin sonuncusudur.⁹⁵

3.1.3. Sûrenin Nüzul Sebebi

Nüzul sebebi bilgisi, bir sûrenin daha iyi anlaşılması ve anlatılması vesilelerinden birisidir. Sûrelerin tüm âyetleri ile ilgili sebebi nüzuller bulunmamaktadır. Ancak nüzul sebebi bilinenler ile bilinmeyen âyetlerin Hz. Peygamber'den günümüze kadar gelen sürede âyetlerin anlaşılmasına bir noksanlık oluşturmamıştır. Tezimizde çalıştığımız Teğâbün Sûresi'nin 7, 14 ve 16. âyetlerinin tespit edilebilen nüzul sebepleri bu konuda örnekler oluşturmaktadır.

a) Sûrenin yedinci âyetinin daha önce Meryem 19/77 âyetinin nüzul sebebinde, As b. Vail es-Sehmî ile Habbab b. Eret arasında geçen ve âyetin nüzul sebebi olarak anlatılan olay üzerine nâzil olduğu söylenmektedir.⁹⁶ İlgili hadise şu şekildedir:

Mesruk'tan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: "Habbab'dan şunları duydum: As b. Vâil es Sehmi'ye, onda bulunan bir alacağımı istemek için gittim. O da "Muhammed'i inkâr edene kadar alacağınızı vermeyeceğim" demesi üzerine ben de: "Sen ölüp tekrar diriltilene kadar söylediğini yerine getirmeyeceğim" ifade ettiğimde kendisi de bana "Sen bana öldükten sonra tekrar diriltileceğimi mi söylüyorsun?" dedi. "Tabii ki" diyerek karşılık verdim. Kendisi de "Öyleyse diriltildiğim vakit nasılsa orada çokça mal ve evlat sahibi olacağım, o zaman sana alacağımı veririm" dedi. Bunun üzerine "Kâfir olanlar, asla ve asla diriltilmeyeceklerini sanmışlardı. De ki: "Hayır!

⁹² Seyyid Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an (Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri)*, trc. Yusuf Karaca (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 6/335; İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an Gerekeçeli Meal Tefsir*, 1132.

⁹³ Mevdûdî, *Tefhimul Kur'an*, 6/335.

⁹⁴ Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed b. et-Tâhir b. Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* (Tunus: Dâru't-Tunusî, 1984), 28/258.

⁹⁵ Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim*, thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin (Beyrut: Dâru'l Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 8/135.

⁹⁶ Çetiner, *Fatiha'dan Nas'a Esbâb-ı Nüzûl Kur'an Âyetlerinin İnş Sebepleri*, 2/891.; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, 18/135.

Rabbime yemin olsun: Şüphesiz ki diriltileceksiniz; sonra (da) yapıp ettikleriniz size bildirilecektir. Bu, Allah’a kolaydır” âyeti nazil oldu.⁹⁷

b) 14. âyetin nüzul sebebi ile ilgili olan rivayetler şu şekildedir:

1. “Muhammed b. İshak’ın İbn Abbas’tan rivayetine göre adamın biri kendisine ilgili âyeti sorduğunda ona: “Bunlar, Mekke’li Müslümanlardı. Hz. Peygamber’e gitmek üzere Medine’ye hicret etmek istemeleri üzerine eşleri ve çocukları buna izin vermediler. Zamanla hicret edip Hz. Peygamber’in yanına geldiklerinde insanların dinde fakih olduğunu gördüler. Onların hicret etmelerine engel olan eş ve çocuklarını cezalandırmak istemeleri üzerine bu âyet nazil oldu.”⁹⁸

2. Taberi’nin İbn Humeyd kanalıyla Atâ b. Yesâr’dan rivayetinde demiştir ki: 14. âyetten sûrenin sonuna kadar olan âyetler haricinde Teğâbün sûresi Mekke’de indirilmiştir. Bu âyet ise Medine’de Avf b. Malik el-Eşca’î ile ilgili indirilmiştir. Avf b. Malik’in ailesi ve çocukları çoktu. Hz. Peygamber ile birlikte bir gazveye katılacağına ona: “Bizi kime bırakıp gidiyorsun?” söyleyerek ona engel olmuşlardır. İşte bunun üzerine ilgili âyet nazil olmuştur.⁹⁹

c) Sûrenin 16. âyetinin nüzul sebebi şu şekildedir:

İbn Ebi Hatim’in Ebu Zür’a kanalı ile Saib b. Cubeyr’dan rivayetine göre surenin 16. âyeti indirilince müslümanlar geceleri bacakları uyuşup, alınları delinene (yara oluncaya) kadar çok namaz kıldılar. Bunun üzerine Yüce Allah kendisine karşı takvalı olmayı, hakikati dinlemeyi, itaat edip kendi iyilikleri için infak etmeyi nefsinin cimrilüğinden korunarak kurtuluşa ermeyi emrettiği âyet nazil oldu.¹⁰⁰

3.1.4. Sûrenin Genel Muhtevası

Teğâbün sûresinin ilk dört âyeti tüm insanlara hitap ederek, Yüce Allah’ın azameti ve yüceliği ile kudretinin eserlerini ve onların tesbihinden bahsederek başlamaktadır. Kâinatın yaratıcısı ve idare edicisinin her şeye gücü yeten Yüce Allah olduğu bildirilmektedir. Sonrasında Rabbini tanıyan ve nimetlerine şükreden mümin ve Yüce Allah’ı tanımayan ve nimetlerine aldırış etmeyen kafir ele alınmaktadır. Yüce

⁹⁷ Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, 11/145.

⁹⁸ Çetiner, *Fatiha’dan Nas’a Esbâb-ı Nüzûl Kur’ân Âyetlerinin İniş Sebepleri*, 2/892.; Taberî, *Camîu’l Beyân an Te’vili Âyi’l-Kur’ân*, 23/14; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 18/141.

⁹⁹ Çetiner, *Fatiha’dan Nas’a Esbâb-ı Nüzûl Kur’ân Âyetlerinin İniş Sebepleri*, 2/892; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 18/131.

¹⁰⁰ Çetiner, *Fatiha’dan Nas’a Esbâb-ı Nüzûl Kur’ân Âyetlerinin İniş Sebepleri*, 2/892; İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’ân-ı Azim*, 8/164.

Allah insanları en güzel biçimde yaratmış, inanç yönünden küfür ve imanı seçme konusunda serbest bırakmıştır.

Kâinat ve insan ile ilgili beyanlardan sonra hitap, Peygamberleri yalanlayan önceki ümmetlere çevrilmiş ve onların inkarları neticesinde başlarına gelen ikâb ve helak örnek olarak verilmiştir. Önceki ümmetlerin, hayatın dünya hayatından ibaret olduğunu, diriltilip hesap vermeyeceklerini sanarak ahiret hayatını inkar ettikleri bildirilmektedir. Oysaki Kur'ân'da öldükten sonra dirilmenin meydana geleceğine yemin edilerek Allah'a, Resulüne ve onunla indirilen Kur'ân'a inanıp güvenilmesi gerektiği vurgulanarak uyarı yapılmaktadır.

Herkesin yapıp ettiklerinin karşılığını alacağı, her şeyin ortaya dökülerek hesaba çekilecekleri gün konusunda uyarılıp iyi işler yapanların cenneti kazanacağı, inkâr edenlerinse cehennem azabını hak edeceği bildirilmektedir. Devamında dünyada hiçbir kimseye hiçbir musibetin Allah'ın izni olmadan başına gelmeyeceği, Yüce Allah'a ve Resulü'ne itaatin emredildiği, ancak iradesini kullanarak itaatten yüz çevirenlerden Hz. Peygamber'in sorumlu olmadığı ve itaatsizliklerin, Hz. Peygamber'in tebliğini engelleyecek bir engel olmadığı ifade edilmektedir.

İnananların eşlerinden ve çocuklarından bazılarının kendilerine düşman olabileceği ve bu durumun kendilerine onların birer imtihan olacağı konusunda uyarılar yapılmaktadır. Bunun yanında insanların sahip olmasından en çok hoşnut olduğu mal ve evladın da kendilerine bir imtihan, ayaklarını kaydırabilecek fitne olabileceği bildirilmektedir. Allah'a karşı takvalı olmak ve Allah yolunda infak etmek konusunda emirler yer almaktadır. Allah'ın dinini yüceltmek için Allah yolunda harcama yapanlara onun karşılığının kat kat arttırıp bağışlanacağı müjdesi ile yapılan her şeyin Yüce Allah tarafından bilindiği ve her hale şahit olduğu ifadesi ile sûre sona ermektedir.

3.1.5. Sûrenin Kendinden Önceki ve Sonraki Sûrelerle Münasebeti

a) Teğâbün sûresinin öncesinde Münâfikûn sûresi yer almaktadır. Bu iki sûrenin münasebetini şu şekilde açıklayabiliriz:

1. Yüce Allah Münâfikûn sûresinde münâfikların özelliklerinden bahsederek müminleri uyarmaktadır. Teğâbün sûresinde de “*Daha önce kâfir olanların haberi size*

*ulaşmamış mıydı!”*¹⁰¹ âyeti ile de müminler, kafirlerin küfre düşen özellikleri ile uyarılmaktadır.

2. Teğâbün sûresinin öncesinde yer alan Münâfikûn sûresinde Yüce Allah mal ve çocukların kendisine karşı görevini unutturacak kadar alıkoymamasını hatırlatmaktadır. Teğâbün sûresinde de “*Mallarınız ve çocuklarınız sadece bir imtihandır*”¹⁰² âyeti ile sanki önceki sûrede yer alan yasaklamanın nedeni açıklanmaktadır.

3. Münâfikûn sûresinde Yüce Allah “*herhangi birinize ölüm gelmesinden önce size verdiğimiz rızıktan dağıtın!*”¹⁰³ âyeti ile Allah yolunda harcamayı emretmektedir. Teğâbün sûresinde de “*kendi iyiliğiniz için infak edin (verin)!*”¹⁰⁴ âyeti ile insanın kendisini sonunda kurtaracak infak emredilmektedir.

Fahreddin Razi bu sûrenin bir önceki sûre ile olan münasebeti ile ilgili şu görüşleri belirtmektedir: “Önceki sûre-Münâfikûn sûresi- yalancı olan münafıklar; bu sûre ise -Teğâbün sûresi-, doğru söyleyen münafıklar ile ilgilidir. Önceki sûre -Münafikun sûresi-, münafıkların gizliden ve açıktan yapmış olduğu batıl şeyleri içerirken¹⁰⁵ bu sûre -Teğâbün Sûresi- onlar için şiddetli bir tehdit içermektedir ki bu durum da Yüce Allah’ın bu sûredeki göklerde ve yerde bulunan, gizli açık her şeyi ve kalplerdekini de bildiğini bildirdiği”¹⁰⁶ âyetin beyan ettiği hususa işaret edilmektedir. Teğâbün sûresinin başı ile önceki sûre olan Münâfikûn sûresinin sonu arasındaki münasebete gelince, Münâfikûn sûresinin sonunda Yüce Allah’ı zikretmek ve O’na şükretmek emredilmekte Teğâbün Sûresi de bütün varlıkların Yüce Allah’ı tesbih etmekte olduğunu ifade ederek başlamaktadır.”¹⁰⁷

b) Teğâbün sûresinin kendisinden sonra “boşama/boşanma” anlamına gelen Talâk Sûresi gelmektedir. Bu iki sûrenin münasebeti şu şekilde açıklanmaktadır:

1. Teğâbün sûresinde “*Eş ve çocuklardan düşman olanlarda bulunmaktadır*”¹⁰⁸ ve “*Mallarınız ve çocuklarınız sadece bir imtihandır*”¹⁰⁹ buyrulmaktadır. Mallar ve

¹⁰¹ et-Teğâbün, 64/5.

¹⁰² et-Teğâbün, 64/15.

¹⁰³ el-Münâfikûn, 63/10.

¹⁰⁴ et-Teğâbün, 64/16.

¹⁰⁵ el-Münâfikûn, 63/1-8.

¹⁰⁶ et-Teğâbün, 64/1-4.

¹⁰⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer Fahrüddin er-Râzi, *Mefâtihu'l-Ğayb* (Beyrut: Dâru'l-İhya, 1999), 30/551.

¹⁰⁸ et-Teğâbün, 64/14.

¹⁰⁹ et-Teğâbün, 64/15.

çocuklar insan için birer imtihandır. İmtihan kavramı fitne kelimesi ile ifade edilmektedir ki bu bazen bu imtihanı düşmanlığa varacak boyuta ulaşmaktadır. İnsanın en yakını olan eşi ve çocukları kişiye düşman olabileceği ifadesinde eşlerin bu düşmanlığı boşanma ile çocukların da kişiyi haktan saptıracak derecedeki istekleri ile düşmanlığını gösterebilmektedir. Talâk sûresi, bu boşanma sürecine,¹¹⁰ eşlerin ve çocukların nafakalarına dair hükümleri¹¹¹ içermektedir.

2. Teğâbün Sûresinde Yüce Allah'ın âyetlerini yalanlayanların ahirette cezalandırılacağı bildirilmektedir.¹¹²

3. Her iki sûrede Yüce Allah'a karşı takvalı (görevini layıkı ile yapma sorumluluğunda) olmak emredilmektedir.¹¹³

4. Yerleri ve gökleri (kâinatı) bir amaç uğruna yaratanın Yüce Allah olduğu bildirilmektedir.¹¹⁴

5. Her iki sûrede de iyi işler yapanların dünyada sahip olmak istedikleri bir mekânı tasvir ile ahirette altından ırmaklar akan cennet ile müjdelenmektedir.¹¹⁵

3.2. Teğâbün Sûresinde Geçen Bazı Kavramlar

Bu başlık altında Teğâbün Sûresinde yer alan tesbih, kâfir, mümin, azab, istiğna, Allah, Rasûl, nûr, teğâbün, salih amel, cennet, hulûd, musîbet, tevekkül, afv, safh, mağfiret, fitne, takva, infak, karz-ı hasen, gayb ve şehadet kavramlarına yer verilecektir.

3.2.1. Tesbih

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbih eder (yüceltir). Otorite yalnızca O'na aittir; hamd (övgü) de yalnızca O'nadır. O her şeye gücü yetendir.”¹¹⁶

Kur'an'da s-b-h (سبح) kökünden türeyen kelimeler 92 yerde geçmekte olup, sözlükte “karada, suda veya havada hızlıca ilerlemek, koşmak, yüzmek, uçmak, yıldızların kendi yörüngelerinde hareket etmesi, atların koşması, çukur açmak”

¹¹⁰ et-Talâk, 65/1-4.

¹¹¹ et-Talâk, 65/5.

¹¹² et-Teğâbün, 64/10.

¹¹³ et-Teğâbün, 64/16; et-Talâk, 65/ 5,10.

¹¹⁴ et-Teğâbün, 64/3.

¹¹⁵ et-Teğâbün, 64/9; Talâk, 65/11.

¹¹⁶ et-Teğâbün, 64/1.

manalarına gelmektedir.¹¹⁷ Tesbîh (تسبيح) kavramı, *sebh* (سبح) kökünden türemekte olup tef'îl babında bir mastardır. Tesbih kavramı sözlü, fiilî ve niyetle ilgili ibâdetlerin tamamını içeren bir kavramdır.¹¹⁸ İsfahani tesbih kavramının kök anlamından hareketle tesbih kavramını “Allah’a ibâdet konusunda hızlı davranmak”, “hayır iş yapma” ve “şerri uzaklaştırmak” olarak tanımlamaktadır.¹¹⁹ Kur’ân-ı Kerîm’de Güneş’in, Ay’ın yörüngelerindeki hareketlerini ifade etmek için يَسْبُحُونَ *yesebhûne* fiili kullanılmaktadır.¹²⁰ Ayrıca koşan atlar “السَّابِحَاتِ *es-sâbihât*”¹²¹ kelimesiyle ifade edilirken; günlük iş-güçlerle ilgili koşuşturmalar سَبَحَ *sebh*¹²² kelimesi ile ifade edilmiştir.

S-b-h kökünden kelimeler iki yerde سَبَّحَ *sebbeha*,¹²³ bir yerde سَبَّحُوا *sebbehû*,¹²⁴ altı yerde يُسَبِّحُ *yusebbihû*,¹²⁵ altı yerde يُسَبِّحُونَ *yusebbihûne*,¹²⁶ bir yerde تُسَبِّحُ *tusebbihû*,¹²⁷ bir yerde تُسَبِّحُوا *tusebbihû*,¹²⁸ bir yerde تُسَبِّحُونَ *tusebbihûne*,¹²⁹ iki yerde يُسَبِّحْنَ *yusebbihne*,¹³⁰ iki yerde تُسَبِّحُ *nusebbihu*,¹³¹ on dört yerde سَبَّحَ *sebbih*¹³² ve iki yerde سَبَّحُوا *sebbihû*¹³³ olmak üzere toplam otuz sekiz yerde “tesbih etmek” anlamında kullanılırken; bir yerde الْمُسَبِّحِينَ *musebbihîn*¹³⁴ ve bir yerde الْمُسَبِّحُونَ *el-musebbihûn*¹³⁵ olmak üzere iki yerde “tesbih edenler” anlamında kullanılmaktadır.¹³⁶

Kur’ân’da farklı âyetlerde farklı birçok varlığın Yüce Allah’ı tesbih ettiğinden bahsedilmektedir. Bu varlıkları akıllı akılsız olarak ayırmak mümkündür. Akıllı varlıklar için men (من) (ism-i mevsûlî) kullanılmakta olup Yüce Allah’ı tesbih eden

¹¹⁷ Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh fi'l-Lugâ ve'l-'Ulûm*, thk: Ahmed Abdülğafûr Attâr (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979), 1/372.; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 2/470.; İsfahânî, *Müfredât*, 392.; Zemahşerî, *el-Keşşâf* 1/129; Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur’ân Sözlüğü*, 411-412.

¹¹⁸ İsfahânî, *Müfredât*, 392.

¹¹⁹ İsfahânî, *Müfredât*, 392-393.

¹²⁰ el-Enbiyâ, 21/33; Yâsîn, 36/40

¹²¹ en-Nâziât, 79/3

¹²² el-Müzzemmil, 73/7.

¹²³ el-Haşr, 59/1; es-Saff, 61/1.

¹²⁴ es-Secde, 32/15.

¹²⁵ er-Ra’d, 13/13; el-İsrâ’, 17/44; Nûr, 24/41; el-Haşr, 59/24; el-Cum’a, 62/1; et-Teğâbğn, 64/1.

¹²⁶ el-A’râf, 7/206; el-Enbiyâ’, 21/20; ez-Zümer, 39/75; el-Mü’mîn, 40/7; Fussilet, 41/38; eş-Şûrâ, 42/5.

¹²⁷ el-İsrâ, 17/44.

¹²⁸ el-Fetih, 48/9.

¹²⁹ el-Kalem, 68/28.

¹³⁰ el-Enbiyâ, 21/79; Sâd, 38/18.

¹³¹ El-Bakara, 2/30; Tâhâ, 20/33.

¹³² Âl-i İmrân, 3/41; el-Hicr, 15/98; Tâhâ, 20/130; el-Furkân, 25/58; el-Mü’mîn, 40/55; Kâf, 50/39, 40; et-Tûr, 52/48, 49; Vâkı’a, 56/74, 96; el-Hâkka, 69/52; el-İnsân, 76/26; el-A’lâ, 87/1; en-Nasr, 110/3.

¹³³ Meryem, 19/11; el-Ahzâb, 33/42.

¹³⁴ es-Sâffât, 37/143.

¹³⁵ es-Sâffât, 37/166.

¹³⁶ Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur’ân Sözlüğü*, ss. 411-412.

akıllı varlıkların melek, insan ve cinler¹³⁷ olduğu belirtilmektedir. Kur’ân’da akıl sahibi olmayan varlıklar için ise mâ (ما) ism-i mevsûl ifadesi ile kuşların,¹³⁸ yedi göğün, yeryüzünün ve bunlar arasındaki tüm varlıkların,¹³⁹ gök gürültüsünün,¹⁴⁰ göklerde ve yerde var olan her şeyin Yüce Allah’ı tesbih ettiği¹⁴¹ ifade edilmektedir. İncelemekte olduğumuz Teğâbün sûresinin ilk âyetinde de bu anlamda yer almaktadır.

3.2.2. Kâfir

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

“Sizi yaratan O’dur. Kiminiz kâfir, kiminiz mümindir. Allah yaptıklarınızı görendir.”¹⁴²

küfr (kefr, küfür, küfrân) kelimesi كَفَرَ kökünden türemiştir.¹⁴³ Bu kökten kelimeler sözlükte “örtmek, gizlemek, tanımazlıktan gelmek, nankörlük etmek, inkârcı ve nimet vereni inkârıyla gizlemek” gibi anlamları ifade etmektedir.¹⁴⁴ Bu nedenle, bir şeyleri örtmesi ya da saklaması nedeniyle geceye, tohumu yerin içine saklamasından dolayı çiftçiye ve kılıcı sakladığı için kınına “kâfir” denmiştir. “Küfrân” kavramı genelde nimeti inkâr etmek ve nankörlük yapmak olarak, “küfr” kavramı dini anlamda kullanılırken, “küfür” kavramı hem küfr hem de küfrân için kullanılmaktadır.¹⁴⁵

Küfür, terim olarak “Yüce Allah’ın vahyetmiş olduğu din hakkında tebliğ ettiği konularda peygamberleri onaylamamak ve onlara inanmamak” anlamına gelmektedir.¹⁴⁶ Küfür kavramının ismi faili *kâfir*dir. Küfrü benimseyen kişiye “kâfir” denmektedir.¹⁴⁷ *Kâfir*, “vahdaniyeti, peygamberliği ya da hepsini kalben doğruluklarını bilip inkâr eden kimse”¹⁴⁸ anlamına gelmektedir.

¹³⁷ Âl-i İmrân, 3/41; el-A’râf, 7/206; er-Ra’d, 13/13; el-Hicr, 15/98; Tâhâ, 20/130; el-Enbiyâ, 21/19-20; el-Ahzâb, 33/42; ez-Zümer, 39/75; el-Mü’min, 40/7,55; Fussilet, 41/38; eş-Şûrâ, 42/5; el-A’lâ, 87/1.

¹³⁸ en-Nahl, 16/79; el-Enbiyâ, 21/79; Nûr, 24/41; el-Mülk, 67/19.

¹³⁹ el-İsrâ, 17/44.

¹⁴⁰ er-Ra’d, 13/13.

¹⁴¹ el-Hadîd, 57/1; el-Haşr, 59/1, 24; es-Saff, 61/1; el-Cum’a, 62/1; et-Teğâbün, 64/1.

¹⁴² et-Teğâbün, 64/2.

¹⁴³ İsfahânî, *Müfredât*, 438.

¹⁴⁴ İbn Manzûr *Lisânü’l-‘Arab*, 5/144.

¹⁴⁵ İsfahânî, *Müfredât*, 714.

¹⁴⁶ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 2/35.

¹⁴⁷ Cevherî, *es-Sihâh*, 2/807.

¹⁴⁸ İsfahânî, *Müfredât*, 349.

Ayrıca *kâzib* (dini, hak ve hakikati yalanlayan kişi),¹⁴⁹ *mülhid* (dinden çıkma sonucu doğuracak inanç ve görüşleri savunan kişi),¹⁵⁰ *münafık* (küfrünü gizleyerek kendini mümin gösteren kişi)¹⁵¹ ve *müşrik* (inancında Yüce Allah’a ortaklık isnat eden kişi)¹⁵² kimseler de “kâfir” kavramının kapsamına girmektedir. *Câhid* kelimesi de “*inkarcı*”¹⁵³ anlamına gelmektedir. *Küfür* kavramı كَفَرَ (*kefere*) kökünden gelmekte olup bu kökten türeyen ifadeler Kur’ân’da 523 defa yer almakta¹⁵⁴ ve bağlamsal olarak inanmanın zıttı, “inanamamak”,¹⁵⁵ “vahyin hakikatini gizlemek, örtmek”,¹⁵⁶ “bilgiyi örtmek”,¹⁵⁷ “nankörlük yapmak”,¹⁵⁸ “nankörler”¹⁵⁹ “nimetin kadrini bilmemek, teşekkürü örtmek”¹⁶⁰ gibi anlamlara gelmektedir.

3.2.3. Mümin

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

“Sizi yaratan O’dur. Kiminiz kâfir, kiminiz mümindir. Allah yaptıklarınızı görendir.”¹⁶¹

Îmân kelimesi ا م ن e-m-n kökünden türemiş olup ا م ن if’âl vezni olan اَمَن *âmene*’nin mastarıdır. İsm-i fâil hali مؤمن *mü’min* şeklinde gelmektedir.¹⁶² ا م ن e-m-n kökünden kelimeler Kur’ân’da 879 yerde “iman etmek, güvenmek, emanet etmek ve sorumluluk” gibi anlamlar ile yer almaktadır.¹⁶³ *Îman*, sözlükte “söylediği sözde kişiyi onaylamak, karşısındakine güven vermek, kalpten onaylamak, eman vermek ve emin

¹⁴⁹ Hülya Alper, “Tekzip”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/391.

¹⁵⁰ Mustafa Sinanoğlu, “İlhâd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 22/90.

¹⁵¹ Hülya Alper, “Münafık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/564.

¹⁵² Mustafa Sinanoğlu, “Şirk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/193.

¹⁵³ Ahmet Saim Kılavuz, “Cahd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/15.

¹⁵⁴ Muhammed Fuad Abdülbâki, *el-Mu’cemu’l-Müfrehes li Elfâzi’l-Kur’ani’l-Kerîm* (İstanbul: 1982), 709.

¹⁵⁵ el-Bakara, 2/6

¹⁵⁶ el-Bakara, 2/159,161; Fâtır, 35/36

¹⁵⁷ el-‘Ankebut, 29/25; el-Mümtehine, 60/4.

¹⁵⁸ en-Neml, 27/40

¹⁵⁹ eş-Şu‘arâ, 26/19;

¹⁶⁰ Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur’ân Sözlüğü*, 722-725.

¹⁶¹ et-Teğâbün, 64/2.

¹⁶² İbn Manzûr *Lisânü’l-‘Arab*, 13/23.

¹⁶³ Halil b. Ahmed Ferâhîdî, *Kitâbü’l-Ayn Mu’cemu’l-Lügaviyyün Tûrasiyyün*, tertib: Dr. Davud Sellum vd. (Beyrut: Mektebetü Lübnan, 2004), 25; Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur’ân Sözlüğü*, 97-102.

kılmak” manalarındadır.¹⁶⁴ “*İman*” terim olarak, “Hz. Peygamber’in Yüce Allah’tan getirdiği hükümleri ve haber verdiği şeyleri kendi iradesi ile tereddütsüz kabulü ve bunların gerçekliğine ve doğruluğuna inanmak” anlamına gelmektedir. “*Mü’min*” kavramı “e-m-n” kökünden türemiş olup “onaylayan, inanan, boyun eğen, itaat eden, güven veren, emin kılan”¹⁶⁵ ve Yüce Allah’ı ve Hz. Muhammed’in peygamberliğini kabul etmiş kimse¹⁶⁶ anlamındadır.

İman kavramı Kur’ân’da Yüce Allah’ın ve insanların sıfatını ifade etmek üzere kullanılmaktadır. *İmân*, “inanılması gereken bütün değerlere inanmak, inanılan değerlere güvenmek, kendini güvende hissetmek ve çevreye güven vermek”¹⁶⁷ anlamına gelmektedir. *İman*, Yüce Allah’a inanmak, teslim olmak ile birlikte O’na güvenmeyi de içermektedir. *Mümin* tıpkı *el-Emîn* olan Hz. Peygamber’de olduğu gibi “Yüce Allah’a inanan, O’na güvenen, bu yüzden güvende olan, insanlara ve diğer canlılara da güven veren kişi” anlamındadır.¹⁶⁸

Mü’min kimsenin birçok özelliği Kur’ân’da yer almaktadır. *Mü’min* Yüce Allah anıldığında kalbi ürperen ve yalnızca Rabbine dayanıp güvenendir.¹⁶⁹ Mü’min, ibadetini huşu ile yapar, boş ve faydasız şeylerden yüz çevirir, zekatını verir, iffetini korur, aşırılıklardan kaçır ve emanetlerine ve ahitlerine riayet eder.¹⁷⁰ Mü’min Yüce Allah ile birlikte başka bir ilaha yalvarmaz; O’nun haram (saygın) kabul ettiği cana kıymaz,¹⁷¹ iyiliği emredip kötülükten sakındırır,¹⁷² malları ve canıyla Allah yolunda cihad eder.¹⁷³ Hz. Peygamber mümin kimsenin “insanların canları ve malları konusunda güvende olduğu kişi”¹⁷⁴ olduğunu söylemektedir. Aynı zamanda hakiki mü’min sayılmak için kendisi için sevdiği/ istediği şeyi bir başkası için de sevmesi/istemesi ile mümkün olabileceği buyurulmaktadır.¹⁷⁵

3.2.4. Azab

¹⁶⁴ İsfahâni, *Müfredat*, 90.

¹⁶⁵ Mustafa Sinanoğlu, “İman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/212.

¹⁶⁶ İsfahâni, *Müfredat*, 91.

¹⁶⁷ Mehmet Okuyan, *Kısa Sûrelerin Tefsiri* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2016), 2/430.

¹⁶⁸ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir*, 556.

¹⁶⁹ el-Enfâl, 8/2.

¹⁷⁰ el-Mü’minûn, 23/2-8.

¹⁷¹ el-Furkân, 25/68.

¹⁷² et-Tevbe, 9/112.

¹⁷³ el-Hucurât, 49/15.

¹⁷⁴ Tirmizî, “İman”, 12.

¹⁷⁵ Buhârî, “İman”, 7; Müslim, “İman”, 72.

أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ فَذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

“Daha önce kâfir olanların haberi size ulaşmamış mıydı! İşte onlar, yaptıklarının cezasını (dünyada) tatmışlardı. Onlar için (mahşerde de) elem verici bir azap vardır.”¹⁷⁶

ع ذ ب a-z-b kökünden kelimeler Kur’ân’da 373 yerde “azbun” şeklinde yer almaktadır. Azab kavramı sözlükte “susuzluğun çokluğundan dolayı yemeyi bırakmak, vurmak”, ‘an’ edatıyla birlikte yer aldığı “yasaklamak”, isim olarak da “ceza, zarar,” anlamlarına gelmektedir.¹⁷⁷ Azab kavramının kökü ile ilgili iki farklı görüş bulunmaktadır. İlk görüş “azab” kavramı “tatlı” anlamına gelen “a-z-b”¹⁷⁸ kökünden gelip “kişinin tadının kaçırılması” anlamındadır. İkinci görüş olarak azap kavramı “kesilmek, terk etmek ya da vazgeçmek” anlamlarına gelen “azebe” kökünden gelmekte olup “insanı azaba, aç ve susuz kullanmaya zorlamak” anlamına gelmektedir. Azap kavramı ayrıca “şiddetli bir biçimde canını yakmak, acı vermek” gibi anlamları da içermektedir.¹⁷⁹ Azâb kavramının mesajını içeren diğer kelimelerle birlikte Kur’ân’da 490 yerde yer almaktadır. Azâb kelimesinden başka bu manaya gelen kelimeler de bulunmakta olup en çok tekrar eden kelimeler; nâr, cehennem, ricz, be’s ve ikâbdır.¹⁸⁰

Kur’ân âyetleri incelendiğinde azabın “dünyada” ve “ahirete” olmak üzere iki boyutunun olduğu görülmektedir. Ahiretteki azap sadece Yüce Allah’a nispet edilirken, dünyadaki azap Yüce Allah’a nispet edildiği gibi bazı âyetlerde insanlara da nispet edilmektedir. İnsanlara nispet edilen azaplar iki âyette yer almaktadır. Biri “Hz. Süleyman’ın hüdhüd kuşuna yapacağını söylediği azap”¹⁸¹ diğeri ise “Zülkarneyn’in muhataplara yapacağı ifade edilen azap”tır. Dünyadaki azap anlamına karşılık gelen diğer bütün âyetler Yüce Allah’a nispet edilmektedir.¹⁸²

3.2.5. İstiğna

ذَلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا وَتَوَلَّوْا وَاسْتَغْنَى اللَّهُ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ

¹⁷⁶ et-Teğâbün, 64/5.

¹⁷⁷ İsfahâni, *Müfredat*, 555.

¹⁷⁸ el-Furkân, 25/53; Fâtır, 35/12.

¹⁷⁹ İsfahâni, “*Müfredât*”, 974.

¹⁸⁰ Yusuf Şevki Yavuz, “Azap”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/302.

¹⁸¹ en-Neml, 27/21.

¹⁸² Mehmet Okuyan, *Kur’ân’a Göre Kabir Azabı* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2022), 170.

“(O azabın sebebi) onlara elçilerin apaçık deliller getirmeleri fakat onların “Bir insan mı bizi doğru yola ulaştıracakmış?” demeleriydi. İnkâr etmiş ve yüz çevirmişlerdi. Allah da zengin (ihtiyaçsız) olduğunu göstermişti. Allah zengindir, hamde (övgüye) layık olandır.”¹⁸³

Kur’ân’da غ ن ي kökünden kelimeler 73 kez zikredilmekte ve “mevcut olmak, zenginleştirmek, yarar sağlamak, yerini tutmak, yaşamak, ihtiyaç hissetmemek, meşgul etmek ve gidermek” gibi anlamlarda kullanılmaktadır.¹⁸⁴ İstiğna kavramı, “zengin ve ihtiyaçsız olmamasına rağmen kendini bu şekilde zanneden” anlamına gelmektedir. Bu kimseler kendilerini kendilerine yeter gördüklerinden dolayı inanmaktan ve Yüce Allah’tan da uzak yaşamayı tercih eder, hiçbir işte ilahi bilgilendirmeye yanaşmazlar.¹⁸⁵ İstiğna kavramı Allah’ın istiğnası yani “Allah’ın hiçbir şeye ihtiyacının olmaması”¹⁸⁶, insanın istiğnası “insanların türlerine göre kazanıp biriktirdiklerinin çokluğunu”¹⁸⁷ ifade etmek üzere kullanılmaktadır.

Teğâbün sûresinde istiğna kavramı mazi fiil sigasında, واستغنى الله şekli ile faili Yüce Allah’ı ifade etmek üzere yer almaktadır. Kur’ân’da üç farklı yerde استغنى الله fiili olumsuz içerikte yer almaktadır.¹⁸⁸ Yüce Allah kendisinin gerçek zengin ihtiyaçsız olduğunu¹⁸⁹ ifade etmekte olup, ihtiyaçsız ve yaptıklarından sorumsuz müstağni olamayacağını dolayısıyla istiğnanın insana yakışmayacağını ifade etmiştir.¹⁹⁰

2.2.6. Allah

فَأْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلْنَا وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

“O yüzden Allah’a, Elçisine ve indirdiğimiz o nûra (Kur’an’a) inanıp güvenin! Allah yapmakta olduklarınızdan haberdardır.”¹⁹¹

Allah kavramının aslı ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre bunun aslı إله ‘dir. Hemzesi hafifedilip baş kısma eliflâm takısı eklenerek Yüce Yaraticının özel ismi haline getirilmiştir. Bu isim yalnızca Yüce Allah’a mahsus olup O’nun kemâl, cemâl ve celâl sıfatlarının ifadesidir. إله kelimesi “mâbud, ibadet ve

¹⁸³ et-Teğâbün, 64/6.

¹⁸⁴ İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, 8/456; Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur’ân Sözlüğü*, 622-625.

¹⁸⁵ Okuyan, *Kısa Surelerin Tefsiri*, 203.

¹⁸⁶ el-Hac, 22/64; et-Teğâbün, 64/6.

¹⁸⁷ en-Nisâ, 4/6.

¹⁸⁸ Abese, 80/5; el-Leyl, 92/8; el-Alak, 96/7.

¹⁸⁹ Fâtır 35/15.

¹⁹⁰ Okuyan, *Kısa Surelerin Tefsiri*, 2/203.

¹⁹¹ et-Teğâbün, 64/8.

kulluk edilen şey” anlamına gelmektedir.¹⁹² Bir görüşe göre bu kavramın aslı ولاه şeklinde olup sonradan و harfi ء harfi ile değiştirilmiştir. Böyle isimlendirilmesinin nedeni her yaratılmışın O’na karşı özlem duyması olarak yorumlanmaktadır. Bu özlem, cansız varlıklarla hayvanlarda olduğu gibi ya bir Yüce Yaratıcının zorla boyun eğdirip belirli bir amaca ya da amaçlara doğru sevk etmesinin sonucunda ortaya çıkar ya da bazı insanlarda olduğu gibi hem Yüce Yaratıcının hem de iradenin sonucunda ortaya çıkar. Buradan hareketle “Allah tüm varlıkların sevgilisidir” denmiştir.¹⁹³

3.2.7. Rasûl

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا وَتَوَلَّوْا وَاسْتَغْنَى اللَّهُ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ

“(O azabın sebebi) onlara elçilerin apaçık deliller getirmeleri fakat onların “Bir insan mı bizi doğru yola ulaştıracakmış?” demeleriydi. İnkâr etmiş ve yüz çevirmişlerdi. Allah da zengin (ihtiyaçsız) olduğunu göstermişti. Allah zengindir, hamde (övgüye) layık olandır.”¹⁹⁴

ر س ل r-s-l kökünden gelen ifadeler Kur’ân’da 513 kez “göndermek, gönderilmek, elçi/ler, gönderen kişi/ler, gönderilen kişi, gönderilen öğreti, mesaj ve risalet” anlamlarında geçmektedir.¹⁹⁵ Rasûl kavramı da “yavaşça gitmek” anlamında olan ر س ل r-s-l kökünden türetilmiştir.¹⁹⁶ Yavaş giden deve için نَاقَةٌ رَسُلَةٌ *nâkatun rasletun* denilmektedir. Rasûl, “gönderilen şey, mesajın veya sözün taşıyıcısı” anlamına gelmektedir.¹⁹⁷ Tekil olan *rasûl* kelimesinin çoğulu *rusûl* şeklindedir. Kur’ân’da *rasûl* kelimesi melekler¹⁹⁸ ve insan elçiler¹⁹⁹ için kullanılmaktadır.²⁰⁰ Rasûl kavramı risalet anlamıyla Kur’ân’da nebî kavramından sayıca daha çok yer almaktadır.²⁰¹ Aynı kökten kelimeler “insanların birbirlerinin beraberinde

¹⁹² İsfahânî, *Müfredat*, 82.

¹⁹³ İsfahânî, *Müfredat*, 188.

¹⁹⁴ et-Teğâbün, 64/6.

¹⁹⁵ Cevherî, *es-Sihâh*, 4/1709; Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur’ân Sözlüğü*, 373- 374.

¹⁹⁶ İsfahânî, *Müfredât*, 202.

¹⁹⁷ Mehmet Okuyan, “Kendisine Kitap Verilen ve Verilmeyen Peygamberler (Resul-Nebi Ayırımı ve Bunun İstismarı)”, *Samsun’da Kur’an Günleri XI. Kur’an Sempozyumu: Kur’an ve Risalet* (Samsun: 25-26 Ekim 2008/2009), 66.

¹⁹⁸ el-En’âm, 6/61; Hûd, 11/ 6,9, 70, 77, 81; el-Hicr, 15/57-58,61; Meryem, 19/17,19; el-Hacc, 22/75; ez-Zariyat, 51/31-32; el-Hakka, 69/40; et-Tekvir, 81/19.

¹⁹⁹ en-Nisa, 4/164-165; Yûsuf, 12/31; en-Nahl, 16/26; el-Hacc, 22/75; eş-Şu‘arâ, 26/53.

²⁰⁰ Okuyan, “Kendisine Kitap Verilen ve Verilmeyen Peygamberler (Resul-Nebi Ayırımı ve Bunun İstismarı)”, 66.

²⁰¹ Mehmet Okuyan, *Yaratılış, Din ve Risalet* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2022), 229.

gönderilmesi”,²⁰² “mucize”,²⁰³ “rüzgarlar”,²⁰⁴ “yağmur”,²⁰⁵ gönderilmesi, “ruhların insanlara iade edilmesi”,²⁰⁶ “afat, azap”,²⁰⁷ ve “şeytanların musallat edilmesi”²⁰⁸ anlamlarına da gelmektedir.²⁰⁹

3.2.8. Nûr

فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

“O yüzden Allah’a, Elçisine ve indirdiğimiz o nûra (Kur’an’a) inanıp güvenin! Allah yapmakta olduklarınızdan haberdardır.”²¹⁰

ن و r n-v-r kökünden kelimeler Kur’ân’da 194 yerde “ateş, nur, aydınlatan” anlamları ile, sözlükte ise “ışık, aydınlık, parlaklık, karanlığı gideren” gibi manalarda geçmektedir.²¹¹ Nûr kavramı terim olarak “görmeye yardım eden yayılmış ışık” anlamında olup dünyevî ve uhrevî olarak iki türdür. Dünyevi nurun da iki türü bulunmaktadır. Bunların ilki akıl ve Kur’ân nuru gibi basiret gözü ile anlaşılan, göz ile görülemeyen nur, ikincisi de Güneş, Ay, yıldızlar ve ışık veren cisimlerden yayılan nurdur. Uhrevî nur ise müminlerin ahirette manevi ışığı²¹², aydınlığıdır.²¹³

Kur’ân’da *nur* kavramı “İslam”,²¹⁴ “Kur’ân”,²¹⁵ “iman”,²¹⁶ “Peygamber”,²¹⁷ “adalet”,²¹⁸ “hak”,²¹⁹ “günün aydınlığı”,²²⁰ “ayın ışığı”,²²¹ “ahirette müminlerin

²⁰² el-A’râf, 7/105, 134; eş-Şu‘arâ, 26/17.

²⁰³ el-İsrâ, 17/59.

²⁰⁴ el-A’râf, 7/57; el-Hicr, 15/22; el-Furkân, 25/48; en-Neml, 27/63; er-Rûm, 30/46,48,51; el-Ahzâb, 33/9; Fâtır, 35/9.

²⁰⁵ el-En‘âm, 6/6; Hûd, 11/52; Nuh, 71/11.

²⁰⁶ ez-Zümer, 39/42.

²⁰⁷ el-A’râf 7/133,162; er-Ra‘d, 13/13; el-İsrâ, 17/68,69; el-Kehf, 18/40; el-‘Ankebût 29/40; Sebe’, 34/16; Fussilet, 41/16; ez-Zâriyât, 51/33,41; el-Kamer, 54/ 19,31,34; er-Rahmân, 55/35; el-Mülk, 67/17.

²⁰⁸ Meryem, 19/83.

²⁰⁹ Okuyan, “Kendisine Kitap Verilen ve Verilmeyen Peygamberler (Resul-Nebi Ayırımı ve Bunun İstismarı)”, 66-67.

²¹⁰ et-Teğâbün, 64/8.

²¹¹ İbn Manzur, *Lisânü’l-Arab*, 5/340; Cevherî, *es-Sihâh*, 2/839.

²¹² el-Hadîd, 57/12.

²¹³ el-İsfehânî, *Müfredat*, 827.

²¹⁴ et-Tevbe, 9/32.

²¹⁵ en-Nisâ, 4/174-175; el-En‘âm, 6/122; el-A’râf, 7/157,197; İbrahim, 14/1,5; el-Hacc, 22/8; Lokmân, 31/20; eş-Şûrâ, 42/52; et-Teğâbün, 64/8.

²¹⁶ el-Bakara, 2/257.

²¹⁷ el-Mâide, 5/15; en-Nûr, 24/35; el-Ahzâb, 33/45-46.

²¹⁸ ez-Zümer, 39/69.

²¹⁹ el-Bakara, 2/257.

²²⁰ el-En‘âm, 6/1.

²²¹ Nûh, 71/16.

ışığı”,²²² “beyan, açıklama”,²²³ “Yüce Allah’ın yer ve göklerin nuru olduğu”²²⁴ anlamları ile yer almaktadır.²²⁵ Yüce Allah’ın kendisini nur olarak isimlendirmesi ışık verme ve aydınlatma fiilinin çokluğunu, aynı zamanda göz ile görülemeyen durumu ifade etmek içindir. “Nur” kavramı “aydınlık” anlamı ile Kur’ân’ın hayata bakan tarafını göstermekte olup onun aydınlığı ile yaşanan hayatın karanlıklardan uzak olacağı ve bu aydınlık ile cehalet karanlıklarının karşıtı anlamına geldiği ifade edilmektedir.²²⁶ Kur’ân’ın bir isminin nur olması, Kur’ân’ın hâkim olduğu hayatın hak ve hakikati getirmesini, batılın yok olmaya mahkum edilmesini²²⁷ ifade etmektedir.

Kur’ân’da *nur* kavramı farklı anlamlara gelmektedir. Bu anlamlardan biri de Kur’ân-ı Kerim’dir.²²⁸ Teğâbün Sûresinde yer alan *nur* kavramı da Kur’ân-ı Kerim anlamı ile bulunmaktadır. Kur’ân, birçok âyette “nurlandıran, ışık saçan” anlamına gelen “münir” kavramı ile de yer almaktadır.²²⁹

3.2.9. Teğâbün

يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذَلِكَ يَوْمُ التَّعَابِينِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

*“Toplanma gününde sizi toplayacağı gün, işte o teğâbün (karşılıklı aldanma) günüdür. Kim Allah’a inanır ve iyi iş(ler) yaparsa (Allah) onun kötülüklerini örtecektir; onu içinde ebedî kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştirecektir. İşte büyük kurtuluş budur.”*²³⁰

İncelediğimiz sureye adını veren *teğâbün* kavramının kökü “ğ-b-n” kökünden türemiş “tefa’ul” vezninde bir kelime olup “kişinin, aralarındaki bir alışverişte arkadaşının hakkında eksiltme yaparak onu aldatmasını” ifade etmek için de kullanılmaktadır. “*Teğâbün*” kavramı sözlükte “aldatmak, müşteriyi alışverişte belli etmeden zarara sokmak, aldanma, kazanmak, kaybetmek, kâr-zarar” anlamlarına gelmektedir. *Teğâbün* kavramı “iki yada daha fazla kişi arasında olup karşılıklı

²²² el-Hadîd, 57/12.

²²³ el-Mâide, 5/44.

²²⁴ Nûr, 24/35; ez-Zümer, 39/69.

²²⁵ İsmail Karagöz “Nur”, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 531.

²²⁶ Mehmet Okuyan, *Hayatın İnşası İçin Yâsin Sûresi Tefsîri* (İstanbul: Üniversite Yayınları, 2017), 35.

²²⁷ el-İsrâ, 17/81.

²²⁸ en-Nisâ, 4/174; el-A’râf, 7/157; eş-Şûrâ, 42/52.

²²⁹ Âl-i İmrân, 3/184; el-Hacc, 22/8; Lokmân, 31/20; Fâtır, 35/25.

²³⁰ et-Teğâbün, 64/9.

aldanma/aldatma/aldanmanın ortaya çıkması, başkasını zarara sokmak, birinin hakkını başkasına vermek” gibi anlamlara da gelmektedir.²³¹

Ġabn kelimesi genelde ticari alanda alışverişte ya da görüşte aldanmak veya aldatmak, değerinden aşağı/yukarı almak/satmak anlamlarında kullanılırken, *ġaben* kavramı fikri içerikli anlamda kullanılmaktadır. Bu aldatma bir malda olursa, “غَبْنُ فُلَانٍ” *ġabene fulânun*” ifadesi, bir düşüncede ya da fikirde olursa “غَبْنُ” *ġabine*” ifadesi kullanılmaktadır. “غَبْنُ” *ġabnun*” kelimesi genelde “bir şeyi gizlemek” anlamına gelirken “غَبْنُ” *ġabnun*” -fethalı hali- kelimesi “bir şeyin gizlendiği” anlamını ifade etmektedir.²³²

يوم التغابن -*Yevmu't-Teġâbün*, “kıyamet günü”nü ifade etmek için kullanılan ifadelerden biridir. Bu şekilde ifade edilmesinin nedeni Yüce Allah'ın kıyamet gününde alışverişteki aldanmanın ortaya çıkaracak olmasındandır.²³³ *Teġâbün* kavramı *yevmu't-teġâbün* tamlaması ile Kur'ân'da bir âyette yer almaktadır.²³⁴

Teġâbün kelimesini ticaret ile alakalı bulup, “mümin ve kafirlerin bu dünyada yapıp ettiklerini bir ticarete benzeterek bir müminin Yüce Allah'a isyan etmek yerine O'na tabi olarak, canını ve malını Allah yolunda harcayarak zararlı ticareti bırakarak kazancını karlı bir ticarete yatırmış olduğu,²³⁵ kâfirin ise Yüce Allah'a itaat etmeyip, O'na isyan ederek kötü bir ticarete bulunmuş olduğu, Yüce Allah'a vermiş oldukları sözleri az bir bedel karşılığı satanların,²³⁶ hidayete karşılık dalaleti, bağışlanmaya karşılık azabı satın alanların²³⁷ ve hem müminin hem de kafir olan kişinin gerçek kar ve zararı kıyamet gününde görecekleri” şeklinde yorumlayan müfessirler de bulunmaktadır.²³⁸ Elmalılı kıyamet gününü, “kimin kazanıp kimin kaybettiği, kimin hakkının kime geçtiği, kimin hakkından mahrum olduğu, gerçekten kandırılanın kim, akıllı olanın kim olduğu, kimin hayatındaki kazancı yanlış bir işe yatırarak iflas ettiği,

²³¹ Elmalılı Muhammet Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili Tefsîri* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2013), 8/90; Mevdûdi, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 6/347.

²³² İsfahânî, *Müfredât*, 602.

²³³ İsfahânî, *Müfredât*, 602.

²³⁴ et-Teġâbün, 64/9.

²³⁵ el-Bakara, 2/207; et-Tevbe 9/111.

²³⁶ Âl-i İmrân, 3/77.

²³⁷ el-Bakara, 2/175.

²³⁸ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'ân*, 6/348-349; Razi, *Meġatihu'l-Ġayb*, 30/554; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, 18/138.

kimin kazancını karlı bir işe yatırarak kar elde ettiği ve kimin dünya hayatının gerçeğini anlayıp hüsrana uğramadığı gündür”²³⁹ olarak tanımlamaktadır.

3.2.10. Salih Amel

يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذَلِكَ يَوْمُ النَّعَابِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

“Toplanma gününde sizi toplayacağı gün, işte o teğâbun (karşılıklı aldanma) günüdür. Kim Allah’a inanır ve iyi iş(ler) yaparsa, (Allah) onun kötülüklerini örtecektir; onu içinde ebedî kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştirecektir. İşte büyük kurtuluş budur.”²⁴⁰

Kur’ân’da insan davranışlarını karşılamak için en çok “amel” kavramı kullanılmaktadır. Amel kavramı sözlükte “iş, çaba, çalışma ve fiil” anlamlarına gelmektedir. Amel kavramı canlı varlıkların bir amaçla yapmış oldukları işi ifade etmek için de kullanılmaktadır.²⁴¹

Salih kavramı sözlükte “bir şeyi iyi, doğru, yararlı olmak, doğruluk ve dürüstlük” manalarında “salâh (sulûh)” kökünden türemekte olup “iyi, doğru ve güzel olan, işe yarar” gibi anlamlara gelmektedir.²⁴² Bu kavram Kur’ân’da “dini ve ahlaki açıdan iyi davranışlara sahip kimse” şeklinde kullanılmakta olduğu görülmektedir. Salih kavramı Kur’ân’da “amel” fiiline sıfat olduğu gibi insanlara da sıfat olarak kullanılmaktadır. Bu kavram insanın amellerine sıfat olduğu yerlerde “iyi, hayırlı, yararlı” insanlara sıfat olduğu yerde ise “hayırlı, doğru, faydalı kişi” anlamlarına gelmekte olup “kusursuz ve sağlıklı doğan” çocuk anlamında da kullanılmaktadır.²⁴³

Salih amel kavramı “iyi, hayırlı iş ve davranış” anlamı ile 93 yerde, “dini ve ahlaki bakımdan iyi davranışlara sahip kimse” anlamıyla 32 yerde geçmektedir. Salih amel kavramı, Kur’ân’da birçok âyette “amel” ve “ahiret inancı ile birlikte genellikle de “iman” kavramının hemen peşinden zikredilerek amel ile imanın birlikte bulunmaları gerektiğine aynı zamanda salih amelin faydası ve kötü amelin zararı

²³⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili Tefsîri*, 8/91; Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’ân*, 6/347.

²⁴⁰ et-Teğâbün, 64/9.

²⁴¹ Süleyman Uludağ, “Amel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/13.

²⁴² Mustafa Çağrı, “Sâlih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/31.

²⁴³ Ömer Demir, *Dini Kavramlar ve Öğrenme Ortamları: Salih Amel Örneği* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 92.

üzerinde durulmakta, imanın da bir çeşit salih amel olduğuna işaret edilmektedir.²⁴⁴ Kur'ân'da inananlar iman etmeye ve salih amele teşvik edilmektedir.²⁴⁵

Yüce Allah Kur'ân'da insanları arzu ettikleri şekilde amel etmeleri konusunda serbest bıraktığını ifade etmektedir.²⁴⁶ Kişi salih bir amel işlerse kendi lehine olacağı gibi kötülük işlerse de yine kendi aleyhine işlemiş olacaktır.²⁴⁷ İnsan dünyada yapmış olduğu iyi işleri ve kötü işleri ahirette karşısında hazır bulacak, yapmış olduğu kötü işleri kendisinden uzak durmasını isteyecektir.²⁴⁸ Yine Kur'ân'da dünyada kötü işler yapan kimselerin ahirette salih amel işlemek için tekrar dünyaya gönderilmek isteyecekleri bildirilmektedir.²⁴⁹

Tefsir kaynaklarında “salih amel” kavramının farklı tanımları bulunmaktadır. Taberî “*salih amel*” kavramını “Allah’ın gerekli olan vazifelerini (farzlarını) yerine getirmek, yasakladıklarından kaçınmak”²⁵⁰ olarak, Zemahşerî “Yüce Allah’a itaat”²⁵¹ olarak yorumlamaktadır. Elmalılı ise “insanın yaptığı işi iman ve inançlarına uygun olarak, Yüce Allah’ın rızasına, indirmiş olduğu hükümlere uygun hak ve hayır olduğuna inanarak yapmış oldukları, daima iyiliğe çalışarak insanlık için sonu menfaat ve hayır olan işler”²⁵² olarak yorumlamıştır. Ayrıca bu kavramı “üzerinde bulunan hakları iade etmek”, “insanların kendi aralarında ve Yüce Allah ile olan ilişkilerindeki itaatleri”, “Allah ve Resulüne itaat” ve “Yüce Allah’a yaklaştıran amel” olarak tanımlayan alimler de bulunmaktadır.²⁵³

3.2.11. Cennet

يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذَلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

“Toplanma gününde sizi toplayacağı gün, işte o teğâbun (karşılıklı aldanma) günüdür. Kim Allah’a inanır ve iyi iş(ler) yaparsa, (Allah) onun kötülüklerini

²⁴⁴ Hûd, 11/46; el-‘Ankebut, 29/9.

²⁴⁵ er-Ra’d, 13/29; et-Talak, 65/11.

²⁴⁶ Fussilet, 41/40.

²⁴⁷ Fussilet, 41/46; el-Câsiye, 45/15.

²⁴⁸ Âl-i İmrân, 3/30.

²⁴⁹ el-Bakara, 2/167; el-En’âm, 6/27; el-A’râf, 7/53; es-Secde, 32/12.

²⁵⁰ Taberî, *Camîu’l Beyân an Te’vili Âyi’l-Kur’ân*, 24/590.

²⁵¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/51.

²⁵² Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili Tefsiri*, 9/431.

²⁵³ Demir, *Dini Kavramlar ve Öğrenme Ortamları: Salih Amel Örneği*, 94.

örtecektir; onu içinde ebedî kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştirecektir. İşte büyük kurtuluş budur.”²⁵⁴

Cennet kavramı “bir nesneyi saklamak, gizlemek veya örtmek” anlamlarındaki “ج ن c-n-n” kökünden gelmekte olup sözlükte “bitki ve ağaçlar ile örtülü yer ve bahçe”, ıstılahta ise “iman edip iyi işler yapanlara ahirette vaad edilen nimet yurdu” anlamlarını içermektedir.²⁵⁵ Kur’ân’da “c-n-n” kökünden kelimeler farklı anlamları ile birlikte 201 defa geçmektedir. Bu kelimeler ve anlamlar şu şekildedir: “cenne” fiili “nesnelerin görünmemesini sağlamak” ve “gecenin bastırması” anlamında “örtmek”;²⁵⁶ “cânn” kavramı “hızlı hareket ederek gözden kaybolan” anlamında “yılan”;²⁵⁷ “cinn/el-cinn,el-cânn” kavramları “görünmemeleri nedeniyle saklı varlıkların bir bölümü” anlamında “cin/cinler”²⁵⁸ için kullanılmaktayken “mecnûn/cinnet” kavramları “aklı örtülü olan kişi ve aklın örtülü olması” anlamında “deli ve delilik”;²⁵⁹ “cünneh” kavramı “kişiyi korunaklı bir hale getirmek” anlamında “kalkan”;²⁶⁰ “cenîn/ecinne” kavramları “ana rahminde saklı ve korunaklı olmasından dolayı insan embriyosu” anlamında “cenin”i²⁶¹ ifade etmektedir. Bununla birlikte “cenneh/el-cenneh” kavramları “örtülü ve saklı yer” anlamında “dünyadaki bahçe”²⁶² ve “cennet”²⁶³ anlamlarına gelmektedir.²⁶⁴

Cennet kavramı Kur’an’da tekil, ikil ve çoğul olarak 147 kere geçmekte ve 25 yerde “dünyada bulunan bağ bahçe”,²⁶⁵ altı yerde “Hz. Adem ile Havva’nın bulunduğu yer”,²⁶⁶ bir yerde “Hz. Peygamber’in yanında Cebrail’i gördüğü sidretü’l-müntehanın

²⁵⁴ et-Teğâbün, 64/9.

²⁵⁵ İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, 13/92.

²⁵⁶ el-En’âm, 6/76.

²⁵⁷ en-Neml, 27/10; el-Kasas, 28/31.

²⁵⁸ el-Hicr, 15/27; el-En’âm, 6/100; er-Rahman, 55/15, 39, 56, 74; Hûd, 11/119; es-Secde, 32/13; es-Saffat, 37/158; en-Nâs, 114/6.

²⁵⁹ el-A’râf, 7/184; el-Hicr, 15/6; el-Mü’minûn, 23/25, 70; eş-Şu’arâ, 26/27; Sebe’, 34/8, 46; es-Saffat, 37/37; ed-Duhân, 44/14; ez-Zâriyat, 51/39, 52; et-Tûr, 52/29; el-Kamer, 54/9; el-Kalem, 68/2, 51; et-Tekvîr, 81/22.

²⁶⁰ el-Mücâdele, 58/16; el-Münâfikûn, 63/2.

²⁶¹ en-Necm, 53/32.

²⁶² el-Bakara, 2/ 35, 265, 266; el-A’râf, 7/19, 22, 27; el-İsrâ’, 17/91; el-Kehf, 18/32-33, 35, 39, 49; Tâhâ, 20/117, 121; el-Furkân, 25/8; Sebe’, 34/15-16; en-Necm, 53/15.

²⁶³ er-Ra’d, 13/35; Muhammed, 47/15.

²⁶⁴ Mehmet Okuyan, *Kıssalar Ne Söyler Yaratılış ve Hz. Âdem* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2023), 136-137.

²⁶⁵ el-Bakara, 2/265,266; el-En’âm, 6/99,141; er-Ra’d, 13/4; el-İsrâ’, 17/91; el-Kehf, 18/32,33,35,39,40; el-Mü’minûn, 23/19; el-Furkân, 25/8; eş-Şu’arâ, 26/57,134,147; Sebe’, 34/15,16; Yâsîn, 36/34; ed-Duhân, 44/25; Kâf, 50/9; er-Rahmân, 55/46; el-Kalem, 68/17; el-Meâric, 70/35; en-Nebe, 78/16.

²⁶⁶ el-Bakara, 2/35; el-A’râf, 7/19,22,27; Tâhâ, 20/117,121.

civarında olan me'va Cenneti"²⁶⁷ diğer 117 yerde de "âhiretteki cennet" anlamında kullanılmaktadır.²⁶⁸ Kur'ân'da yer alan *cenneh*, *cennetân*, *cenneteyn* ve *cennât* kavramları dünyadaki bahçeler ile mahşerde müminlere vaad edilmiş olan cennet anlamında ortaklaşa kullanılmaktadır.²⁶⁹ "Cennetü'n-Naim", "Adn", "Firdevs", "Hüsna", "Darü's-Selam", "Darü'l-Mukame", "darü'l-ahire", "akıbetü'd-dar" ve "ukbe'd-dar" kavramları da cennet için kullanılan kavramlardır.²⁷⁰ Cennet, Yüce Allah iman edip faydalı işler yapan mümin ve müttakî kulların²⁷¹ içlerinde ebedî kalacakları ve altlarından ırmaklar akan, onlar için orada tertemiz eşler bulunan, yakıcı sıcak yahut dondurucu soğuğun olmadığı²⁷² koyu (serinletici) bir gölgesi²⁷³ olan ve birçok nimetle ödüllendirileceği bir dinlenme yeridir.

3.2.12. Hulûd

يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذَلِكَ يَوْمُ التَّعَابِينِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

"Toplanma gününde sizi toplayacağı gün, işte o teğâbun (karşılıklı aldanma) günüdür. Kim Allah'a inanır ve iyi iş(ler) yaparsa, (Allah) onun kötülüklerini örtecektir; onu içinde ebedî kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştirecektir. İşte büyük kurtuluş budur."²⁷⁴

"Hulûd" kavramı "devam etmek, uzun süre kalmak" anlamlarında masdar, "uzun zaman, süreklilik" anlamında isim olarak da kullanılmaktadır. "Huld" kavramı, "bir şeyin doğal haliyle kalıp, değişme ve bozulma olmaması ya da bozulmanın uzun zaman sonra gerçekleşmesi,²⁷⁵ bir yerden çıkmadan orada devamlı kalmak"²⁷⁶ anlamlarına gelmektedir.

²⁶⁷ en-Necm, 53/13-15.

²⁶⁸ Abdülbâki, *el-Mu'cemu'l-Müfrehes li Elfâzi'l-Kur'ani'l-Kerîm*, 180-182.

²⁶⁹ Okuyan, *Kıssalar Ne Söyler Yaratılış ve Hz. Âdem*, 138.

²⁷⁰ Reyhan Çağlayan, *Kur'ân-ı Kerim'de Cennet ve Cennetlikler* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 35.

²⁷¹ Âl-i İmrân, 3/133.

²⁷² el-İnsân, 76/13.

²⁷³ el-İnsân, 76/14.

²⁷⁴ et-Teğâbün, 64/9.

²⁷⁵ İsfahânî, *Müfredât*, s. 154.

²⁷⁶ Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2010), 131.

“Huld” kavramı Kur’ân’da dört yerde fiil haliyle اَخْلَدَ *ehlede*,²⁷⁷ yedi yerde isim hali ile اَلْخُلْدِ *el-huld*,²⁷⁸ 74 defa ism-i fail خَالِدُونَ *halidûn*/ خَالِدِينَ *halidîn* şeklinde,²⁷⁹ iki defa ism-i mefûl مُخَلَّدُونَ *muhalledûn*²⁸⁰ şeklinde olmak üzere toplam 87 yerde yer almaktadır. Fiil hali ile yer alan “huld” kavramı “dünyada devamlı duracağını zannetmek ve ahiret azabına devamlı olarak uğramak” gibi anlamlara gelmektedir. Huld kavramının kökünden gelen “hâlidun” kavramı “uzun zaman ya da ebediyen kalan” anlamına gelmektedir. “Hâlidun” kavramı Kur’ân’da dört yerde müfred, iki yerde tensiye, diğer yerlerde çoğul hali ile toplam 37 âyette “cennet halkı”, 48 âyette “cehennem halkı”, iki âyette de “dünyada ve gerçek anlamda ebediyet” anlamı ile²⁸¹ yer almaktadır. Yaşlanmış olmasına rağmen genç gözüken kişi için “muhalid” kavramı kullanılmaktadır. Râğıb el-İsfahânî, *hulûd* kavramının *bekâ* kavramı ile aynı anlama geldiğini söylemektedir.²⁸²

Kur’ân’da ahiret hayatının ebediliği, cennet ve cehennemde kalma süresi ile ilgili genelde “huld” kavramının kökünden türemiş isim ve fiiller yer almaktadır. Huld kavramı cennet ve cehennem kavramları ile birlikte kullanıldığı da “sonsuzluk ve ebedîlik” anlamlarına gelmektedir. Cennetin isimlerinden biri olan “el-huld”, cennetliklerin orada sürekli kalacaklarını ifade etmektedir.²⁸³ Kur’ân’da “huld” kavramından türemiş olan “el-Huld; ölümsüzlük/ebediyet”²⁸⁴, “عَذَابُ الْخُلْدِ *azabu’l-huld; ebedi azap*” hali ile “cehennem azabı”²⁸⁵, “يَوْمُ الْخُلُودِ *yevmu’l-hulud; ebedilik günü* ile ahiret hayatı”²⁸⁶, “دَارُ الْخُلْدِ *dâru’l-huld; ebediyet yurdu*”²⁸⁷, ve جَنَّةُ الْخُلْدِ *cennetu’l-huld; ebedilik bahçesi*²⁸⁸ ile “cennet”, شَجَرَةُ الْخُلْدِ *şeceretu’l-huld;*

²⁷⁷ el-A’râf, 7/176; el-Hümeze, 104/3; el-Furkân, 25/69; eş-Şu’ârâ, 26/129.

²⁷⁸ Yûnus, 10/52; Tâhâ, 20/120; el-Enbiyâ, 21/34; el-Furkân, 25/15; es-Secde, 32/14; Fussilet, 41/28; Kâf, 50/34.

²⁷⁹ el-Bakara, 2/25, 39, 81, 82, 162, 217, 257, 275; Âl-i İmrân, 3/15, 88, 107, 116, 136, 198; en-Nisâ, 4/13, 14, 57, 93, 122, 169; el-Mâide, 5/80, 85, 119; el-En’âm, 6/128; el-A’raf, 7/20, 36, 42; et-Tevbe, 9/17, 22, 63, 68, 72, 89, 100; Yûnus, 10/26, 27; Hûd, 11/23, 107, 108; er-Ra’d, 13/5; İbrahim, 14/23; en-Nahl, 16/29; el-Kehf, 18/108; Tâhâ, 20/76, 101; el-Enbiyâ, 21/8, 34, 99, 102; el-Mü’minûn, 23/11, 103, el-Furkân, 25/16, 76; el-Ankebût, 29/ 58; Lokmân, 31/9; el-Ahzâb, 33/65; ez-Zümer, 39/72, 73; el-Mü’min, 40/76; ez-Zuhuruf, 43/71, 74; el-Ahkâf, 46/14; Muhammed, 47/15; el-Fetih, 48/5; el-Hadid, 57/ 12; el-Mücâdele, 58/17, 22; el-Haşr, 59/17; et-Tegâbün, 64/9, 10; et-Talâk, 65/11; el-Cinn, 72/23; el-Beyyine, 98/6, 8.

²⁸⁰ Vâkı’a, 56/17; el-İnsân, 76/19.

²⁸¹ Abdülbâki, *el-Mu’cemu’l-Müfrehes li Elfâzi’l-Kur’ani’l-Kerîm*, 236-238.

²⁸² İsfahânî, *Müfredât*, 154.

²⁸³ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 3/164.

²⁸⁴ el-Enbiya, 21/34.

²⁸⁵ Yûnus, 10/52; es-Secde, 32/14.

²⁸⁶ Kâf, 50/34.

²⁸⁷ Fussilet, 41/28.

²⁸⁸ el-Furkan, 25/15.

ölümsüzlük ağacı ile “Hz. Adem ve Havva’ya yasaklanmış olan ağaç”²⁸⁹, “أُولَئِكَ أَصْحَابُ ”²⁹⁰, “أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ”²⁹¹, “خَالِدِينَ ”²⁹², “خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ”²⁹³, “وَلَدَانِ مُخْلَدُونَ ”²⁹⁴ gibi kalıp ifadeler yer almaktadır.

3.2.13. Musîbet

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ يَهْدِ اللَّهُ قَلْبَهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

“Allah’ın izni olmaksızın (hiç kimseye) hiçbir musibet isabet etmez. Kim Allah’a inanırsa (Allah) onun kalbini doğru yola ulaştırır. Allah her şeyi bilendir.”²⁹⁵

“Musîbet” kavramı sözlükte “ansızın bastıran yağmur” anlamına gelen Arapça “s-v-b” kökünden türeyen, “bir şeyin maksadına ulaşması, doğru olmak, bir şeyi almak, sahip olmak, isabet etmek, acılara düşürmek, perişan etmek, canı ve malı yok etmek”²⁹⁶ anlamlarına gelen if’âl kalıbından türetilmiş ism-i fâil’dir. Musîbet kavramı “insanın çoğunlukla kendi iradesi dışında ve beklemediği şekilde karşılaştığı durum” olarak tarif edilmekte ve çoğunlukla “hastalık, kıtlık, doğal afetler, ölüm” gibi ağır sıkıntı veren şeyleri ifade etmek için kullanılmaktadır.²⁹⁷ Kur’ân’da on âyette²⁹⁸ musîbet kavramı yer almaktadır. Musîbet kavramı ile aynı kökten gelen fiiller altmış dört yerde geçmektedir.²⁹⁹ Kur’ân’da iki tür musîbetin bulunduğu ifade edilmektedir. Bunlardan ilki, kaynağı insanlar olan ve onların aracılığıyla ortaya çıkan ve yok etmeye güç yetiremedikleri musîbetlerdir.³⁰⁰ İkincisi ise direkt olarak Yüce Allah tarafından gönderilen³⁰¹ ve insanların onları yok edemeyecekleri büyük felaketlerdir.³⁰² Kaynağı insan olan musibetlere iradeyi kötüye kullanarak işlenen günah ve hatalar ya da yerine getirmesi gereken görevleri yerine getirmemek örnek

²⁸⁹ Tâhâ, 20/120.

²⁹⁰ el-Bakara, 2/39, 81, 217, 257, 275; Âl-i İmrân, 3/116; el-A’râf, 7/36; Yûnus, 10/27; er-Ra’d, 13/5; el-Mücâdele, 58/17.

²⁹¹ el-Bakara, 2/82; el-A’râf, 7/42; Yûnus 10/26; Hûd 11/23.

²⁹² en-Nisa, 4/57, 122, 169; el-Maide, 5/119; et-Tevbe 9/22, 100; el-Ahzab 33/65; et-Teğâbün 64/9; et-Talâk 65/11; el-Cinn 72/23; el-Beyyine 98/8.

²⁹³ Hûd 11/107-108.

²⁹⁴ Vâkıâ 56/17; el-İnsân, 76/19.

²⁹⁵ et-Teğâbün, 64/11.

²⁹⁶ İsfahânî, Müfredât, 287-288; Cevherî, es-Sihâh, 1/164-166.

²⁹⁷ Mustafa Çağrı, “Musîbet”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/255.

²⁹⁸ el-Bakara, 2/156; Âl-i İmrân, 3/165; en-Nisâ, 4/62, 72; el-Mâide, 5/106, et-Tevbe, 9/50; el-Kasas, 28/47, eş-Şûrâ, 42/30; el-Hadîd, 57/22; et-Teğâbün, 64/11.

²⁹⁹ Çağrı, “Musîbet”, 31/ 255.

³⁰⁰ Âl-i İmrân, 3/165; Nisâ, 4/62,79; el-Kasas, 28/47; eş-Şûrâ, 42/30.

³⁰¹ el-Bakara, 2/155-157; en-Nisâ, 4/78; et-Teğâbün, 64/11.

³⁰² İsmail Karagöz, Kur’ân’a Göre Musibetler Açısından İnsan ve Toplum (İstanbul: Çelik Yayınevi, 1996), 40.

olarak verilebilir.³⁰³ İnsanların yaptıkları yüzünden başlarına gelen musibet de Yüce Allah'ın ilmi ve mükevvenat dairesi içerisinde olmaktadır. Kur'ân'da musîbet kavramı ile ilgili âyetler incelendiği zaman Yüce Allah'ın kullarını “imtihan etmek”³⁰⁴, “uyarı/ikazda bulunmak”³⁰⁵, “azap ederek ceza vermek”³⁰⁶ gibi nedenlerle musîbet göndermiş olduğu görülebilmektedir.

3.2.14. Tevekkül

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

“Allah kendisinden başka ilah olmayandır. Müminler yalnızca Allah'a güvensinler!”³⁰⁷

Tevekkül kavramının kökü “v-k-l”dir. *Tevekkül* kavramı “vekele / ve‘ede” babından türemiş olup “işinde başkasına dayanmak” anlamına gelmektedir. *Tevekkül* kavramı sözlükte “dayanmak, güvenmek ve vekil tutmak” manalarına gelmektedir.³⁰⁸ “V-k-l” kökünden gelen bazı kavramlar “zayıf adam” anlamına gelmektedir.³⁰⁹ Bu kökten gelen *mütevekkil* kavramı “birine güvenip dayanan kimse” için kullanılırken, güvenilene de “vekîl” denmektedir. *Tevekkül* “insanın acziyetini kabul ederek her işinde Yüce Allah'a güvenmek ve O'na teslim olmaktır.” *Tevekkül* kavramı “birinin işini üstüne alma, birine işini havale etme, birine güven verme” anlamlarına da gelmektedir.³¹⁰ *Tevekkül*, “kişinin elden gelen fedakârlığı yapıp, sorumlulukların gereğini de yerine getirdikten sonra Yüce Allah'a güveni esas almasıdır.”³¹¹ Arap kültüründe iki kişi birbirine dayandığında “واكلت الرجل” ifadesi kullanılmaktadır. Cevheri “birbirine güvenen iki kişinin durumunu” ifade etmek için kullanılan bu ifadeyi “واكلت فلانا موكالة” şekliyle aynı anlama işaret eden “sen ona o da sana dayandığı zaman” şeklinde ifade etmektedir.³¹²

³⁰³ en-Nisa, 4/153; ez-Zümer, 39/51; el-Kehf, 18/35; en-Nür, 24/63.

³⁰⁴ Hûd, 11/7; el-Kehf, 18/7; Muhammed, 47/31; el-Mülk, 67/2;

³⁰⁵ el-Enfâl, 6/42-43; es-Secde 32/21.

³⁰⁶ el-A'râf, 7 /134-136.

³⁰⁷ et-Teğâbün, 64/13.

³⁰⁸ İsmail Karagöz, “Tevekkül”, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 658.

³⁰⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 15/4909.

³¹⁰ Mustafa Çağrı, “Tevekkül”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/1

³¹¹ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir*, 182.

³¹² Cevherî, es-Sihâh, 1/1267; Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Faris b. Zekeriyya İbn Fâris, *Mu'cemü Meka-yisi'l-Lüga*, thk: Abdüsselam Muhammed Harun, Daru'l-Fikr, 1979, 6/136.

“Tevekkül” kavramı Kur’ân’da 40 âyette fiil kalıplarıyla يَتَوَكَّلُ *yetevekkel* ³¹³, الْمُتَوَكِّلِينَ *mütevekkil* hali ile dört âyette ³¹⁴ yer alırken, الْوَكِيلُ *el-vekil* kavramı ise çoğu Yüce Allah’ın sıfatı olarak 24 âyette ³¹⁵ yer almaktadır. Yüce Allah’ın isimlerinden olan *el-vekil* kavramı Kur’ân’da hiçbir isime bitişmeyerek her zaman tek başına yer almaktadır. “Vekîl” kavramı insanlar için “bekçi, koruyucu, avukat” anlamı ile kullanılmaktadır. ³¹⁶ Kur’ân’da tevekkül kavramının bulunduğu her âyette tevekkül Yüce Allah’a yönelik istenmektedir. ³¹⁷ Yüce Allah kendisine tevekkülü emrederek kendisine tevekkül eden ve güvenen kimseyi sevdiğini ve o kimselere yeteceğini buyurmaktadır. ³¹⁸ İman, Yüce Allah’a inanmak, teslim olmak ile birlikte O’na güvenmeyi de içermektedir. Mümin tıpkı el-Emîn olan Hz. Peygamber’de olduğu gibi “Yüce Allah’a inanan, O’na güvenen, bu yüzden güvende olan, insanlara ve diğer canlılara da güven veren kişi” anlamındadır. ³¹⁹

Teğâbü’n 64/13. âyette geçen “وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ” *Müminler yalnızca Allah’a güvensinler!*” ibaresi Kur’ân’da birçok âyette yer almaktadır. ³²⁰ Yüce Allah müminlerin kendisine tevekkül etmelerini ³²¹, tevekkül edenlerin-güvenenlerin yalnızca O’na tevekkül etmelerini, güvenmelerini ³²² emretmekte ve *vekil* -güven kaynağı- olarak kendisinin yeteceğini ³²³ buyurmaktadır.

3.2.15. Afv, Safh, Mağfiret

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَرْوَاحِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ وَإِنْ تَعَفَّوْا وَتَصَفَّحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

³¹³ Âl-i İmrân, 3/122, 159, 160; en-Nisâ, 4/81; el-Mâide, 5/11, 23; el-A’raf, 7/ 89; el-Enfâl, 8/2, 49, 61; et-Tevbe, 9/51, 129; Yûnus, 10/71,84, 85; Hûd, 11/56,88, 123; Yûsuf, 12/67; er-Ra’d, 13/30; İbrahim, 14/2, 11, 12; en-Nahl, 16/42, 99; el-Furkân, 25/38; eş-Şû’arâ, 26/217; en-Neml, 27/79; el-‘Ankebût, 29/59; el-Ahzâb, 33/3,48; ez-Zümer, 39/38; eş-Şûrâ, 42/10, 36; el-Mücadele, 58/10; el-Mümtehine, 60/4; et-Teğâbü’n, 64/13; et-Talak, 65/3; el-Mülk, 67/29;

³¹⁴ Âl-i İmrân, 3/159; Yûsuf, 12/67; İbrâhîm, 14/12; ez-Zümer, 39/38.

³¹⁵ Âl-i İmrân, 3/173; en-Nisâ, 4/81, 109, 132, 171; el-En’am, 6/66, 102, 107; Yûnus, 10/108; Hûd 11/12; Yûsuf, 12/66; el-İsrâ, 17/2, 54, 65, 68, 86; Furkân, 25/43; el-Kasas, 28/28; el-Ahzâb, 33/3, 48; ez-Zümer, 39/41, 62; eş-Şûrâ, 42/6; el-Müzzemmil, 73/9.

³¹⁶ İsmail Karagöz, *Âyet ve Hadislerin Işığında Esmâ-i Hüsnâ* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), 314.

³¹⁷ et-Tevbe, 9/51, 129

³¹⁸ Âl-i İmrân, 3/159; et-Talâk, 65/3.

³¹⁹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir*, 556.

³²⁰ Âl-i İmrân, 3/122, 160; el-Mâide, 5/11; et-Tevbe, 9/51; İbrahim, 14/11; el-Mücadele, 58/10.

³²¹ Âl-i İmrân, 3/122-160, el-Mâide, 5/11, et-Tevbe, 9/51, Yûnus, 10/84, İbrahim, 14/ 11, el-Mücadele, 58/10.

³²² İbrahim, 14/12, Yûsuf, 12/67, ez-Zümer, 39/38.

³²³ en-Nisâ, 4/81, el-Ahzâb, 33/ 3, 48.

“Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının (onlara karşı dikkatli olun)! Affeder, hoşgörür ve (suçlarını) bağışlarsanız, (bilin ki) Allah da çok bağışlayandır, çok merhametlidir.”³²⁴

Kur’ân’da “affetmek” kavramını ifade etmek için kullanılan kavramların başında “afv”, “safh” ve “ğafır (mağfiret)” kavramları gelmektedir. ‘Afv kavramı -ع-ف-و a-f-v” kökünden gelmekte olup sözlükte “yok etmek, silip süpürmek” anlamlarındadır. Kur’ân’da ‘afv kavramı iki âyette “bağışlama” anlamı ile, beş âyette Yüce Allah’ın sıfatı olan “‘afîv” kalıbında, bir âyette insanların sıfatı olan ‘afin kalıbında yer almaktadır. Yirmi yedi âyette ise farklı fiil kalıpları ile birlikte toplam 35 yerde geçmektedir. Bu kavram genelde Yüce Allah’a³²⁵ nispet edilse de insanlara³²⁶ nispet edilerek de kullanılmaktadır. Bir kimseye maddi anlamda iyilikte bulunma “‘afevtu li fulânin bi mâlî” ile ifade edilmektedir. Buradan hareketle el-afv “iyilikte bulunmak” anlamına da gelmektedir. Ayrıca bu kavram “sorunsuz elde edilen şey, malın en helal ve meşru olanı, her şeyin en hayırlısı ve en değerlisi”³²⁷ manalarına da gelmektedir. el-‘Afîvv kelimesi Yüce Allah’ın isimlerinden biri olup, Afvullah ifadesi “Yüce Allah’ın cezayı hak eden kullarını cezalandırmaktan vazgeçmesi” anlamına gelmektedir. el-‘Afv kelimesi ise “Yüce Allah’ın kullarının günahlarını yok sayması” anlamındadır.³²⁸ ‘Afv kavramı aynı zamanda “azarlasa da cezadan vazgeçmeyi” ifade etmektedir.³²⁹

Safh kavramı “ص-ف-ح s-f-h” kökünden gelmekte olup “affetmek ve bağışlamak” anlamlarını içermektedir. Bu kökten kelimeler Kur’ân’da çeşitleri ile beraber sekiz yerde³³⁰ geçmektedir.³³¹ Safh kavramının “bir kimsenin elini tutma ya da tokalaşma şeklinde musâfaha” anlamı bulunmaktadır. Bu anlam bir kimseyi bağışlama sonucunda oluşan yakınlaşmaya işaret edebilmektedir.³³² “Safh” kavramı azardan da cezadan da vazgeçmeyi ifade etmektedir.³³³ Safh kavramı başka bir

³²⁴ et-Teğâbün, 64/14.

³²⁵ en-Nisâ, 4/149; et-Tevbe, 9/43

³²⁶ el-Bakara, 2/237; eş-Şûrâ, 42/40; Âl-i İmrân, 3/134; el-Mâide, 5/15; el-A‘râf, 7/199; Nûr, 24/22; eş-Şûrâ, 42/34.

³²⁷ İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, 15/72-79.

³²⁸ İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, 15/72-79.

³²⁹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân Gerekçeli Meal-Tefsir*, 1136.

³³⁰ el-Bakara, 2/109; el-Mâide, 5/13; el-Hicr, 15/85; Nûr, 24/22; Zuhuruf, 43/5, 89; et-Teğâbün, 64/14.

³³¹ Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur’ân Sözlüğü*, 494.

³³² Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur’ân’da Affetme Olgusu”, *Diyanet İlmî Dergi*, 43/4, (Aralık 2007), 13.

³³³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân Gerekçeli Meal-Tefsir*, 1136.

değerlendirmeye göre bir kimsenin günahını affettikten sonra o kimseyi kınamayı ve sözlü bir şekilde eziyet etmekten de vazgeçmeyi ifade etmektedir.³³⁴

Mağfiret kavramı ise sözlükte “غ-ف-ر ğ-f-r” kökünden gelmekte ve “örtmek, gizlemek, birinin kusurunu açığa vurmadan bağışlamak” gibi anlamlara gelmektedir. *el-Ğafr* kavramı “kirden korumak için bir şeyi giydirmek” *ğafara* ise “kendisi ile örtünülen elbise” için kullanılmaktadır.³³⁵ Kur’ân’da *mağfiret* kökünden türemekte olan 234 kelimenin iki yüz yirmi dokuzu Yüce Allah’a nisbet edilerek *gâfir*, *gafûr*, *gaffâr*, *gufrân*, *mağfiret*, *istiğfâr* kalıplarında yer almaktadır. Mağfiref kavramı bir yerde insana,³³⁶ 27 âyette de Yüce Allah’a³³⁷ nisbet edilerek yer almaktadır.³³⁸ “*el-Ğafr*” ve “*el-mağfiret*” kavramları “günahları örtmek ve affetmek” anlamlarına gelmektedir. Yüce Allah’ın bir sıfatı olan *el-Ğufran* ve *el-Mağfiret* kavramları Yüce Allah’ın kullarını azaba uğramaktan koruması anlamındadır.³³⁹ Bir başka yoruma göre “mağfiret” kavramının anlamlarından biri de “günahı tamamen silip affettiğini bile hissettirmemek”tir.³⁴⁰

3.2.16. Fitne

إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ

“Mallarınız ve çocuklarınız sadece bir imtihandır. Büyük ödül ise yalnızca Allah’ın katındadır.”³⁴¹

f-t-n kökünden türetilmiş kelimeler Kur’ân’da 60 yerde birçok farklı anlamları ile yer almaktadır. *Fitne* kavramı Kur’ân’da “azap etmek”,³⁴² “imtahan

³³⁴ Ahmet Dağ, “Kur’ân-ı Kerim’de Terâdüf-Te’kid İlişkisi”, *İslami İlimler Dergisi*, 15/2, (Kasım 2020), 390.

³³⁵ İsfahânî, *Müfredât*, 362; İbn Manzur, *Lisânu’l-‘Arab*, 5/25.

³³⁶ el-Bakara, 2/263.

³³⁷ el-Bakara, 2/175, 221, 268; Âl-i İmrân, 3/133, 136, 157; en-Nisâ, 4/96; el-Mâide, 5/9; el-Enfâl, 8/4, 74; el-Hûd, 11/11; er-Ra’d, 13/6; el-Hacc, 22/50; Nûr, 24/26; el-Ahzâb, 33/35; es-Sebe’, 34/4; Fâtır, 35/7; Yâsîn, 36/11; Fussilet, 41/43; Muhammed, 47/15; el-Fetih, 48/29; el-Hucurât, 49/3; en-Necm, 53/32; el-Hadid, 57/20, 21; el-Mülk, 67/12; el-Müddessir, 74/56.

³³⁸ Adil Bebek, “Mağfiret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/313.

³³⁹ İsfahânî, *Müfredât*, 362.

³⁴⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân Gerekeçli Meal-Tefsir*, 1136.

³⁴¹ et-Teğâbün, 64/15.

³⁴² el-Enfâl, 8/25; el-‘Ankebût, 29/10; ez-Zâriyât, 51/14; el-Burûc, 85/10.

etmek”,³⁴³ “baskı”,³⁴⁴ “saptırmak”,³⁴⁵ “karışıklık”,³⁴⁶ “uzaklaştırmak”,³⁴⁷ “çare”,³⁴⁸ “saldırı”,³⁴⁹ “delilik”³⁵⁰ gibi anlamları ifade etmektedir. Ayrıca “günah”,³⁵¹ “şeytanın hile ve tuzağı”,³⁵² “şeytanın zayıf ruhlu kişilere aşıladığı bâtıl inanç ve kuruntu”,³⁵³ “nifak”,³⁵⁴ “kötülük, sıkıntı”³⁵⁵ ve “rüşvaylık, alay, oyuncak”³⁵⁶ gibi anlamlar ile de yer almaktadır. Fitne kavramı “kötülük etmek, denemek, sınamak ve imtihan etmek” anlamlarına gelmektedir.³⁵⁷ Kur’an’da değişik anlamlarda geçen fitne kavramı bir kısmı: “ فَاتِنِينَ *fatinin*”³⁵⁸ kelimesi “saptırıcı” anlamında, “فِتْنَتْ”³⁵⁹ kelimesi “çare” anlamında, “الْفِتْنَةِ”³⁶⁰ kelimesi “karışıklık” manalarında yer almaktadır. *Fitne* kavramı, “Onlardan sakın ki Allah’ın sana indirdiğinin bir kısmından seni uzaklaştırmaları”³⁶¹ âyetinde “uzaklaştırma” anlamında, “يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ” “O gün onlar ateşte azap edilecekler” âyetinde “azap edilmek” anlamına gelmektedir. Teğâbün Sûresinde yer alan *fitne* kavramı ise “imtihan” anlamına gelmektedir.

3.2.17. Takva

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنْفِقُوا خَيْرًا لِّأَنْفُسِكُمْ وَمَنْ يُوقِ شَحْ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

“Gücünüz yettiğince Allah’a karşı takvâlı (duyarlı) olun! Dinleyin, itaat edin, kendi iyiliğiniz için infak edin (verin)! Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar kurtulanların ta kendileridir.”³⁶²

³⁴³ el-Bakara, 2/102; el-En’âm, 6/53; el-Enfâl, 8/28; el-A’râf, 7/155; et-Tevbe, 9/49, 126; en-Nahl, 16/110; Tâhâ, 20/40, 85, 90, 131; el-Enbiyâ, 21/35; el-Furkân, 25/20; en-Neml, 27/47; el-‘Ankebût, 29/2, 3; Sâd, 38/24, 34; ed-Duhân, 44/17; et-Teğâbün, 64/15; el-Cinn, 72/17.

³⁴⁴ el-Bakara, 2/191, 193, 217; en-Nisâ, 4/91; el-Enfâl, 8/39; el-‘Ankebût, 29/10; el-Ahzâb, 33/14.

³⁴⁵ en-Nisâ, 4/101; el-Mâide, 5/41; el-A’râf, 7/27; Yûnus, 10/83; es-Sâffât, 37/162; el-Hadîd, 57/14.

³⁴⁶ Âl-i İmrân, 3/7.

³⁴⁷ el-Mâide, 5/49; el-İsrâ, 17/73.

³⁴⁸ el-En’âm, 6/23.

³⁴⁹ en-Nisâ, 4/101.

³⁵⁰ el-Kalem, 68/5-6.

³⁵¹ et-Tevbe, 9/49.

³⁵² el-A’râf, 7/27.

³⁵³ el-Hacc, 22/53.

³⁵⁴ el-Hadîd, 57/14.

³⁵⁵ el-Hacc, 22/11.

³⁵⁶ Yûnus, 10/85; el-Mümtehine, 60/5.

³⁵⁷ İbn Manzûr, *Lisânu’l- ‘Arab*, 13/317; Cevheri, *es-Sıhah*, 6/2176; Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur’ân Sözlüğü*, 631-634.

³⁵⁸ es-Saffat, 37/162

³⁵⁹ el-En’âm, 6/23.

³⁶⁰ Âl-i İmrân, 3/7.

³⁶¹ el-Mâide, 5/49

³⁶² et-Teğâbün, 64/16.

Takva kavramı وقى kökünden mastardır.³⁶³ Bu kökten kelimeler 258 âyette “korumak, korunmak, duyarlı olmak, isyan etmemek ve ihlas” gibi farklı anlamları ile yer almaktadır.³⁶⁴ Kur’ân’da 17 kez yer alan *takva* kavramı, “korumak, zarar verecek şeylerden sakınmak, bir şeyi başka bir şey ile tehlikelere karşı muhafaza etmek” anlamında olan *ittika* kelimesinin ismi olup, “Yüce Allah’a iman edip, O’nun emir ve yasaklarına uyarak, O’na karşı gelmekten sakınmak, dünya ve ahirette insana zarar verecek, ilahi azaba sebep olabilecek inanç, söz ve her türlü günden sakınmak,³⁶⁵ sorumluluğunu bilmek, sorumlu davranmak ve bilinçli olmak” anlamlarına gelmektedir. “Sorumluluğunu bilen, günahlardan korunan, sorumlu ve hassas davranan, bilinçli ve duyarlı kişi” anlamında *muttakî* kavramı Kur’ân’da 49 kere geçmektedir. Bu tanımlardan hareketle *takva* kavramı “duyarlı olmak”, *muttakî* kavramı ise “duyarlı kimse” olarak da ifade edilmektedir.³⁶⁶

Takva kavramı “fücûr denen kötülöklere karşı insanın korunabilmesini ve iyilik yapabilmenin insandaki potansiyelini harekete geçirmeyi işaret etmektedir. Bazı ilim adamlarının *takva* kavramını “bağışıklık sistemi” şeklinde yorumladıkları görölmektedir.³⁶⁷ *Takva* kavramının “doğuştan getirilen yönü”,³⁶⁸ “geliştirilen yönü”³⁶⁹ ve “örtü olan yönü”³⁷⁰ olmak üzere üç boyutu bulunmaktadır. İnsanın yaratılışında sakınma ve korunma duygusu, kötölöklere uzaklaşıp doğru olana yönelme eğilimi bulunması takvanın doğuştan getirilen yönünü, sonradan kazanılan ve üzerine yatırım yapılan *takva* “geliştirilen yönü”nü, insanı kuşatıp onu tehlikelere karşı koruyan *takva* ve *takvaya* asıl anlamı kazandıran “*Libâsu’t-takvâ*” anlamındaki *takva* ise “örtü olan yönü”nü ifade etmektedir.³⁷¹

Müttakî kimselerin birçok özelliğı bulunmaktadır. *Müttakî* kimse Yüce Allah’a iman edip emir ve yasaklarına uyan, O’nun azabından korunan duyarlı kimsedir.³⁷² *Müttakî* kimse, Yüce Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, kitaba ve peygamberlere inanan, anlaşma yaptıklarında sözlerine sadık olan, sıkıntı hastalık ve savaş

³⁶³ Cevherî, *es-Sihâh* 6/2527; İsfahânî, *Müfredât*, 833;

³⁶⁴ Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur’ân Sözlüğü*, 881-882.

³⁶⁵ İsmail Karagöz, “İttika”, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 348.

³⁶⁶ Mehmet Okuyan, *Kıssalar Ne Söyler/ Hz. Hûd* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2023), 29.

³⁶⁷ Okuyan, *Kur’ân Meal Tefsiri*, 1.; Okuyan, *Kıssalar Ne Söyler/ Hz. Hûd*, 30.

³⁶⁸ eş-Şems, 91/8; el-Hucurât, 49/7.

³⁶⁹ el-Bakara, 2/197.

³⁷⁰ el-A’raf, 7/26.

³⁷¹ Okuyan, *Hayatın İnşası İçin Yâsîn Sûresi Tefsiri*, 117.

³⁷² Okuyan, *Kısa Surelerin Tefsiri*, 2/67.

zamanlarında sabreden kimsedir.³⁷³ *Müttakî* kimse kendisine şeytandan bir vesvese geldiğinde hemen Yüce Allah'ı hatırlayan kimsedir.³⁷⁴ *Müttakî* kimse, adaletli, iyi niyetli, doğruluk ve iffet sahibi olan, gayba inanan, namazı kılan, bollukta da darlıkta da kendilerine rızık olarak verilenden infak eden, Kur'ân'a ve önceki vahiylerle de inanan, ahirete inanan,³⁷⁵ öfkelerini yutan ve insanları affeden, Yüce Allah'ı görüyormuş gibi hareket eden, çirkin bir iş yaptıklarında veya kendilerine haksızlık ettiklerinde O'nu hatırlayıp, günahları O'ndan başkasının bağışlamayacağını bilen ve günahlarından dolayı bağışlanma dileyen, bile bile günahlarında ısrar etmeyen kimsedir.³⁷⁶ *Müttakî* kimse Rablerine korku ve ümit ile yalvararak³⁷⁷ geceleri az bir kısmında uyuyan, seher vaktinde bağışlanma dileyen³⁷⁸, son saatten tir tir titreyen kimsedir.³⁷⁹ Velhasıl *müttakî* kimse Yüce Allah'ın azabından ziyade O'nun rahmetinden, vermiş olduğu bunca nimetlerin şükrünü layıkıyla eda edememesinden, Yüce Allah'a karşı mahcup olmaktan korkan kimsedir.

3.2.18. İnfak

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَأَسْمِعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنْفِقُوا خَيْرًا لِّأَنْفُسِكُمْ وَمَنْ يُوقِ شَحْ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

“Gücünüz yettiğince Allah'a karşı takvâlı (duyarlı) olun! Dinleyin, itaat edin, kendi iyiliğiniz için infak edin (verin)! Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtulanların ta kendileridir.”³⁸⁰

İnfak kavramı, Arapçada if'âl vezninden olup “n-f-g” harflerinden türetilmiş olan *enfeka* fiilinin mastarıdır. Sözlükte “elinde var olan bir şeyi başkasına verme, malından harcama yapma, sadaka verme”³⁸¹ ve “elden çıkarmak, ilişkisini kesmek, tünel kazmak, faydalı bir şeyi muhtaçlara vermek”³⁸² gibi anlamlara gelmektedir. Türkçede “nafaka verip bir kişinin geçimini sağlamak”³⁸³ anlamındadır.

³⁷³ el-Bakara, 2/177.

³⁷⁴ Âl-i İmrân, 3/133-135; el-A'râf, 7/201.

³⁷⁵ el-Bakara, 2/2-4.

³⁷⁶ Âl-i İmrân, 3/134-135.

³⁷⁷ es-Secde, 32/16.

³⁷⁸ ez-Zâriyât, 51/15-19.

³⁷⁹ el-Enbiyâ, 21/49.

³⁸⁰ et-Tegâbün 64/16.

³⁸¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 10/358.

³⁸² Okuyan, *Hayatın İnşası İçin Yâsîn Sûresi Tefsiri*, 190.

³⁸³ M. Erol Yıldız, *Türkçe Sözlük* (Ankara: Karatay Yayınları, 2019), 267.

İnfak kavramı “n-f-k” kökünden gelmekte olup Kur’ân’da 111 yerde “tünel,³⁸⁴ nifak³⁸⁵ ve infak” anlamları ile geçmektedir. *İnfak* kavramı Kur’ân’da iki yerde “infak edilen şey” anlamında نفقة *nefekah*,³⁸⁶ bir yerde “infak edilen şeyler” anlamında نفقات *nefekât*³⁸⁷ kalıbında geçmektedir. “İnfak” kavramı Kur’ân’da mastar hali ile bir âyette الانفاق *el-înfâk*³⁸⁸ olarak yer almaktadır. “İnfak” kavramının ism-i faili olan “münfik” kelimesi bir âyette sıfat olarak المنفقين (*el-münfikîne*)³⁸⁹ şeklinde geçmektedir. “İnfak” kavramı on yedi âyette mazi fiilin انفق *enfeka*,³⁹⁰ انفقوا *enfekû*³⁹¹, انفقت *enfakte*,³⁹² انفقتم *enfaktüm*³⁹³ çekimli halleri ile geçmektedir. Otuz beş âyette muzari fiilin ينفق *yünfik(u)*³⁹⁴, ينفقوا *yünfikû*³⁹⁵, ينفقون *yünfikûne*³⁹⁶, تنفقوا *tünfikû*³⁹⁷, تنفقون *tünfikûne*³⁹⁸ kalıpları ile, dokuz âyette de انفقوا *enfikû*³⁹⁹ emir kalıbında geçmektedir.⁴⁰⁰

Zekâtı, sadakayı, fitreyi, fidyeyi, kefareti ve hayrı içine alan kapsamı geniş bir kavram olan “infak” kavramı, İslam’ın ekonomik anlamda sosyal hayatı düzene koymasında önem arz etmekte olduğundan Kur’ân’da farklı yönleri ile ele alınarak Müslümanlara “infak ahlakı” öğretilmekte olduğu görülmektedir.⁴⁰¹ “Tünel kazmak” anlamından hareketle *infak* kavramı “gönüllere gizlice yol bulmak” anlamına da gelmekte olup bu durum bir gönül seferberliğine işaret etmektedir.⁴⁰² Kişi karşılığını sadece Yüce Allah’tan beklemek suretiyle ve sadece Yüce Allah’ın rızası için gösteriştten uzak bir şekilde en kaliteli şeylerden infak etmeli ve yaptığı yardımı başa

³⁸⁴ el-En‘âm, 6/35

³⁸⁵ el-Münâfikûn, 63/1.

³⁸⁶ el-Bakara, 2/270; et-Tevbe, 9/121.

³⁸⁷ et-Tevbe, 9/54.

³⁸⁸ el-İsrâ, 17/100.

³⁸⁹ Âl-i ‘İmrân, 3/17.

³⁹⁰ el-Kehf, 18/42; el-Hadîd 57/10.

³⁹¹ el-Bakara, 2/262; en-Nisâ’, 4/34,39; er-Ra’d, 13/22; el-Furkân, 25/67; Fâtır, 35/29; el-Hadîd, 57/7,10; el-Mümtehine, 60/10,11.

³⁹² el-Enfâl, 8 /63

³⁹³ el-Bakara, 2/215,270; es-Sebe’, 34/39; el-Mümtehine, 60/10.

³⁹⁴ et-Tevbe, 9/98,99; en-Nahl,16/75; et-Talâk, 65/7.

³⁹⁵ İbrâhîm, 14/31.

³⁹⁶ el-Bakara, 2/3, 215, 219, 261, 262, 265, 274; Âl-i ‘İmrân, 3/117, 134; en-Nisâ, 4/38; el-Enfâl, 8/3, 36; et-Tevbe, 9/34, 54, 91, 92, 121; el-Hacc, 22/35; el-Kasas, 28/54; es-Secde, 32/16; eş-Şûrâ, 42/38.

³⁹⁷ el-Bakara, 2/272,273; Âl-i ‘İmrân, 3/92; el-Enfâl, 8/60; Muhammed, 47/38; el-Hadîd, 57/10; el-Münâfikûn, 63/7.

³⁹⁸ el-Bakara, 2/267, 272.

³⁹⁹ el-Bakara,2/195, 254, 267; et-Tevbe, 9/53; Yâsîn, 36/47; el-Hadîd, 57/7; el-Münâfikûn, 63/10; et-Teğâbün, 64/16; et-Talâk, 65/6.

⁴⁰⁰ Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur’ân Sözlüğü*, 817-818.

⁴⁰¹ Okuyan, *Hayatın İnşası İçin Yâsîn Sûresi Tefsiri*, 190.

⁴⁰² Okuyan, *Hayatın İnşası İçin Yâsîn Sûresi Tefsiri*, 191.

kakmamalıdır. Kur'ân'da infakı bu şekilde yapanların övüldüğüne dair pek çok âyet bulunmaktadır.⁴⁰³

Yüce Allah, haram saydığı şeylerin infak edilmesini yasaklamıştır.⁴⁰⁴ Mükerrer yaratılan insanoğlunun⁴⁰⁵ haysiyetini zedeleyecek davranışlardan kaçınılmasını ve kişinin gözünüzü yummadan alamayacağı kötü malı infaka (vermeye) kalkışmaması⁴⁰⁶ emredilmektedir. Yüce Allah yapılan her infakı ve adanan her adağı bildiğini⁴⁰⁷ hiçbir şeyin karşılıksız kalmayacağını⁴⁰⁸ dünyada hiçbir tartının tartmadığı zerreyi⁴⁰⁹ bile iyilikte ya da kötülükte kullanılması halinde karşılığının verileceğini bildirmektedir. *İnfak*, kulun Yüce Allah'ın emrine boyun eğerek, Allah'ın kuluna yaptığı, karşı tarafa menfaat, kendine huzur ve ibadet yapma rahatlığı veren bir müessesedir. Hz. Peygamber'in "Mümin, din kardeşinin yardımında olduğu müddetçe, Yüce Allah da o kulun yardımındadır"⁴¹⁰ sözü bu yardımlaşmayı tasdik ve teşvik etmektedir.

Yüce Allah kendi yolunda infak etmenin mükâfatını yedi başak bitiren bir tohum tanesine benzetmektedir. Âyet mealen şöyledir: "Mallarını Allah yolunda *infak* edenlerin (verenlerin) örneği, yedi başak bitiren bir tohum tanesi gibidir ki her başakta yüz tane (ürün) vardır. Allah dilediğine (layık olana) kat kat (fazlasını) verir. Allah (imkânları) geniş olandır, bilendir."⁴¹¹ Toprağa bir dane ekilmekte bu dane daha sonra yedi başaklı bir ekin olarak çıkmaktadır. Her başakta yüz tane (ürün) vardır. Toprak bire yedi yüz tane vermiş oluyor. Allah dilediğine (layık olana) kat kat (fazlasını) verir. İnfak bir nevi fakir, yoksul, muhtaç olan Müslüman'ın gönlüne gizlice yol bulmak olduğu için,⁴¹² infakta bulunurken kişinin gönlünü ve gururunu kırmamaya dikkat edilmelidir. Yüce Allah böyle davrananlar ile ilgili kendi katında ödül(ler)i⁴¹³ olduğu müjdesini vermektedir.

3.2.19. Karz-ı Hasen

إِنْ تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ

⁴⁰³ el-Bakara, 2/207, 265, 272; en-Nisâ, 4/114; er-Ra'd 13/22; er-Rûm, 30/38, 39; el-Hadîd, 57/27; el-Mümtehine, 60/1; el-Leyl, 92/20.

⁴⁰⁴ en-Nisâ, 4/85.

⁴⁰⁵ el-İsrâ, 17/70.

⁴⁰⁶ el-Bakara, 2/267.

⁴⁰⁷ el-Bakara, 2/270.

⁴⁰⁸ el-Bakara, 2/272; et-Tevbe, 9/111,121; es-Sebe', 34/39; Yâsîn, 36/12; el-Hadîd, 57/7.

⁴⁰⁹ el-Zilzâl, 99/8.

⁴¹⁰ Müslim, "Zikr", 38; İbn-i Mâce, "Mukaddime", 17.

⁴¹¹ el-Bakara, 2/261.

⁴¹² Okuyan, *Hayatın İnşası İçin Yâsîn Sûresi Tefsiri*, 190.

⁴¹³ el-Bakara, 2/262.

“Allah’a güzel bir borç verirsiniz, (Allah) onu sizin için kat kat artırır ve sizi bağışlar. Allah şükre çok karşılık verendir, hoşgörülüdür.”⁴¹⁴

Karz, Kur’ân’da farklı şekillerde *karzı hasen* olarak değişik sûrelerde beş yerde⁴¹⁵ geçmektedir. *Karz* kavramı sözlükte “kesip koparmak, karşılık vermek, birinin diğerine kullanmak ile biten misli bir malı daha sonra mislini ödemek üzere vermek”⁴¹⁶ anlamlarına gelmektedir. *Karz* kavramı mekân ile ilgili olarak “çaprazından dolaşıp gitmek” anlamına gelmektedir. *Karz*, terim olarak “geri ödenmek üzere verilen mal veya birine ödünç/borç verme” anlamında yorumlanmaktadır. *Karz* kavramı isim olarak borç, kredi anlamındadır.⁴¹⁷

Hasen kavramı “iyi, güzel” anlamındadır. Buradan hareketle “*karz-ı hasen*” kavramı “güzel borç” anlamındadır. *Karz-ı hasen*, Kur’ân’daki bütün kullanımlarında Yüce Allah’a verilen ve karşılığı yine sadece Yüce Allah’tan beklenen yardım anlamındadır. Bu harcama sadece Allah rızâsı gözeterek ve helal maldan yapılması gereken güzel bir borç verme müessesesidir.

3.2.20. Gayb ve Şehâdet

عَالَمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

“Görünmeyeni de görüneni de bilendir; güçlüdür, doğru hüküm verendir.”⁴¹⁸

a) Gayb Kavramı

Gayb kavramı “ğ-y-b” kökünden türemiş bir isimdir. Arapçada “gizlenmek, görünmemek, gözden kaybolmak” manasında masdar ve “gizlenen, hazırda bulunmayan şey” anlamında isim ya da sıfat olarak kullanılmaktadır.⁴¹⁹

Alimler tarafından “gayb” kavramına birçok anlam verilmektedir. Râgıb el-İsfahânî *gayb* kavramını “duyular kapsamı dışında olup aklın zorunlu olarak gerektirmediği şey” olarak tanımlarken,⁴²⁰ İbnü’l-Esîr ise “kalplerde ve zihinlerde var

⁴¹⁴ et-Teğâbün 64/17.

⁴¹⁵ el-Bakara, 2/245; el-Mâide, 5/12; el-Hadid, 57/11, 18; et-Teğâbün, 64/17.

⁴¹⁶ İsfahânî, *Müfredât*, 402; Ebu’t-Tâhir Meccüddîn Muhammed b. Yakub b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *Besâir’u Zevî’t-Temyîz fî Letâîfî’l-Kitabî’l-Azîz*, thk. Muhammed Ali Neccâr (Mısır: Dâru’l-Erhâm, 1986), 258.

⁴¹⁷ H. Yunus Apaydın, “Karz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/520.

⁴¹⁸ et-Teğâbün, 64/18.

⁴¹⁹ İlyas Çelebi, “Gayb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/404.

⁴²⁰ İsfahânî, *Müfredât*, 616.

bulunsun ya da bulunmasın gözlerden gizli kalmakta olan her şey” şeklinde tanımlamaktadır.⁴²¹ *Gayb* kavramı “yalnızca Yüce Allah nezdinde bulunan ilim” olarak da ifade edilmektedir. Kur’ân, dünyada insan tarafından gözlemlenebilen şeylerin görünenin ötesinde görünmeyen ve bilinmeyen yönünün de olduğunu bildiren âyetler yer almaktadır.⁴²² *Gayb* kavramı ile çoğulu “ğuyûb” kavramının Kur’ân’da en fazla Yüce Allah’ın bilmesi anlamında kullanıldığı görülmektedir. Yüce Allah’ın bilmesi ile ilgili âyetlerin sayısının fazla olması insanın sınırlı bilgisine karşılık her şeyin yaratıcısı olan Yüce Allah’ın sonsuz bilgiye sahip olması vurgulanmak istenmiş olabilir.⁴²³

Kur’ân’da “ğ-y-b” kökünden gelen kelimeler 60 yerde geçmektedir. Bu kökten gelen kelimelerden sadece biri fiil kalıbında⁴²⁴ olup diğerleri isim kalıbında yer almaktadır. *Gayb* kavramı ise Kur’ân’da 48 âyette geçmektedir.⁴²⁵ “Gayb” ile ilgili âyetler incelendiğinde gaybı yalnızca Yüce Allah’ın bildiği⁴²⁶ ve Yüce Allah’ın kendisinin istediği kullarını gayb konusunda bilgilendirdiği⁴²⁷, Hz. İbrahim’e yer ve göklerin egemenliğinin gösterildiği⁴²⁸, Hz. Yusuf’a ise rüya tabir etme bilgisini ve kavminin yiyeceği yemekleri öncesinde bilme yeteneğinin verilmiş olduğu⁴²⁹, Hz. İsrâ’nın da İsrâîloğullarının evlerinde neler yiyip neler biriktirdiklerine hakim olup bu durumları onlara haber vermiş olduğu⁴³⁰ ifade edilmektedir. Kur’ân’da müminlerin özelliklerinin anlatıldığı yerlerde “gayba inanırlar”⁴³¹ ve “görmedikleri halde Rablerine saygı duyarlar”⁴³² ifadeleri yer almaktadır.

b) Şehâdet Kavramı

⁴²¹ Çelebi, “Gayb”, 13/404.

⁴²² el-Bakara, 2/74; el-İsra, 17/44; el-Hacc, 22/48.

⁴²³ Kadir Toy, *Kur’ân’da “Gayb” Kavramı* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 107.

⁴²⁴ el-Hucurât, 49/12.

⁴²⁵ el-Bakara, 2/3, 33; Âl-i İmran, 3/44, 179; en-Nisâ, 4/34; el-Mâide, 5/94; el-En’âm, 6/50, 59, 73; el-A’raf, 7/188; et-Tevbe, 9/94, 105; Yûnus, 10/20; Hûd, 11/31, 49, 123; Yûsuf, 12/10, 15, 52, 81, 102; er-Ra’d, 13/9; en-Nahl, 16/77; el-Kehf, 18/22, 26; Meryem, 19/61, 78; el-Enbiyâ, 21/49; el-Mû’mînûn, 23/92; en-Neml, 27/65; es-Secde, 32/6; Sebe’, 34/3, 14, 53; Fâtır, 35/18, 38; Yâsîn, 36/11; ez-Zümer, 39/46; el-Hucurât, 49/18; Kâf, 50/33; et-Tûr, 52/41; en-Necm, 53/35; el-Hadîd, 57/25; el-Haşr, 59/27; el-Cum’a, 62/8; et-Teğâbûn, 64/18; el-Mülk, 67/12; el-Kalem 68/47; el-Cin, 72/26; et-Tekvîr, 81/24;

⁴²⁶ el-En’âm, 6/59; Yûnus, 10/20; Hûd, 11/123; en-Nahl, 16/77; el-Kehf, 18/26; en-Neml, 27/65; Fâtır, 35/38; el-Hucurat, 49/18.

⁴²⁷ Âl-i İmrân, 3/179; el-Cin, 72/26-27.

⁴²⁸ el-En’âm, 6/75.

⁴²⁹ Yûsuf, 12/21, 37.

⁴³⁰ Âl-i İmrân, 3/49.

⁴³¹ el-Bakara, 2/3.

⁴³² el-Enbiyâ, 21/49;

Lügatte “kesinlik derecesinde haber vermek ve bir yerde hazır bulunmak” manalarında mastar olup “şahitlik etme; duyular ile algılanan şey” anlamlarında isim şekli ile kullanılmakta olan “*şehâdet*” ve “*âlem*” kavramlarından oluşan “*şehâdet âlemi*”, “duyular ile idrak edilen her şey” anlamına gelmektedir.⁴³³

Kur’ân’da “*ğayb*”, “*şehâdet*” kavramı ile birlikte *âlimu’l-gaybi* ve *’ş-şehâde* ifadesiyle on âyette yer almaktadır.⁴³⁴ Bu tamlamada “*şehâdet*” kavramı (bilinen, görünen), “*gayb*” kavramının (görünmeyen) zıttı şeklinde yer alırken, “*âlem*” kavramı yer almamaktadır. İlahi ilmin ilgi alanı *gayb* ve *şehâdet* olarak iki kısma ayrılmaktadır. Bu durum iki farklı âlemin (*gayb âlemi* ve *şehâdet âlemi*) olduğuna işaret etmektedir.⁴³⁵ *Ğayb* ve *şehâdet* formundaki ifadede *ğayb* kavramının *şehâdet* kavramından önce zikredilmesiyle insanın gizlemekte olduğu şeylerin Yüce Allah’ın bilgisi dahilinde olduğu ifade edilmektedir.

3.3. Yüce Allah’ın Teğâbün Sûresinde Yer Alan İsimleri

Bu başlık altında *esmâ-i hüsnâ* hakkında bilgilendirme yapıldıktan sonra Teğâbün Sûresinde yer alan Yüce Allah’ın Kadîr, Basîr, ‘Alîm, Ğaniyy, Hamîd, Habîr, La İlahe İllahu, Ğafûr, Rahîm, Şekûr, Halîm, Azîz ve Hakîm isimlerine yer verilecektir.

3.3.1. “Esmâ-i Hüsnâ” Hakkında Kısa Bilgi

*İsm*in çoğulu olan *esmâ* ve “en güzel” anlamına gelen *hüsna* kavramlarının birleşimi olan “Esmâ-i Hüsnâ” Yüce Allah’a ait olan isimleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Kur’ân ve hadislerde Yüce Allah’a nispet edilen ve sayısı değişen isimler bulunmaktadır.⁴³⁶ Kur’ân’da bazen grup bazen âyet içerisinde sıfat olarak Yüce Allah’ın isimleri geçmektedir. Akıl sahibi olan insan, yaratıcısını tanımak ve hakkında bilgi sahibi olmak ister. Bir varlığı en güzel tanıma sistemi de onun eserlerini ve sıfatlarını tanımaktan geçer. Yüce Allah’ı güzel isimleri ile tanımak, O’nu

⁴³³ İlyas Çelebi, “Şehâdet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/422.

⁴³⁴ el-En’âm, 6/73; et-Tevbe, 9/94, 105; er-Ra’d, 13/9; el-Mü’minûn, 23/92; es-Secde, 32/6; ez-Zümer, 39/46; el-Haşr, 59/27; el-Cum’a, 62/8; et-Teğâbün, 64/18.

⁴³⁵ Çelebi, “Şehâdet”, C. 38, s. 422.

⁴³⁶ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 10/878.

yaratılmışlara ait özelliklerden ayırabilmeyi ve O'na ait olmayan özellikleri kendisine nispet etmemeyi⁴³⁷ de öğretmektedir.⁴³⁸

Kur'an'da Yüce Allah'a nispet edilen kavramlar kelime türü açısından isim, fiil, zarf ve sıfatlardan oluşmaktadır. Yüce Allah'a nispet edilen isimlerden türemiş olan bazı kavramlar fâili gösterilmeden de zikredilmektedir. Meçhul sîga ile olan kulun yaptığı filler nedeni ile Yüce Allah'a nispet edilen ya da faili ibareden anlaşılmayan bu kavramlar dolaylı bir şekilde Yüce Allah'a nispet edilmektedir. Bu gruba giren isimlerin bir kısmı siyak sibak bağlantısı içinde ve genel muhteva göz önünde bulundurularak incelendiğinde Yüce Allah'tan başkasına nispet edilmesi mümkün değildir.⁴³⁹

Kur'an'da Yüce Allah'ın isimleri sıklıkla tekrar edilmektedir. Tevbe sûresi dışındaki 113 sûre Besmele ile başlamakta ancak Besmele Neml Suresi'nde sûre başlangıcında ve sûre içerisinde⁴⁴⁰ geçtiği şekli ile 114 yerde yer almaktadır. “İsm” kelimesi dokuz yerde *ismullah*,⁴⁴¹ sekiz yerde *ismü rabbik*⁴⁴², iki âyette de zamire muzaf olarak *ismuh*⁴⁴³ şeklinde 20 yerde zikredilmektedir. Kur'an'da Yüce Allah'ın sıfatlarını ifade etmek için kullanılan “esmâ-i hüsnâ” (en güzel isimler) tamlaması dört kez⁴⁴⁴ yer almaktadır. “اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى” “Allah, kendisinden başka ilah olmayandır. En güzel isimler de yalnızca O'na aittir.”⁴⁴⁵ Yüce Allah bu âyeti kerimelerde en güzel isimlerin kendisine ait olduğunu, Yüce Allah'a bu isimler ile dua edilmesi gerektiğini emretmektedir.

Kur'an ve Sünnette belirtilenler ile “Esmâ-i Hüsnâ” Yüce Allah'ın isimlerinin neler olduğuna bakıldığında ortak bir görüş bulunmadığı görülmektedir. “Yüce Allah'ın 99 ismi vardır. O isimleri kim sayarsa (ezberlerse) cennete girer”⁴⁴⁶ hadisinden ve anlam itibari ile de benzer diğer hadislerden hareketle Yüce Allah'ın isimlerinin 99 olduğu görüşünde olan alimler olduğu gibi bu sayının kesin olmadığı

⁴³⁷ eş-Şûrâ, 42/11.

⁴³⁸ Kadir Paksoy, “Allah'ın Doksan Dokuz İsmiyle İlgili Rivayetin Tahlili”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 11/1, 2011, 93.

⁴³⁹ Emine Yarımbaş, *Kur'an-ı Kerim'de Esmâ-i Hüsnâ ve Mesajları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000), 8.

⁴⁴⁰ en-Neml, 27/30.

⁴⁴¹ el-Maide, 5/4; el-En'âm, 6/118, 119, 121, 138; el-Hacc, 22/34,36,40.

⁴⁴² er-Rahman, 55/78; el-Vâkıa, 56/74,96, el-Hâkka, 69/52; el-Müzzemmil, 73/8; el-İnsân, 76/25; el-A'lâ 87/1; el-'Alak, 96/1.

⁴⁴³ el-Bakara, 2/114; en-Nûr, 24/36.

⁴⁴⁴ el-A'raf, 7/180; el-İsrâ, 17/110; Tâhâ, 20/8; el-Haşr, 59/24.

⁴⁴⁵ Tâhâ, 20/8.

⁴⁴⁶ Buhârî, “Şurûr”,18; “Tevhîd” 12; Müslim, “Zikr” 5, 6; Tirmizî, “Deavât” 82; İbn Mâce, “Duâ” 10.

görüşünde olan alimler de bulunmaktadır. Fahreddin er-Râzî, Yüce Allah'ın isimlerinin dört bin tane olduğunu belirtip bu isimlere dair bir sınıflandırmada bulunmakta, bu isimlerden bazılarının sadece Yüce Allah'ın bildiğini, diğer isimlerini ise Yüce Allah'ın bilmesi ile birlikte melekler, peygamberler ve diğer insanlar tarafından da bilinebileceğini, bu dört bin isimden yüz tanesinin Kur'ân'da yer aldığı fakat bunlardan birinin de gizli olduğunu ifade etmektedir.⁴⁴⁷ Abdulkâdir el-Kureşî de Yüce Allah'a farklı şekillerde nispet edilen isimlerin 313 tane olduğunu, Kur'ân'da zikredilen ve zikredilmeyen isimlerin de Yüce Allah için kullanıldığını ifade etmektedir.⁴⁴⁸ Yüce Allah'ın isimlerinin sayısında değişkenlik konusunda ihtilaf olmakla birlikte “en güzel isimler” anlamında olan *Esmâ-i Hüsnâ*'nın Yüce Allah'a ait olduğu konusunda ittifak bulunmaktadır. Esmâ-i Hüsnâ delaletlerine ya da Mekkî ve medenî surelerde geçtiği üzere tasnif edilmekte olduğu belirtilmektedir.⁴⁴⁹

Çalışmamızın bu bölümünde Yüce Allah'ın isimlerinin sadece Teğâbün Sûresinde yer alan geçiş şekillerine ve ne anlama geldiklerine yer verilecektir.

3.3.2. Yüce Allah'ın Teğâbün Sûresinde Geçen İsimleri

3.3.2.1. *قَدِيرٌ Kadîr*

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbih eder (yüceltir). Otorite yalnızca O'na aittir; hamd (övgü) de yalnızca O'nadır. O her şeye gücü yetendir.”⁴⁵⁰

Sözlükte “gücü yeten, ölçü” anlamına gelen *Kadîr* kavramı “bir şeyi bir şeye kıyaslamak, ölçülü yapmak, bir şeyi planlamak, hükmetmek, bir şeye gücü yetmek, güçlü ve kadir olmak, yüceltmek, hazırlamak, zengin ve kuvvetli olmak” anlamına gelen “k-d-r” kökünden türemektedir.⁴⁵¹ Yüce Allah'ın ismi olan *el-Kadîr* “güçlü, kuvvetli, dilediğini hikmetinin gereği -ne eksik ne fazla- istediği gibi yapabilen, eşyaya şekil veren ve aciz olmayan” anlamındadır. *el-Muktedir* ismi de aynı anlama gelmektedir.⁴⁵² *el-Kadîr* ismi *kâdir* isminin mübalağalı hali olup “çok güçlü, istediğini

⁴⁴⁷ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 22/12.

⁴⁴⁸ Ebû Muhammed Abdulkâdir b. Muhammed b. Muhammed b. Nasrillah b. Sâlim Ebu'l-Vefâ el-Kureşî, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye fî Tabakâti'l-Hanefiyye*, Tahkik: Abdulfettâh Muhammed el-Hulvî (Kahire: Hecer li't-Tibâihî ve'n-Neşri ve't-Tevzî', 1993), 1/21.

⁴⁴⁹ Metin Yurdagür, *Allah'ın Sıfatları el-Esmâü'l-Hüsnâ* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1984), 56.

⁴⁵⁰ et-Teğâbün, 64/1.

⁴⁵¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 5/74.

⁴⁵² İsfahânî, *Müfredât*, 602.

istediği gibi eksiksiz, kusursuz, tam yapabilen” anlamını içermektedir. Kur’ân’da *el-Kadir* isminin geçtiği âyetlere baktığımızda bu ismin genelde “alâ” edatı ile kullanıldığı görülmektedir.

K-d-r kökünden kelimeler Kur’ân’da “imkân ve geçim darlığı”,⁴⁵³ “ölçü”,⁴⁵⁴ “yapmak”,⁴⁵⁵ “ilim ve hikmet”,⁴⁵⁶ “kudret ve kuvvet”,⁴⁵⁷ “planlamak”,⁴⁵⁸ “tayin ve takdir etmek”⁴⁵⁹ ve “sağlamlaştırmak”⁴⁶⁰ anlamları ile yer almaktadır. Kur’ân’da yedi yerde *el-Kâdir*⁴⁶¹ olarak, çoğul kalıbı olan *kâdirûn*⁴⁶² kalıbı ile beş yerde, *kâdirîn*⁴⁶³ kalıbında iki yerde, *el-muktedir*⁴⁶⁴ olarak iki yerde, çoğul hali muktedirun olarak bir yerde⁴⁶⁵ geçmektedir. *Ellezi kaddere أَلَّذِي قَدَّرَ* ifadesi “Yüce Allah’ın her şeyi ölçü ile yapan” olduğu anlamında olup Kur’ân’da iki âyette⁴⁶⁶ geçmektedir. *el-Kadir* ismi bu âyetlerde Yüce Allah’ın insanın öldükten sonra tekrar diriltmeye gücü yeten,⁴⁶⁷ Güneş’i bir ışık ve Ay’ı da aydınlık kaynağı yapan, yılların sayısını takdir eden,⁴⁶⁸ insanı nutfeden yaratan ve ona ölçülü bir şekil veren ve ölümü takdir eden,⁴⁶⁹ her şeyi yaratan ve düzen veren⁴⁷⁰ anlamları ile yer almaktadır.

3.3.2.2. بَصِيرٌ *Basîr*

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُّؤْمِنٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

“Sizi yaratan O’dur. Kiminiz *kâfir*, kiminiz mümindir. Allah yaptıklarınızı görendir.”⁴⁷¹

“Gören, bilen, anlayan ve basiret sahibi” anlamına gelen *basir* kelimesi, “görmek, bilmek ve görüş sahibi olmak” manalarına gelen *b-s-r* kökünden türeyen bir

⁴⁵³ et-Talak, 67/7.

⁴⁵⁴ el-Mürselât, 77/23.

⁴⁵⁵ Yûnus, 10/5.

⁴⁵⁶ el-Müzemmil, 73/20.

⁴⁵⁷ el-Mâide, 5/120.

⁴⁵⁸ el-İnsân, 74/18.

⁴⁵⁹ el-Vâkıa, 56/60.

⁴⁶⁰ Sebe’, 34/11.

⁴⁶¹ el-En’âm, 6/37,65; el-İsrâ, 17/99; Yâsîn, 36/81; el-Ahkâf, 46/33; el-Kıyâmet, 75/40; et-Târik, 86/8;

⁴⁶² Yûnus, 10/24; el-Mümi’nün, 23/18,95; el-Meâric, 70/40; el-Mürselât, 77/23

⁴⁶³ el-Kıyâmet, 75/4; el-Kalem, 68/25;

⁴⁶⁴ el-Kehf, 18/45; el-Kamer, 54/55;

⁴⁶⁵ ez-Zuhruf, 43/42.

⁴⁶⁶ el-Mürselât, 77/22; el-A’lâ, 87/3.

⁴⁶⁷ el-Kıyâmet, 75/40; et-Târik, 86/8.

⁴⁶⁸ Yûnus, 10/5.

⁴⁶⁹ el-Mü’minün, 23/12-14.

⁴⁷⁰ el-Furkân, 25/2.

⁴⁷¹ et-Tegâbün, 64/2.

sıfat-ı müşebbehedir.⁴⁷² “Aydınlık ve karanlıkta küçük ve büyük her şeyi gören” anlamına gelen *el-basir* Kur’ân’da “görendir” “بَصِيرٌ *basîr*”,⁴⁷³ “işitendir-görendir” “سَمِيعٌ بَصِيرٌ *semi-basîr*”,⁴⁷⁴ haberdar olandır-görendir” “خَبِيرٌ بَصِيرٌ *habir-basîr*”,⁴⁷⁵ ve “görendir” “يَرَى *yera-ellezi yera*”⁴⁷⁶ ifadesi ile kullanılmaktadır.⁴⁷⁷ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ⁴⁷⁸ “Allah yapmakta olduklarını görendir”,⁴⁷⁹ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ⁴⁸⁰ “Allah kulları(nı) görendir”,⁴⁷⁹ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ “Allah yaptıklarınızı görendir”,⁴⁸⁰ âyetlerinde Yüce Allah kullarının yapıp ettiklerini gördüğü, işlerinden ve işlevlerinden haberdar olduğu ifade edilmektedir.

3.3.2.3. عَلِيمٌ ‘*Alîm*

يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسْرُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

“Göklerde ve yerde olanları bilir; gizlediğinizi de açıkladığınızı da bilir. Allah göğüslerin (kalplerin) özünü bilendir.”⁴⁸¹

“Bilen, tanıyan, anlayan” anlamına gelen ‘*alîm*’ ismi, “işaretlemek, bilmek, anlamak” anlamına gelen ‘a-l-m kökünden türemiştir.⁴⁸² ‘*Alîm* ve *allâm* isimleri ‘*âlim* kelimesinin mübalağa şekli olup “çok bilen” anlamında, اعلم / *a’lem* ismi de ismi tafdil olarak “daha iyi, en iyi, pek iyi bilen” anlamındadır.⁴⁸³

‘*Alîm*’ ismi Kur’ân’da “عَالِمُ الْغَيْبِ ‘*âlimü’l-ğaybî*”, Teğâbün 64/18’de de geçen “عَالِمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ‘*âlimü’l-ğaybî ve’s-şehâdeti*”, “عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ‘*âlimü’l-ğaybî ve’s-semâvâtî ve’l-ardî*” şekilleri ile yer almaktadır. O (Allah) gaybî bilendir”,⁴⁸⁴ “عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ (Allah) görünmeyeni (hali hazırda olmayanı) de görüneni (müşahade edilebileni)de bilen”,⁴⁸⁵ “اعلم غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ Ben size

⁴⁷² İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, C. 8, s. 162.

⁴⁷³ el-Bakara, 2/96, 110, 237, 265; Âl-i İmrân, 3/15, 20, 156, 163, el-Mâide, 5/ 71; el-En’âm, 6/50; Hûd, 11/112;

⁴⁷⁴ en-Nisa, 4/58, 134; Hûd, 11/24, el-Hacc, 22/61; Lokmân, 31/28; el-Mücadele, 58/1; el-İnsân, 76/2;

⁴⁷⁵ Fâtır, 35/31; eş-Şûrâ, 42/11;

⁴⁷⁶ et-Tevbe, 9/94; el-‘Alâk, 96/14.

⁴⁷⁷ Karagöz, *Âyet ve Hadislerin Işığında Esmâ-i Hüsnâ*, 231.

⁴⁷⁸ el-Bakara, 2/96; Âl-i İmrân, 3/163; el-Mâide, 5/71.

⁴⁷⁹ Âl-i İmrân, 3/15,20; Fâtır, 35/44.

⁴⁸⁰ el-Bakara, 2/110, 237, 265; Âl-i İmrân, 3/156; el-Ahzâb, 33/9; el-Fetih, 48/24; el-Hadîd, 57/ 4; el-Mümtehine, 60/3; et-Teğâbün, 64/2.

⁴⁸¹ et-Teğâbün, 64/4.

⁴⁸² el-İsfehâni, *Müfredât*, 114.

⁴⁸³ Karagöz, *Âyet ve Hadislerin Işığında Esmâ-i Hüsnâ*, 222.

⁴⁸⁴ el-Cinn, 72/26.

⁴⁸⁵ et-Tevbe, 9/94.

'Şüphesiz ki göklerin ve yerin gaybını (bilinemeyenini) bilirim"⁴⁸⁶ âyetlerinde Yüce Allah'ın gaybı ve şehadet alemini, yerin ve göğün gaybını bildiği ifade edilmektedir.

'*Âlimîn* kelimesi '*âlim* kelimesinin çoğulu olup وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمِينَ "Biz her şeyi bilenleriz"⁴⁸⁷ şekli ile Kur'ân'da yer almaktadır. '*Âlim* kelimesi Kur'ân'da "حَكِيمٌ عَلِيمٌ" "*hakîm 'alîm*" "hüküm verendir, bilendir",⁴⁸⁸ "وَاسِعٌ عَلِيمٌ" "*vâsi 'âlim*" "geniş olandır, bilendir",⁴⁸⁹ "السَّمِيعُ الْعَلِيمُ" "*semi 'alim*" "duyandır, bilendir",⁴⁹⁰ "شَاكِرٌ عَلِيمٌ" "*şâkir 'alim*" "şükre çok karşılık verendir, bilendir",⁴⁹¹ "عَلِيمٌ حَلِيمٌ" "*alim halim*" "bilendir, hoşgörülüdür",⁴⁹² "الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ" "*aziz 'alim*" "güçlüdür, bilendir",⁴⁹³ "الْخَالِقُ الْعَلِيمُ" "*hallak 'alim*" "yaratandır, bilendir",⁴⁹⁴ "عَلِيمٌ قَدِيرٌ" "*alim kadîr*" bilendir, gücü yetendir",⁴⁹⁵ "الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ" "*fettah 'alim*" "verendir, bilendir",⁴⁹⁶ "عَلِيمٌ خَبِيرٌ" "*alim habîr*" "bilendir, haberdardır"⁴⁹⁷ kullanımları ile yer almaktadır.

'*Alim* isminin geçtiği âyetlerde Yüce Allah "kendisinin zalimleri bildiğini",⁴⁹⁸ "bozguncuları bildiğini",⁴⁹⁹ "muttakileri bildiğini",⁵⁰⁰ "göğüslerin içinde olanları bildiğini",⁵⁰¹ "insanların yaptığı amelleri bildiğini",⁵⁰² "yapılan tüm iyilikleri ve hayırları bildiğini",⁵⁰³ "söylenen sözleri bildiğini",⁵⁰⁴ "kalplerde olanları bildiğini",⁵⁰⁵ "insanların gizlediklerini",⁵⁰⁶ "insanların imanlarını",⁵⁰⁷ "müminlerin düşmanlarını",⁵⁰⁸ "kendisine şükredenleri",⁵⁰⁹ "haddi aşanları çok iyi bildiğini",⁵¹⁰

⁴⁸⁶ el-Bakara, 2/33.

⁴⁸⁷ el-Enbiya, 21/81.

⁴⁸⁸ el-En'âm, 6/128.

⁴⁸⁹ el-Bakara, 2/115.

⁴⁹⁰ el-Bakara, 2/127.

⁴⁹¹ el-Bakara, 2/158.

⁴⁹² en-Nisâ, 4/12.

⁴⁹³ el-En'âm, 6/96.

⁴⁹⁴ el-Hicr, 15/86.

⁴⁹⁵ en-Nahl, 16/70.

⁴⁹⁶ el-Sebe, 34/26.

⁴⁹⁷ el-Lokman, 31/34.

⁴⁹⁸ el-Bakara, 2/95.

⁴⁹⁹ Âl-i İmrân, 3/63.

⁵⁰⁰ Âl-i İmrân, 3/115.

⁵⁰¹ Âl-i İmrân, 3/154.

⁵⁰² el-Bakara, 2/283.

⁵⁰³ el-Bakara, 2/273.

⁵⁰⁴ el-Enbiya, 21/4.

⁵⁰⁵ el-Ahzâb, 33/51.

⁵⁰⁶ Âl-i İmrân, 3/167.

⁵⁰⁷ en-Nisâ, 4/25.

⁵⁰⁸ en-Nisâ, 4/45.

⁵⁰⁹ el-En'âm, 6/53.

⁵¹⁰ el-En'âm, 6/119.

“takvalı olanı”,⁵¹¹ “bozguncuları”,⁵¹² “elçiliği kime vereceğini”,⁵¹³ “kalplerinde olanı”,⁵¹⁴ “yapılanları”,⁵¹⁵ “göklerde ve yerde olanları”⁵¹⁶ yani kısaca “her şeyi bildiğini”⁵¹⁷ daha iyi hatta en iyi bilen olduğunu buyurmaktadır. ‘Alîm isminin mübalağalı hali عَلَّامُ ‘allâm ismi, Kur’ân’da اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ “şüphesiz ki gizlilikleri bilen ancak sensin sen”⁵¹⁸ âyetinde olduğu gibi “çok iyi bilen, en iyi bilen” anlamları ile yer almaktadır. ‘Alîm isminin ismi tafdil hali olan اَعْلَمُ “a’lemu” hali “daha iyi bilmek” anlamındadır.

3.3.2.4. غَنِيَّ Ğaniyy

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا وَتَوَلَّوْا وَاسْتَغْنَى اللَّهُ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ

“(O azabın sebebi) onlara elçilerin apaçık deliller getirmeleri fakat onların “Bir insan mı bizi doğru yola ulaştıracakmış?” demeleriydi. İnkâr etmiş ve yüz çevirmişlerdi. Allah da zengin (ihtiyaçsız) olduğunu göstermişti. Allah zengindir, hamde (övgüye) layık olandır.”⁵¹⁹

“Zengin, başkalarına muhtaç olmayan” anlamında olan ğaniyy kavramı “malı çok olmak, zengin olmak, bir şey ile yetinip başkasına muhtaç olmamak” anlamlarındaki ğ-n-y kökünden türemiştir.⁵²⁰ Çoğulu ağniyâ’dır. Muğni kelimesi ise “mal-mülk veren, zengin yapan, başkasına ihtiyacı olmayan, ihsan, ikram ve lütuf sahibi, insanları zengin eden” anlamına gelmektedir. اَغْنَى اَغْنَى ağna-yuğni fiili insanları fakir iken zengin eden” anlamında kullanılmaktadır.⁵²¹ Kur’ân’da ğaniyy isminin yer aldığı birçok âyet bulunmaktadır.⁵²² Ğaniyy ismi Kur’ân’da “halîm”,⁵²³ “hamîd”,⁵²⁴ “zü’r-rahmeti”,⁵²⁵ “kerim”⁵²⁶ sıfatları ile birlikte kullanılmakta ve Yüce Allah’ın alemlerden ve kafirlerden müstağni olduğu bildirilmektedir.

⁵¹¹ en-Necm, 53/32.

⁵¹² Yûnus, 10/40.

⁵¹³ el-En’âm, 6/124.

⁵¹⁴ Hûd, 11/31.

⁵¹⁵ el-Hacc, 22/68.

⁵¹⁶ el-İsrâ, 17/55.

⁵¹⁷ el-Bakara, 2/29.

⁵¹⁸ el-Mâide, 5/109,116; es-Sebe, 34/48.

⁵¹⁹ et-Teğâbün, 64/6.

⁵²⁰ İbn Manzûr, Lisânu’l-Arab, 15/135.

⁵²¹ Karagöz, Âyet ve Hadislerin Işığında Esmâ-i Hüсна, 172.

⁵²² el-Bakara, 2/263, 267; Âl-i İmrân, 3/97; el-En’âm, 6/132,133; Yûnus, 10/68; Fâtır, 35/15.

⁵²³ el-Bakara, 2/263.

⁵²⁴ el-Bakara, 2/267.

⁵²⁵ el-En’âm, 6/133.

⁵²⁶ en-Neml, 27/40.

Kur’ân’da *ğaniyy* isminin yer aldığı âyetlerde Yüce Allah’ın, insanların imanına, ibadetine, itaatına, hayır-hasenat yapmalarına, eş ve çocuk edinmelerine ihtiyacının olmadığı,⁵²⁷ yerde ve gökte bulunan her şeyin O’na ait olduğu,⁵²⁸ tüm canlılara rızkı O’nun verdiği, tüm varlıkların O’na ihtiyacı olduğu,⁵²⁹ O’nun hiçbir şeye muhtaç olmadığı,⁵³⁰ O’nun her konuda sonsuz zenginlik sahibi olduğu,⁵³¹ her varlığa zenginlik hazinesinden lütufta bulunduğu ve bu sığata yegane Yüce Allah’ın sahip olduğu ve olabileceği ifade edilmektedir.

3.3.2.5. حميد *Hamîd*

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا وَتَوَلَّوْا وَاسْتَغْنَى اللَّهُ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ

“(O azabın sebebi) onlara elçilerin apaçık deliller getirmeleri fakat onların “Bir insan mı bizi doğru yola ulaştıracakmış?” demeleriydi. İnkâr etmiş ve yüz çevirmişlerdi. Allah da zengin (ihtiyaçsız) olduğunu göstermişti. Allah zengindir, hamde (övgüye) layık olandır.”⁵³²

“Övülen, övgüye layık olan” anlamında olan *hamîd* kavramı, “güzel özellikleri ve iyilikleri nedeni ile birini övmek, razı olmak ve teşekkür etmek” anlamlarına gelen “h-m-d” kökünden türemiştir.⁵³³ Kur’ân’da *hamîd* ismi pek çok âyette yer almaktadır.⁵³⁴ Yüce Allah’ın *el-hamîd* ismi “fiilleri ile övgüye layık olan” anlamına gelmekte ve Kur’ân’da *hamid* kelimesi *mecid*⁵³⁵, *ğani*⁵³⁶, *aziz*⁵³⁷, *hakim*⁵³⁸, *veli*⁵³⁹ kavramları ile birlikte yer almaktadır.

3.3.2.6. خبير *Habîr*

فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

“O yüzden Allah’a, Elçisine ve indirdiğimiz o nûra (Kur’an’a) inanıp güvenin! Allah yapmakta olduklarınızdan haberdardır.”⁵⁴⁰

⁵²⁷ Âl-i İmrân, 3/10.

⁵²⁸ en-Nisâ, 4/131.

⁵²⁹ Fâtır, 35/15.

⁵³⁰ Âl-i İmrân, 3/97.

⁵³¹ el-Mümtehine, 60/6.

⁵³² et-Teğâbün, 64/6.

⁵³³ İsfahâni, *Müfredât*, 321; Karagöz, *Âyet ve Hadislerin Işığında Esmâ-i Hüсна*, 153.

⁵³⁴ el-Bakara, 2/267; el-İsrâ, 17/44; el-Hacc, 22/24; es-Sebe, 34/6; Fussilet, 41/42; el-Burûc, 85/8.

⁵³⁵ Hûd, 11/73.

⁵³⁶ el-Bakara, 2/267; İbrahim, 14/8; Lokmân, 31/12; et-Teğâbün, 64/6.

⁵³⁷ İbrahim, 14/1; Sebe, 34/6; el-Burûc, 85/8.

⁵³⁸ Fussilet, 41/42.

⁵³⁹ eş-Şûrâ, 42/28.

⁵⁴⁰ et-Teğâbün, 64/8.

“Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının (onlara karşı dikkatli olun)! Affeder, hoşgörür ve (suçlarını) bağışlarsanız, (bilin ki) Allah da çok bağışlayandır, çok merhametlidir.”⁵⁵⁴

Ğafur ismi, “affeden, bağışlayan” anlamındaki ğafir isminin mübalağalı hali olup ğ-f-r kökünden türemektedir. Kur’ân’da Ğafur ismi *rahim, vedud, aziz, şekur, afiuvv, halim* isimleri ile birlikte yer almaktadır.⁵⁵⁵

3.3.2.9. رحيم *Rahîm*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَرْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ وَإِنْ تَعَفُّوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının (onlara karşı dikkatli olun)! Affeder, hoşgörür ve (suçlarını) bağışlarsanız, (bilin ki) Allah da çok bağışlayandır, çok merhametlidir.”⁵⁵⁶

Rahîm ismi “merhamet etmek, affetmek, bağışlamak, nimet vermek” anlamlarındaki “rahmet” kökünden türemiş ve “esirgeyen ve bağışlayan” anlamına gelmektedir.⁵⁵⁷ *Rahîm* ismi, Kur’ân’da besmelelerin dışında 114 defa yer almaktadır. “*Rahîm*” sıfatı Kur’ân’da Hz. Peygamber⁵⁵⁸ ve müminlerin⁵⁵⁹ sıfatı olarak yer almaktadır. Kur’ân’da *Rahîm* ismi genellikle “*rahman*”,⁵⁶⁰ “*aziz*”,⁵⁶¹ “*ğafur*”,⁵⁶²

⁵⁵⁴ et-Teğâbün, 64/14.

⁵⁵⁵ Karagöz, *Âyet ve Hadislerin Işığında Esmâ-i Hüsnâ*, 335; إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ “Şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir”; وَهُوَ الْعَزِيزُ “O çok bağışlayandır, çok sevendir”; وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ “O güçlüdür, çok bağışlayandır”; إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ “Şüphesiz ki Allah güçlüdür, çok bağışlayandır”; رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ “O göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbi, güçlü, çok bağışlayan Allah’tan başka ilah yoktur.” إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ “Şüphesiz ki O çok bağışlayandır, şükre çok karşılık verendir.”

⁵⁵⁶ et-Teğâbün, 64/14.

⁵⁵⁷ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 12/112.

⁵⁵⁸ et-Tevbe, 9/128.

⁵⁵⁹ el-Fetih, 48/29.

⁵⁶⁰ el-Fâtîha, 1/1,3; el-Bakara, 2/163; en-Neml, 27/30; Fussilet, 41/2; el-Haşr, 59/22.

⁵⁶¹ eş-Şu’arâ, 26/9, 68, 104, 122, 140, 159, 175, 191, 217 ; er-Rûm, 30/5; es-Secde, 32/6; Yâsîn, 36/5; ed-Duhân, 44/42.

⁵⁶² el-Bakara, 2/173, 182, 192, 199, 218, 226; Âl-i İmrân, 3/31,89, 129; en-Nisâ, 4/25; el-Mâide, 5/3, 34, 39, 74, 98; el-En’âm, 6/54, 145, 165; el-A’râf, 7/153, 167; el-Enfâl, 8/69, 70; et-Tevbe, 9/5, 27, 91, 99, 102; Hûd, 11/41; Yûsuf, 12/53; İbrahim, 14/36; en-Nahl, 16/18, 110, 115, 119; Nûr, 24/5, 22, 33, 62; en-Neml, 27/11; Fussilet, 41/32; el-Hucûrat, 49/5, 14; el-Hadid, 57/28; el-Mücadele, 58/12; el-Mümtehine, 60/7; et-Teğâbün, 64/14; et-Tahrim, 66/1; el-Müzzemmil, 73/20.

rauf⁵⁶³, “berr”⁵⁶⁴ ve “vedud”⁵⁶⁵ isimleri ile birlikte yer almaktadır. Kur’ân’da *Rahîm* isminin yer aldığı birçok âyet bulunmaktadır.⁵⁶⁶

3.3.2.10. شكور Şekûr

إِنْ تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُّضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ

“Allah’a güzel bir borç verirsiniz, (Allah) onu sizin için kat kat artırır ve sizi bağışlar. Allah şükre çok karşılık verendir, hoşgörülüdür.”⁵⁶⁷

eş-Şekûr ismi, “nimet verene ve iyilik yapana teşekkür eden” anlamına gelen eş-şâkir kavramının mübalağalı hali olup “nimet vereni övmek, teşekkür etmek, çalışmanın karşılığını vermek” anlamına gelen ş-k-r kökünden türemektedir.⁵⁶⁸ eş-Şekûr ismi Kur’ân’da birçok âyette bulunmaktadır.⁵⁶⁹ eş-Şekûr, “Yüce Allah’ın kullarına yapmış oldukları ibadetlerinin karşılığı olarak çok mükafat ve nimet veren, her itaati ödüllendiren, çok ve devamlı nimet ihsan eden” anlamına gelmektedir.⁵⁷⁰ Şâkir ismi Kur’ân’da Yüce Allah’ın yapılan her ameli bildiğini ve karşılığını tam vereceğini ifade ederek “شَاكِرٌ عَلِيمٌ” şakir-alim⁵⁷¹, “غَفُورٌ شَكُورٌ” gâfur-şekur⁵⁷² ve “شَكُورٌ حَلِيمٌ” şekûr-halim⁵⁷³ sıfatlarıyla yer almaktadır.

3.3.2.11. حليم Halîm

إِنْ تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُّضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ

“Allah’a güzel bir borç verirsiniz, (Allah) onu sizin için kat kat artırır ve sizi bağışlar. Allah şükre çok karşılık verendir, hoşgörülüdür.”⁵⁷⁴

Halîm kelimesinin mübalağa hali olan *halîm* ismi “çok ağırbaşlı, çok sakin” anlamlarında olup *h-l-m* kökünden türemektedir.⁵⁷⁵ Kur’ân’da *halîm* ismi 15 defa yer

⁵⁶³ el-Bakara, 2/143.

⁵⁶⁴ et-Tûr, 52/28.

⁵⁶⁵ Hûd, 11/90.

⁵⁶⁶ el-Bakara, 2/105, 218; Âl-i İmrân, 3/132; Nisâ, 4/175; el-A’raf, 7/56, 156; et-Tevbe, 9/99; Nûr, 24/56; el-Câsiye, 45/30; el-Hadîd, 57/28.

⁵⁶⁷ et-Teğâbün, 64/17.

⁵⁶⁸ İsfahânî, *Müfredât*, 549.

⁵⁶⁹ el-Bakara, 2/158; eş-Şûrâ, 42/23; et-Teğâbün, 64/17.

⁵⁷⁰ İsfahânî, *Müfredât*, 549; Karagöz, *Âyet ve Hadislerin Işığında Esmâ-i Hüsnâ*, 268.

⁵⁷¹ el-Bakara, 2/158; en-Nisâ, 4/147.

⁵⁷² Fâtır, 35/30,34; eş-Şûrâ, 42/23.

⁵⁷³ et-Teğâbün, 64/17.

⁵⁷⁴ et-Teğâbün, 64/17.

⁵⁷⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 12/145.

almakta olup çoğunlukla Yüce Allah için,⁵⁷⁶ zaman zaman da Hz. İbrâhim için,⁵⁷⁷ Hz. İsmâil için⁵⁷⁸ ve Hz. Şu'ayb için⁵⁷⁹ kullanılmaktadır. *el-Halîm* ismi Kur'an'da tamlamalar ile yer almaktadır.⁵⁸⁰

Yüce Allah'ın *halîm* ismi “çok sabırlı, hemen öfkelenmeyen, heyecanlanmayan, gücü yettiği halde suçluları cezalandırmayıp affeden ve ceza vermede acele etmeyen”⁵⁸¹ anlamlarına gelmektedir. *Halîm* isminin genellikle *ğafûr* ismi ile birlikte geçmesi hilmde; affedicilik, bağışlayıcılık ve hoşgörülülüğün esas olduğunu ifade etmektedir.⁵⁸² Kızıp öfkelenmeyi gerektiren bir davranış sergileyen kimseyi cezalandırma yetkisi ve gücü olduğu halde cezalandırmaması Yüce Allah'ın halîm olmasının sonucudur.⁵⁸³

3.3.2.12. عزیز *Azîz*

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

“Görünmeyeni de görüneni de bilendir; güçlüdür, doğru hüküm verendir.”⁵⁸⁴

“Üstün, güçlü, kuvvetli, aciz olmayan, şerefli, değerli” anlamlarına gelen *el-Azîz* ismi, “kadri yüce, şerefli, zor ve güç, az ve nadir, kadir ve cömert olmak” anlamındaki *a-z-z* kökünden türemektedir.⁵⁸⁵ ‘A-z-z kökünden kelimeler Kur'an'da “desteklemek”,⁵⁸⁶ “galip gelmek”,⁵⁸⁷ “yüceltmek, üstünlük, yüce”,⁵⁸⁸ “şeref, güçlü”,⁵⁸⁹ “gurur, taassup”,⁵⁹⁰ “katı, şiddetli, onurlu olmak”,⁵⁹¹ “ağır, zor”,⁵⁹² “put adı”,⁵⁹³

⁵⁷⁶ el-Bakara, 2/225, 235, 263; Âl-i İmrân, 3/155; en-Nisâ, 4/12; el-Mâide, 5/101; el-İsrâ, 17/44; el-Hacc, 22/59; el-Ahzâb, 33/51; Fâtır, 35/41; et-Teğâbün, 64/17.

⁵⁷⁷ et-Tevbe, 9/114; Hûd, 11/75.

⁵⁷⁸ es-Saffat, 37/101.

⁵⁷⁹ Hûd, 11/87.

⁵⁸⁰ وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ Allah çok bağışlayandır, çok hoşgörülüdür; وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ Allah zengindir, hoşgörülüdür; وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ Allah şükre çok karşılık verendir, hoşgörülüdür; وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ Allah bilendir, hoşgörülüdür.

⁵⁸¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arâb*, 12/145; İsmail Karagöz “Hâlim”, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 227.

⁵⁸² Mehmet Demirhan, *Kur'an-ı Kerim'de Hz. Şuayb'ın Kıssasında Helak-Ahlak İlişkisi* (İğdır: İğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 49.

⁵⁸³ Karagöz, *Âyet ve Hadislerin Işığında Esmâ-i Hüsnâ*, 338.

⁵⁸⁴ et-Teğâbün, 64/18.

⁵⁸⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 5/374; Karagöz, *Âyet ve Hadislerin Işığında Esmâ-i Hüsnâ*, 163.

⁵⁸⁶ Meryem, 19/81; Yâsîn, 36/14.

⁵⁸⁷ Sâd, 38/23.

⁵⁸⁸ Âl-i İmrân, 3/6, 26; eş-Şu'arâ, 26/44; Sâd, 38/82; Fussilet, 41/41.

⁵⁸⁹ Hûd, 11/91, 92; el-Kehf, 18/34; en-Neml, 27/34; Fâtır, 35/10; el-Fetih, 48/3; el-Kamer, 54/42; el-Münâfikûn, 63/8.

⁵⁹⁰ el-Bakara, 2/206; Sâd, 38/2.

⁵⁹¹ el-Mâide, 5/54.

⁵⁹² et-Tevbe, 9/128; İbrâhîm, 14/20; Fâtır, 35/17.

⁵⁹³ en-Necm, 53/19.

“kral”⁵⁹⁴ gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁹⁵ Kur’ân’da *el-Aziz* isminin yer aldığı birçok âyet bulunmaktadır.⁵⁹⁶ Yüce Allah’ın *el-‘aziz* ismi Kur’ân-ı Ker’im’de “hakim”,⁵⁹⁷ “zü’ntikam”,⁵⁹⁸ “hamîd”,⁵⁹⁹ “rahîm”,⁶⁰⁰ “alîm”,⁶⁰¹ “ğafûr”,⁶⁰² “ğaffar”,⁶⁰³ “vehhab”,⁶⁰⁴ “kerîm”,⁶⁰⁵ ve “cebbar”⁶⁰⁶ isimleri ile birlikte yer almaktadır. *el-‘aziz* ismi, Yüce Allah’ın güçlü, kuvvetli, her istediğini yapabilen, her şeyden üstün ve şerefli olduğu anlamına gelmektedir.

3.3.2.13. حكيم *Hakîm*

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

“Görünmeyeni de görüneni de bilendir; güçlüdür, doğru hüküm verendir.”⁶⁰⁷

“Hikmet sahibi, âlim, hâkim, yanlışlığı önleyen” anlamına gelen *Hakîm* ismi, “hükmetmek, hâkim olmak, yönetmek, düzeltmek amacı ile engellemek, sağlam yapmak” anlamlarına gelen *h-k-m* kökünden türemektedir.⁶⁰⁸ *el-Hakîm* ismi, “her işi, hükmü, emri ve yasağı hikmetli, doğru, isabetli ve bir amaca yönelik olan, yaratıkları mükemmel ve sağlam bir şekilde var eden ve onları iyi bilen”⁶⁰⁹ anlamına gelmektedir. Kur’ân’da *el-Hâkim* ismi tamlamalar ile de yer almaktadır.⁶¹⁰

⁵⁹⁴ Yûsuf, 12/30, 51, 78, 88.

⁵⁹⁵ Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur’ân Sözlüğü*, 449-451.

⁵⁹⁶ el-Hacc, 22/40; en-Neml, 27/78; el- ‘Ankebût, 29/42.

⁵⁹⁷ el-Bakara, 2/220; en-Nisâ, 4/158; el- ‘Ankebût, 29/42.

⁵⁹⁸ Âl-i İmrân, 3/4.

⁵⁹⁹ İbrahim, 14/1.

⁶⁰⁰ eş-Şu‘arâ, 26/9.

⁶⁰¹ en-Neml, 27/78.

⁶⁰² Fâtır, 35/28; el-Mülk 67/2.

⁶⁰³ Sâd, 38/66.

⁶⁰⁴ Sâd, 38/9.

⁶⁰⁵ ed-Duhan, 44/49.

⁶⁰⁶ el-Haşr, 59/23.

⁶⁰⁷ et-Teğâbün, 64/18.

⁶⁰⁸ İbn Manzûr, *Lisânu’l- ‘Arâb*, 12/140.

⁶⁰⁹ İbn Manzûr, *Lisânu’l- ‘Arâb*, 12/140; Karagöz, *Âyet ve Hadislerin Işığında Esmâ-i Hüsnâ*, 241.

⁶¹⁰ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ Allah güçlüdür, doğru hüküm verendir; O, doğru hüküm verendir, haberdardır; تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ O doğru hüküm veren, övgüye layık olan (Allah)’tan indirilmedi; إِنَّهُ Şüphesiz ki O çok yücedir, doğru hüküm verendir; وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ Allah bilendir, doğru hüküm verendir; وَاللَّهُ تَوَّابٌ حَكِيمٌ Allah tevbeleri çok kabul eden, doğru hüküm verendir; إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ Şüphesiz ki Allah güçlüdür, doğru hüküm verendir; إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ Şüphesiz ki Allah bilendir, doğru hüküm verendir; وَاللَّهُ تَوَّابٌ حَكِيمٌ Şüphesiz ki O çok yücedir, doğru hüküm verendir; وَهُوَ الْحَكِيمُ O, doğru hüküm verendir, haberdardır; وَاللَّهُ تَوَّابٌ حَكِيمٌ Şüphesiz ki O çok yücedir, doğru hüküm verendir.

3.4. Teğâbün Sûresinin Ana Konuları

Bu bölümde Teğâbün Sûresi beş ana başlıkta ele alınarak tefsir edilmeye çalışılacaktır.

3.4.1. 1-4. Âyetler

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿1﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿2﴾ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُورَكُمْ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿3﴾ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسْرُونَ وَمَا تُغْلِبُونَ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿4﴾

“Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah’ı tesbih eder (yüceltir). Otorite yalnızca O’na aittir; hamd (övgü) de yalnızca O’nadır. O her şeye gücü yetendir. Sizi yaratan O’dur. Kiminiz kâfir, kiminiz mümindir. Allah yaptıklarınızı görendir. (Allah) gökleri ve yeri bir amaç ile yaratmıştır. Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi de güzel yaptı. Dönüş de yalnızca O’nadır. Göklerde ve yerde olanları bilir; gizlediğinizi de açıkladığınızı da bilir. Allah göğüslerin (kalplerin) özünü bilendir.”

3.4.1.1. Yüce Allah’ın Hakimiyeti

Müsebbihât ile başlayan sûrenin 1-4. âyetlerinde Yüce Allah, göklerde ve yerde bulunan her şeyin kendisini tesbih ettiğini, göklerde ve yerde bulunan her şeyin mülkiyetinin kendisine ait olup (bundan dolayı) hamdin yalnızca kendisine ait olduğunu, her şeye gücünün yettiğini belirtmekte, insanları kendisinin yarattığını, insanlardan dileyenin kâfir dileyenin de mümin olmayı tercih ettiğini ve insanların yaptıklarının yegane görücü olduğunu bildirmektedir. Yüce Allah göklerin ve yerin bir amaç ile yaratıldığını, insanları şekillendiren, şekillerini de güzel yapan, dönüşün sadece kendisine ait olduğunu, göklerde, yerde hatta insanların gizlediklerini, açıkladıklarını ve kalplerin özünü de bildiğini haber vermektedir.⁶¹¹

3.4.1.1.1. Her Şeyin Yüce Allah’ı Tesbih Etmesi

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah’ı tesbih eder (yüceltir). Otorite yalnızca O’na aittir; hamd (övgü) de yalnızca O’nadır. O her şeye gücü yetendir.”⁶¹²

⁶¹¹ Geniş bilgi için bkz.; Mehmet Okuyan, *Kur’ân Tefsiri* (İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2024).

⁶¹² et-Teğâbün, 64/1.

Yüce Allah bu âyette göklerde ve yerde bulunan her şeyin kendisini tesbih ettiğini, hakimiyetin ve hamdin yalnızca kendisine ait olduğunu ve kendisinin her şeye gücünün yettiğini bildirmektedir.

1. يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ “Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah’ı tesbih eder (yüceltir).”

Kur’ân’da Yüce Allah’ı tesbih için kullanılan *sebh* kökünden türeyen kelimeler ile başlayan sûreler bulunmaktadır. Teğâbün ve Cum’a sûreleri يُسَبِّحُ *yüsebbihu*, Hadîd, Haşr ve Saff sûreleri de سَبَّحَ *sebbeha* fiiliyle, A’la sûresi سَبَّحَ *sebbih* emri ile, İsrâ sûresi سُبْحَانَ *subhân* olarak başlamaktadır.⁶¹³ Bu sûreler “*müsebbihât*” olarak adlandırılmaktadır.⁶¹⁴

Yüce Allah sûrenin ilk âyetinde göklerde ve yerde bulunan her şeyin kendisini tesbih ettiğini bildirmektedir. Bu âyette geçmekte olan مَا *mâ* edatı canlı-cansız, şuurlu-şuursuz yaratılmış olan her şeyi kapsamaktadır. Buradan hareketle yaratılmış tüm varlıkların Yüce Allah’ı tesbih ettiği anlaşılmaktadır.⁶¹⁵ Kur’ân’da canlı ve şuurlu varlıkların Yüce Allah’ı tesbih ettiği gibi cansız ve şuursuz varlıkların da Yüce Allah’ı tesbih etmekte olduğu bildirilmiş⁶¹⁶ ancak nasıl tesbih ettikleri hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Bunların tesbihi varlıklarını Yüce Allah’ın belirlemiş olduğu kurallara göre devam ettirmeleridir.⁶¹⁷

Kur’ân’da tüm varlıkların Yüce Allah’ı tesbih etmekte olduğunu ifade eden âyetler yer almaktadır.⁶¹⁸ Bu âyetlerde yer alan “sebbeha” fiilinin kullanımları incelendiğinde bu kelimenin bazı âyetlerde muzari siga ile (geniş zaman kipi) bazı âyetlerde de mazi siga ile (geçmiş zaman kipi) ile kullanılmakta olduğu görülmektedir. Buradan hareketle tesbihin tek bir vakit ile sınırlı tutulmayarak kainattaki her zerrenin geçmişte Yüce Allah’ı tesbih etmiş olduğu, hâlâ etmekte olduğu ve gelecekte de tesbih edeceğine işaret etmekte olduğu anlaşılmaktadır.⁶¹⁹

⁶¹³ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 30/552.

⁶¹⁴ Abdulhamit Birişik, “Sûre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/539.

⁶¹⁵ Mehmet Okuyan, *Kur’ân Tefsiri* (İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2024), 26/141.

⁶¹⁶ en-Nisâ, 4/172; er-Râd, 13/13; en-Nahl, 16/49; el-Enbiyâ, 21/19,20; Sâd, 38/18; ez-Zümer, 39/ 75; el-Mü’min, 40/ 7; Fussilet, 41/38;

⁶¹⁷ Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/18, 142.

⁶¹⁸ el-İsrâ, 17/44; Nûr, 24/41; el-Hadîd, 57/1; el-Haşr, 59/1, 24; es-Saff, 61/1; el-Cum’a, 62/1;

⁶¹⁹ Mevdûdi, *Tefhimu'l-Kur’ân*, 6/116.

Yerde ve gökte Yüce Allah'ı tesbih eden varlıklar bulunsa da Yüce Allah, insanların iradelerini kullanarak kendisini her an anma ve hayatın her aşamasında O'nunla olduğunu unutmamayı emretmektedir.⁶²⁰ Tâhâ 20/130'daki bilgilere göre Yüce Allah'ı tesbih, sadece sözler ile değil, düşünceler ve eylemler ile de O'nu hayatın merkezine yerleştirmek gerekmekte, güneşin doğuşundan önce, batışından önce, gecenin bir kısım saatlerinde ve gündüzün uçlarında yani beş vakit namazın da içinde bulunduğu ifade ile de ayrıca İsrâ 17/44'de Yüce Allah'ı tesbih eden bütün varlıkların tesbihini, şeklini ve mahiyetini insanlar tarafından tam olarak anlaşılamamasına rağmen tesbih ettiğini dikkate alarak insanların da gece gündüz tesbih etmesini⁶²¹ emredilmektedir.

2. *لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ* “Otorite yalnızca O'na aittir; hamd (övgü) de yalnızca O'nadır. O her şeye gücü yetendir.”

Âyetin bu kısmında üç şeye dikkat çekilmektedir.

a) *لَهُ الْمُلْكُ* “Hükümranlık sadece O'nundur.” Bu ve bir sonraki cümlede yer alan hasır/kasr yani “vurgu” ifade edecek şekilde takdîm-tehîr usûlü gereği *لَهُ lehû* ifadesinin başa alınması nedeniyle ilgili cümle “yalnızca, sadece, tamamen” gibi ifadeler ile tercüme edilmektedir.⁶²²

Mülk kelimesi, “gücü olmak, sahip olmak, otorite, hakimiyet ve iktidar” anlamlarıyla Yüce Allah'ın mutlak hakimiyet alanını ifade etmekte olup tüm mahlukatı⁶²³ kapsamına almaktadır.⁶²⁴ Göklerde ve yerde bulunan her şeyin mülkiyeti Yüce Allah'a aittir. Mülk Yüce Allah'a ait olduğu için dilediği gibi tasarruf eder.⁶²⁵ O, dilediğini yaratır, dilediğini de öldürür, dilediğini zenginleştirirken dilediğini de fakirleştirir. Yapmak istediği her şeyi yapar hiçbir şey O'na engel değildir. Hiçbir şey O'nu aciz bırakamaz.⁶²⁶

⁶²⁰ Tâhâ, 20/130; el-A'lâ, 87/1.

⁶²¹ el-Ahzâb, 33/42.

⁶²² Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl* (Beyrut: 1998), 3/490; Râzî, *Me-fatîhu'l-Gayb*, 30/551.

⁶²³ Âl-i İmrân, 3/26-27.

⁶²⁴ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 8/136.

⁶²⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 30/552; Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 26/143.

⁶²⁶ Taberî, *Camîu'l-Beyân*, 23/84.; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, 8/84.

Semavatta ve arzda olanların her şeyin mülkünün Yüce Allah'a ait olması ile ilgili Kur'an'da pek çok âyet yer almaktadır.⁶²⁷ Alemin meliki Allah Teâlâ'dır. O, mülkünün mâlikidir. Bu sıfat hem bu dünyada hem de ahirette sadece Yüce Allah'a ait olan bir sıfattır. Âyetlerde yer alan "takdîm-te'hîr" metodu ile elde edilen "hasr-kasr" yani vurgulu ifadeler Yüce Allah'ın mülkünün maliki olması konusunda tek ve erişilmez olduğunun kanıtı olarak ifade edilmektedir.⁶²⁸ Mülkü kudretinde bulundurmak aynı zamanda melekûtu da kudretinde bulundurmak anlamına gelmekte olup göklerin ve yerin melekûtu⁶²⁹ ve tüm mahlukatın melekûtu da Yüce Allah'ın kudretinde⁶³⁰ bulunmaktadır.

b) وَلَهُ الْحَمْدُ "*Hamd de sadece O'nadır.*" Yüce Allah hamdin yalnızca kendisine ait olduğuna dikkat çekmektedir. Bu nedenle tüm varlıklar rızkın Yüce Allah'tan geldiğini bilmeli ve O'na hamd etmelidirler. Yaptığı işte sonsuz hamde layık olan Yüce Allah'tır. Hamd, içinde hem teşekkürün hem de övgünün barındığı ilahî bir kavram olup Yüce Allah'tan nimet gelse de gelmese de O'na karşı kulluğun bilincine varmasını ve O'na teşekkür etme anlamı taşımaktadır.⁶³¹

Kur'an'da beş sure Yüce Allah'a hamd ile başlamaktadır. Bu sureler Fatiha, En'am, Kehf, Sebe ve Fâtır sureleridir. Yüce Allah'ı hamd Kur'an'da birçok âyette geçmektedir.⁶³² Dünyada iman edip iyi işler yapanları Yüce Allah, ahirette altlarından ırmaklar akan cennetler ile ödüllendirecektir. Onlar bu cennetlere girdiklerinde dahi Yüce Allah'a hamd edeceklerdir.⁶³³

Hiz. Peygamber **الْحَمْدُ لِلَّهِ رَأْسُ الشُّكْرِ مَا شَكَرَ اللَّهُ عَبْدٌ لَا يَحْمَدُهُ** "Hamd, şükürün başıdır; kul Allah'a teşekkür etmezse O'na hamdetmiş olmaz"⁶³⁴ buyurmaktadır. Bu sözden Yüce Allah'a hamd etmenin şükürden daha kapsamlı olduğu anlaşılmaktadır. Hamd, yapılan bir iyiliğe karşı o iyiliği verene saygıyı ifade eden övgü sözü niteliğindedir. Yüce Allah'ın verdiği sayısız nimetler nedeni ile O'nu övmek ve O'na hamd etmektedir. Hiz. Peygamber insanların yiyip içtikten sonra Yüce Allah'a şükürün ifadesi olarak O'na

⁶²⁷ el-Bakara, 2/107; Âl-i İmrân, 3/189; el-Mâide, 5/17, 18, 40, 120; el-A'raf, 7/158; et-Tevbe, 9/116; Nûr, 24/42; el-Furkan, 25/2; Sâd, 38/10; ez-Zümer, 39/44; eş-Şûrâ, 42/49; ez-Zuhur, 43/85; el-Câsiye, 45/27; el-Fetih, 48/14; el-Hadîd, 57/2, 5; et-Teğâbün, 64/1; el-Burûc, 85/9.

⁶²⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 30/551; Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 26/143.

⁶²⁹ el-En'am, 6/75; el-A'râf, 7/185.

⁶³⁰ el-Mü'minun, 23/88; Yâsîn, 36/83.

⁶³¹ Taberî, *Camîu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'an*, 23/415.

⁶³² er-Ra'd, 13/13; el-İsrâ, 17/44; el-Furkân, 25/77; Fâtır, 35/1; ez-Zümer, 39/75.

⁶³³ el-A'râf, 7/43; Yûnus, 10/10; Fâtır, 35/34; ez-Zümer, 39/74, 75;

⁶³⁴ Ebû İsrâ Muhammed b. İsrâ et-Tirmizî, *es-Sünen* (Beyrut: Darul Ceyl, 2010), 2/204; İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 28/261.

إن الله ليرضى عن العبد أن يأكل الأكلة، فيحمده عليها، hamd etmesi gerektiğini şöyle belirtmiştir: “Şüphesiz ki Allah, kulun bir şey yiyip içtiğinde kendisine hamd etmesinden dolayı o kuldan razı olur”,⁶³⁵ مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَى عَبْدٍ نِعْمَةً فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ، إِلَّا كَانَ “Allah bir kula bir nimet verip de o kul “elhamdülillah” diyecek olursa, Allah’ın ona verdiği şey ondan aldığından daha faziletli olur.”⁶³⁶

c) وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ “O her şeye gücü yetendir.” Burada yer alan عَلَ ‘alâ edatı kudretin gücünü, otoritesini ve yüceliğini ifade ederken, كُلِّ شَيْءٍ külli şey’in tamlaması da her şeyi, yani yaratılmış olan tüm varlıkları, كَدِيرٌ kadîr sıfatı ile de buradaki kudretin sadece Yüce Allah’a ait olup erişilemez olduğu anlamına gelmekte olduğu ifade edilmektedir. Âyette yer alan bu cümle, âyetteki ilk cümleyi güçlendirmekte ve “göklerde ve yerde ne varsa kendisini tesbih eden Yüce Allah’ın, kadîr sıfatı gereği her şeyi kendisinin yaratmış olduğu ve her şeyin hükümranlılığını kendi eline almış olduğu” ifade edilmektedir.⁶³⁷

3.4.1.1.2. İnsanların İnanç Yönünden (İnkâr-İmân) İkiye Ayrılması

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ “Sizi yaratan O’dur. Kiminiz kâfir, kiminiz mümindir. Allah yaptıklarınızı görendir.”⁶³⁸

Bu âyette Yüce Allah yaratıcının kendisi olduğunu, insanlardan bazılarının kafir, bazılarının ise mümin olduğunu bildirmektedir.

1. هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ “Sizi yaratan O’dur. Kiminiz kâfir, kiminiz mümindir.”

İman ve inkâr meselesi ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem’in yaratılışı ve şeytanın Yüce Allah’ın emrine karşı gelip Hz. Âdem’a Yüce Allah’ın emrettiği saygı ile boyun eğmemesi ile başlayıp kıyamete kadar devam edecek olan bir meseledir. Yüce Allah insanları kendisine kulluk etmeleri için yaratmıştır.⁶³⁹ Yüce Allah kendi iradesini kullanma gücüne sahip iken kulun yaptıklarından dolayı onları sorumlu tutmak için kula kendi cüzi iradesini kullanma yetkisi vermiş ve kişi Yüce Allah’ın zorlaması ile değil kendi tercihi ile yapmayı kişiye bırakmıştır. İnsanlardan bazıları iman tercihinin Yüce Allah’a inanmak sureti ile mümin olarak, bazıları da inanmayarak

⁶³⁵ Müslim, *Sahih Müslim*, “Zikir”, 6932.

⁶³⁶ İbn Mâce, *Sünen*, “Edeb”, 3805.

⁶³⁷ İbn Kesir, *Tefsîru ‘l-Kur’âni ‘l-Azim*, 8/136; Râzî, *Mefatihu ‘l-Ğayb*, 30/551; Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/143.

⁶³⁸ et-Teğâbün, 64/2.

⁶³⁹ ez-Zâriyat 51/56.

kafir olmayı tercih ederek kullanmaktadır.⁶⁴⁰ Yüce Allah iman konusunu nihai olarak kulun tercihinin bırakmış olmasına rağmen kulun kalbini de imanı (ve inkârı)⁶⁴¹ tercih edecek meyilde yaratmış ama imanı tercih etmesi için imanı sevdirmiş inkarı ise çirkin göstermiştir.⁶⁴² İnanma (veya inkar etme) sesini iman yönünde kullanmasını sevaba en az on derece ecir vermekle teşvik etmekte rızasını iman yönünde olduğunu işaret etmektedir.

Yüce Allah Kehf 18/29’da hakkın (gerçeğin) kendisi tarafından bildirildiğini, isteyen kimsenin iman edip, isteyen de inkar edebileceğini ifade etmekte ve mahşerde inkar edenlere azabın hazırlandığını bildirmektedir. Yani Yüce Allah Kur’ân’da insanı kendisinin yarattığını, iman edip etmeme konusunda kararı vermede hür olduğunu beyan etmekte, kişiye tercihinin isterse mümin olarak isterse kafir olarak kullanma hürriyetini⁶⁴³ vermiştir.⁶⁴⁴

Yüce Allah Kur’ân’da bir çok âyette Kur’ân’ın doğru yolda gitmek isteyen insanlar için yalnızca bir uyarıcı ve hatırlatma olduğunu, isteyen kimsenin ondan yararlanabileceğini ve Yüce Allah’ın emrettiği gibi öğüt alınmış olunacağını bildirmektedir.⁶⁴⁵ Yüce Allah hidayeti isteyen vereceğini isteyen de sapkınlıkta terk edeceğini buyurmaktadır. Hz. Peygamber’in yapabileceği şey, Allah’ın yolunu göstermek ve ona davet etmektir.⁶⁴⁶

Zümer 39/7’de “Allah’ı inkar ederseniz, O’na karşı nankörlük yaparsanız, (bilin ki) Allah size muhtaç değildir. O kullarının nankörlüğüne razı olmaz. Şükrederseniz bundan razı olur” buyurulmaktadır. Yüce Allah, kullarının şükredici olmalarını istemesine ve onların nankör olmalarından razı olmamasına rağmen kararı insana bırakmaktadır.

Hamdi Yazır âyette yer alan bu cümlede “*kafiren ev müminen*” gibi hal ve kayd ya da “*ba’zukum kafir ve ba’zukum mümin*” gibi fasıl olarak değil de açıklama ya da bölümlere ayrılarak düzene delalet eden فا (fa) ile فمكم (feminkum) yan cümle olarak gelmesini “küfür ve imanın Yüce Allah tarafından yaratılıp takdir edilmesi, insanların

⁶⁴⁰ Ebü’l-Leys İmâmü’l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkandî, *Bahru’l-‘Ulum*, 2010, 3/454.

⁶⁴¹ eş-Şems 91/8.

⁶⁴² el-Hucurât, 49/7.

⁶⁴³ el-Kehf, 18/29; el-Müzzemmil, 73/19; el-İnsân, 76/3.

⁶⁴⁴ Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, 18/133; Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/144.

⁶⁴⁵ el-Müzzemmil, 73/19; el-Müddessir, 74/54-56; el-İnsân, 76/29; et-Tekvir, 81/27, 28, 29.

⁶⁴⁶ Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/145.

iradeleri ile alakalı olarak gerekli bir şekilde yaratılmış olduklarına işaret olup kafirlere bir tehdit etmekte olduğu” şeklinde ifade etmektedir.⁶⁴⁷

İbn Abbas (r.a)’a göre Yüce Allah, insanoğlunu, dünyada mü’min ve kâfir olarak yarattığı gibi kıyamet gününde de mü’min ve kâfir olarak yeniden “iade” edecektir. Dahhak’a göre ise Nahl 16/106. âyet gereği “Kalbi iman ile dolu olduğu hâlde (inkâra) zorlanan başka” “Münafık gibi, kiminiz görünürde mü’min, gizlide kâfir; Ammar b. Yasir (ra) gibi, kiminiz de görünürde kâfir, gizlide mü’minsiniz...” manasını vermektedir.⁶⁴⁸ Kısaca mümin, Yüce Allah’ın kendi sıfatı olan “el-mümin” ismi şerifini lütfettiği kişidir. Mümin Yüce Allah’a güvenen ve O’nun takdirine iman eden kişidir. Kafir ise Yüce Allah’ın takdirine güvenmeyen, kendisine verilen nimetlere nankörlük eden kişidir. Hz. Peygamber fitrat hadisi olarak bilinen hadisinde كُلُّ مَوْلُودٍ “Her doğan, fitrat üzere doğar sonra babası onu Yahudi, Hristiyan veya mecusi yapar”⁶⁴⁹ buyurarak Yüce Allah’ın insanı yarattığını ve onu inanma konusunda özgür bıraktığını ifade etmektedir.

2. وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ “Allah yaptıklarınızı görendir.”

Yüce Allah kendisinin mutlak yaratıcı olduğunu, insanlardan bazılarının kafir bazılarının ise mümin olduğunu belirttikten sonra, insanların yapıp ettiklerini gördüğünü ifade etmektedir. Burada Yüce Allah’ın, inkar edenlere gözdağı vermekte olduğu ve insanların tercihlerinin hesabının mutlaka sorulacağı belirtilmektedir.⁶⁵⁰ Kur’ân’da Yüce Allah’ın yapılan her şeyi hakkıyla gördüğünü ifade eden âyetler yer almaktadır.⁶⁵¹

3.4.1.1.3. İnsanların En Güzel Şekilde Sûretlenmesi

خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَالْيَاقِينُ الْمَصِيرُ “(Allah) gökleri ve yeri bir amaç ile yaratmıştır. Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi de güzel yaptı. Dönüş de yalnızca O’nadır.”⁶⁵²

⁶⁴⁷ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili Tefsiri*, 8/84.

⁶⁴⁸ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 30/552.

⁶⁴⁹ Buhari, “Kader” 3; Müslim, “Kader”, 23-24.

⁶⁵⁰ Taberî, *Camiu’l Beyân an Te’vili Âyi’l-Kur’ân*, 23/416; Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/145.

⁶⁵¹ el-Bakara, 2/96, 110, 233, 237, 265; Âl-i İmrân, 3/15, 20, 156, 163; en-Nisâ, 4/58, 134; el-Mâide, 5/71; el-Enfâl, 8/39, 72; Hûd, 11/112; el-İsrâ, 17/1, 17, 30, 96; Tâhâ, 20/35; el-Hacc, 22/61, 75; el-Furkân, 25/20; Lokmân, 31/28; el-Ahzâb, 33/9; Sebe, 34/11; Fâtır, 35/31, 45; el-Mü’min, 40/20, 44, 56, Fussilet, 41/40; Şûrâ, 42/11, 27; Feth, 48/24; Hucurât, 49/18; Hadid, 57/4; Mücadele, 58/1; el-Mümtehine, 60/3; et-Teğâbün, 64/2; el-Mülk, 67/19; el-İnşikâk, 84/15.

⁶⁵² et-Teğâbün, 64/3.

Bu âyette yerin ve göğün bir amaç ile yaratılmış olduğu, insanların en güzel biçimde yaratıldığı ve dönüşün yalnızca Yüce Allah’a olacağı bildirilmektedir.

1. *خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ. (Allah) gökleri ve yeri bir amaç ile yaratmıştır. Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi de güzel yaptı. Dönüş de yalnızca O’nadır.*” Âyetin bu kısmında iki hususa dikkat çekilmektedir.

a) *خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ (Allah) gökleri ve yeri bir amaç ile yaratmıştır.*” Yüce Allah müşriklerin şirk içeren inanışlarını eleştirerek alemlerin yaratıcısının ve sahibinin kendisi olduğunu açıklayarak bu bağlamda ilk olarak gökleri ve yeri bir amaç için yaratmış olduğunu bildirmektedir. Burada yaratılışın amaçsız ve anlamsız olmadığına dikkat çekilerek Yüce Allah’ın güç ve kudretine işaret edilmektedir. Âyette yer alan بِالْحَقِّ *bi’l-hakkı* ifadesi genelde “hak ile” anlamına gelmiş olsa da alimler tarafından bu ve bunun gibi konularda “bir amaç ile”, “bir gaye için”, “bir hikmet ile”⁶⁵³, “bir adalet ve insaf ile”⁶⁵⁴ ve “hakkı, gerçeği beyan için”⁶⁵⁵ gibi anlamlar da verilmektedir.⁶⁵⁶

Yaratılan hiçbir şey boşa yaratılmamış, bir amaç için yaratılmıştır.⁶⁵⁷ Yer ve gök boşa yaratılmadığı gibi insanlar da boşa yaratılmamıştır.⁶⁵⁸ Yeri ve göğü kendine hizmet gayesi ile kullanan insanın kendisinin gayesiz yaratılması düşünülemez. İnsanın yaratılış gayesi Yüce Allah’a layıkı ile kulluk yapmak rızasını kazanmak ve yaratıldığı mekan olan asli vatana rücu etmektir. Kur’ân’da yaratılış ve amacını ifade eden pek çok âyet⁶⁵⁹ yer almaktadır.

b) *وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ “Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi de güzel yaptı.”*

Yüce Allah yeri ve göğü bir amaç ile yarattığını bildirdikten sonra insanları en güzel şekilde sûrette yarattığını ifade etmektedir.

Yüce Allah her an yaratma halindedir.⁶⁶⁰ İlk insandan günümüze kadar hepsinin birbirinden farklı özellikleri bulunan sayısız insanlar yaratılmıştır. Yaratılmış insan ve

⁶⁵³ Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 2/37, 564.

⁶⁵⁴ Taberi, *Camiu’l-Beyan*, 14/50.

⁶⁵⁵ Semerkandî, *Bahru’l-‘Ulum*, 1/192.

⁶⁵⁶ Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/146.

⁶⁵⁷ Âl-i İmrân, 3/191; ez-Zâriyat, 51/56.

⁶⁵⁸ Sâd, 38/27.

⁶⁵⁹ el-Bakara, 2/155; Âl-i İmrân, 3/179, 186, 191; el-En’âm, 6/73; et-Tevbe, 9/16; Yûnus, 10/5; Hûd, 11/7; İbrâhim, 14/19; el-Hicr, 15/85; en-Nahl, 16/3; el-Enbiyâ, 21/16; el-Mü’minûn, 23/115; el-‘Ankebût, 29/2, 44; er-Rûm, 30/8; ez-Zümer, 39/5; ed-Duhân, 44/38, 39; el-Casiye, 45/22; ez-Zâriyât, 51/56; et-Tûr, 52/35; el-Mülk, 67/2; el-Kıyâmet, 75/36; el-İnsân, 76/2.

⁶⁶⁰ er-Rahman 55/29; en-Nahl 16/8.

diğer mahlukların durumlarında her an bir değişme, bir yenilenme ve yaratılış değişikliği meydana gelmektedir. Kanın dolaşımı, saçların, tırnakların uzaması, nefesin alınışı, günlerin ve mevsimlerin değişimi, meyvelerin, hububat ve nebatatın gelişimi vs. tüm bunlar kâinata sürekli bir yaratılışın devam ettiğinin delilidir. Bu değişiklikler kendiliğinden değil Yüce Allah'ın yaratması ile olmaktadır.⁶⁶¹

İnsanlar gerek beden ve boy uygunluğu ve gerek eşyayı birbirinden ayırt ettiren suretlerini kavramakla hak anlamını idrak eden ruhani şekillenmeler açısından en güzel surette yaratılmış, bu suret ile kâinatın hak ile yaratılmış olan özelliklerini kendinde hülâsa ederek hakkı bâtıldan, güzeli çirkinden, hayrı şerden ve tatlıyı acıdan ayırmak mümkün olduğu kadar tasarruf ederek dilediğini yaratıcıdan isteyebilir. Böylece hayatta elde ettiği şeye göre insan kendisini ya daha da güzelleştirir ve cennetin en güzel makamına ulaşır ya da kendisini çirkinleştirerek cehennem azabını tadar⁶⁶² diye tanımlanmaktadır.

Âyette yer alan صَوَّرَ savvera fiili Yüce Allah'ın insana şekil-biçim vericiliğini ifade etmektedir. Kur'ân'da insanın yaratılışında hakimiyetin yalnızca Yüce Allah'a ait olduğunu bildiren âyetler⁶⁶³ yer almaktadır. Aynı şekilde Yüce Allah'ın insanı en güzel biçimde yarattığını ifade eden bilgiler de söz konusudur.⁶⁶⁴ Buradan hareketle Yüce Allah'ın sıfatlarından biri de Haşr 59/24'te de yer aldığı üzere “şekil verici ve biçimlendirici” anlamlarına gelen “el-musavvir”dir.⁶⁶⁵

2. *وَالْإِلَهِ الْمَصِيرُ* “Dönüş de sadece O'nadır.” Âyette yer alan *الْمَصِيرُ el-mesîr/mesîr* ifadesi Kur'ân'da birçok âyette yer almakta⁶⁶⁶ olup “varış”, “dönüş” ve “dönüş yeri” gibi anlamlara gelmektedir. Âyette yer alan bu cümlede “*takdîm-te'hîr*” olarak ifade edilen “*hasr-kasr*” metodlarından biri kullanılarak varıp dönülecek tek makamın Yüce Allah'ın makamı olduğu vurgulanmaktadır. Buradan hareketle, insanları yaratıp onlara sayısız nimetler veren Yüce Allah, bu yaratılışın amaçsız olmadığını, dünya

⁶⁶¹ Karagöz, *Âyet ve Hadislerin Işığında Esmâ-i Hüsnâ*, 196.

⁶⁶² Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili Tefsiri*, 8/87.

⁶⁶³ Âl-i İmrân, 3/6; el-A'râf, 7/11; el-Kehf, 18/37; el-Mü'min, 40/64; eş-Şûrâ, 42/49-50; el-İnfîtâr, 82/7-8.

⁶⁶⁴ et-Tin, 95/4.

⁶⁶⁵ Okuyan, *Kur'ân Tefsiri*, 26/147.

⁶⁶⁶ el-Bakara, 2/126, 285; Âl-i İmrân, 3/28, 162; en-Nisâ, 4/97, 115; el-Mâide, 5/18; el-Enfâl, 8/16; et-Tevbe, 9/73; İbrâhim, 14/30; el-Hacc, 22/48, 72; Nûr, 24/42, 57; el-Furkân, 25/15; Lokmân, 31/14; Fâtır, 35/18; el-Mü'min, 40/3; eş-Şûrâ, 42/15; el-Fetih, 48/6; Kâf, 50/43; el-Hadid, 57/15; el-Mücâdele, 58/8; el-Mümtehine, 60/4; et-Teğâbün, 64/3, 10; et-Tahrîm, 66/9; el-Mülk, 67/6.

hayatından sonra ahirette herkesin dünyada yapıp ettiklerinin hesabının sorulacağı bildirilmektedir.⁶⁶⁷

3.4.1.1.4. Yüce Allah'ın Gizli Açık Her Şeyi Bilmesi

“يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ” *Göklerde ve yerde olanları bilir; gizlediğinizi de açıkladığınızı da bilir. Allah göğüslerin (kalplerin) özünü bilendir.*”⁶⁶⁸

Bu âyette Yüce Allah'ın göklerde ve yerde olan her şeyi, insanların gizledikleri ve açıkladıklarını ve kalplerin özündekileri de bildiği ifade edilmektedir.

1. “يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ” *Göklerde ve yerde olanları bilir; gizlediğinizi de açıkladığınızı da bilir.*” Yüce Allah burada kendi bilgisinin benzersizliğini, ulaşılamaz olduğunu belirtmek üzere göklerde ve yerde bulunan her şeyi bilmekte olduğunu ifade etmektedir.

a) “يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ” *(Allah), göklerde ve yerde olanları bilir.*” Âyette yer alan مَا *mâ* edatı canlı-cansız tüm mahluku içermektedir. Yaratılmış olan ne varsa Yüce Allah onları hakkıyla bilmektedir.⁶⁶⁹

b) “يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ” *(Allah), gizlediğinizi de açıkladığınızı da bilir.*” Yüce Allah benzersiz ve ulaşılmaz güç ve bilgisi bağlamında insanların yapıp etmekte olduğu her şeyi bildiği gibi amel anlamında kazandıklarını da bilmektedir. Kur'an'da pek çok yerde Yüce Allah'ın bilgisinin sınırsız olduğu ve gizli açık her şeyi bildiği,⁶⁷⁰ kalplerde bulunan her şey⁶⁷¹ ve bütün sırların⁶⁷² mahşerde ortaya döküleceği bildirilmektedir.⁶⁷³

⁶⁶⁷ Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 26/148; Muhammed Ebu Musa, *Hâ-Mîm Sureleri Belâgî Tefsiri* (İstanbul: İşaret Yayınları, 2017), 3/119.

⁶⁶⁸ et-Teğâbün, 64/4.

⁶⁶⁹ Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 26/149; Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî Fî Tefsiri'l-Kur'ânî'l-'azîm Ve's-Seb'i'l-Meşânî* (Beyrut: 1994), 14/417.

⁶⁷⁰ el-Bakara, 2/77, 284; Âl-i İmrân, 3/5, 29, 118, 154; en-Nisâ, 4/149; el-En'âm, 6/3, 28; et-Tevbe, 9/78; Hûd, 11/5; er-Ra'd, 13/8-10; İbrahim, 14/38; en-Nahl, 16/19, 23; Tâhâ, 20/7; el-Enbiyâ, 21/4; Nûr, 24/29; el-Furkân, 25/6; en-Neml, 27/25, 74; el-Kasas, 28/69; el-Ahzâb, 33/37, 54; Yâsîn, 36/76; el-Mü'min, 40/16-19; ez-Zuhuruf, 43/80; Muhammed, 47/26; el-Mümtehine, 60/1; et-Teğâbün, 64/4; el-Mülk, 67/13; el-Hâkka, 69/18; el-A'lâ, 87/7.

⁶⁷¹ el- 'Âdiyât 100/10.

⁶⁷² et-Târik, 86/9.

⁶⁷³ Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 26/149.

2. وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ “Allah göğüslerin (kalplerin) özünü bilendir.” Bu cümle Kur’ân’da birçok âyette yer almakta⁶⁷⁴ ve Yüce Allah’ın bilgisinin ulaşamaz olduğunu göstermektedir.

Yüce Allah göklerde ve yerde olan gizli açık her şeyi bilmektedir.⁶⁷⁵ Yüce Allah için gerek kalplerin derinliklerinde,⁶⁷⁶ gerek bedenlerin içinde ya da dışında olan gizli açık saklanan her şeyi bilmektedir.⁶⁷⁷ Yüce Allah insanda sadece başkalarının da görebileceği fiillerini değil, başkalarının göremeyeceği fiilleri, insanların yaptıklarının sadece görünen kısmını değil gizli niyet ve gerçek amaçlarını da bilmektedir.⁶⁷⁸ Görünüşte mümin özünde kafir olanı⁶⁷⁹ veyahut düşmanı yanıltmak için dışında kafir içinde mümin olanı⁶⁸⁰ da bilmektedir. İnanan insan, gizli açık yaptıklarının her an Yüce Allah tarafından bilindiğini ve dünyada atılan her bir adımın kıyamet gününde bir hesabı olacağı bilinci ile hareket etmesi gerekmektedir.⁶⁸¹ Yüce Allah âyetin başında “kendi bilgisini” hatırlatmaktadır. Kur’ân’da bir çok âyette hiç kimsenin hiçbir şeyi Yüce Allah’tan gizleyemeyeceği⁶⁸² ve hiç kimsenin de yapıp ettiklerinin kayıt altına alınmayıp boşa gittiği ve ahirette hesabının sorulmayacağı zannına kapılmaması gerektiği ile ilgili âyetler⁶⁸³ yer almaktadır.

3.4.2. 5-7. Âyetler

الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ فَذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٥﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا وَتَوَلَّوْا وَاسْتَغْنَى اللَّهُ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٦﴾ زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧﴾

“Daha önce kâfir olanların haberi size ulaşmamış mıydı! İşte onlar, yaptıklarının cezasını (dünyada) tatmışlardı. Onlar için (mahşerde de) elem verici bir azap vardır. (O azabın sebebi) onlara elçilerin apaçık deliller getirmeleri fakat

⁶⁷⁴ Âl-i İmrân, 3/119, 154; el-Mâide, 5/7; el-Enfâl, 8/43; Hûd, 11/5; en-Neml, 27/74; el-Kasas, 28/69; el- ‘Ankebût, 29/10; Lokmân, 31/23; Fâtır, 35/38; ez-Zümer, 39/7; eş-Şûrâ, 42/24; el-Hadîd, 57/6; et-Teğâbün, 64/4; el-Mülk, 67/13.

⁶⁷⁵ el-Bakara, 2/33; Âl-i İmrân, 3/29; el-Mâide, 5/99; el-En‘âm, 6/3; İbrâhîm, 14/38; Tâhâ, 20/7; el-Enbiyâ, 21/110; Nûr, 24/29; en-Neml, 27/25; el-Ahzâb, 33/54; el-Mü‘min, 40/19; el-Mümtehine, 60/1; el-Mülk, 67/13; el-A‘lâ, 87/7.

⁶⁷⁶ Fâtır, 35/38.

⁶⁷⁷ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili Tefsiri*, 8/88.

⁶⁷⁸ Âlûsî, *Rûhu’l-Me‘ânî Fî Tefsiri’l-Kur’ânî’l-‘azîm Ve’s-Seb‘i’l-Meşânî*, 14/417; Taberî, *Camîu’l-Beyan*, 23/417.

⁶⁷⁹ el-Bakara, 2/9-10,13-14.

⁶⁸⁰ en-Nahl, 16/106.

⁶⁸¹ Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/151.

⁶⁸² el-En‘âm, 6/59; Lokmân, 31/16; el-Mücâdele, 58/6-7.

⁶⁸³ el-Bakara, 2/143; el-İsrâ, 17/13; el-Kehf, 18/49; Kâf, 50/18; en-Necm, 53/39-40; el-Kamer, 54/52-53; el-İnfitâr, 82/10-12; ez-Zilzâl, 99/7-8.

onların “Bir insan mı bizi doğru yola ulaştıracakmış?” demeleriydi. İnkâr etmiş ve yüz çevirmişlerdi. Allah da zengin (ihtiyaçsız) olduğunu göstermişti. Allah zengindir, hamde (övgüye) layık olandır. Kâfir olanlar, asla ve asla diriltilmeyeceklerini sanmışlardı. De ki: “Hayır! Rabbime yemin olsun: Şüphesiz ki diriltileceksiniz; sonra (da) yaptıklarınız size mutlaka bildirilecektir. Bu, Allah’a kolaydır.”

3.4.2.1. İnkâr Edenler ve Bazı Özellikleri

Yüce Allah, Teğâbün Sûresinin 5-7. âyetlerinde inkar edenlere kendileri gibi daha önce inkar edenlerin tattıkları azabı hatırlatarak yaptıkları yüzünden dünyada tattıkları azabın yanında ahirette de elim azaba çarptırılacaklarını haber vermektedir. İnkârlarına sebep olan Yüce Allah’ın emrini dikkate almadan kendileri gibi bir beşerin doğru yola davetini, mucizeler ile gelen davetçiye küçümseyerek inkar etmelerini açıklamaktadır. Kendilerini azaba ve helake sürüklemesine karşılık Yüce Allah kendisinin gerçek zengin ve hamde layık oluşunu ve O’nun hiçbir şeye muhtaç olmayışını bildirilmektedir. İnkâr edenlerin diriltilmeyeceklerini zannetmeleri üzerine Hz. Peygamber’e “Hayır! Rabbime andolsun ki mutlaka diriltileceksiniz, sonra yaptıklarınız size mutlaka haber verilecektir. Bu Allah’a göre kolaydır” şeklinde söylemesi emredilmektedir.⁶⁸⁴

3.4.2.1.1. İnkarcıların İnkârları ve Göreceklere Ceza

“Daha önce kâfir olanların haberi size ulaşmamış mıydı! İşte onlar, yaptıklarının cezasını (dünyada) tatmışlardı. Onlar için (mahşerde de) elem verici bir azap vardır.”⁶⁸⁵ Bu âyette inkar edenlere eski kavimlerin dünyadaki helaklerinden ve ahirette göreceklere azaptan bahsedilmektedir.

1. “Daha önce kâfir olanların haberi size ulaşmamış mıydı!” Burada yer alan *أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ* *elem ye’tiküm* ifadesi “size gelmedi mi” şeklinde soru cümlesi olsa da amaç “size gelmişti” anlamıyla inkarcıları uyarmak ve ayıplamak olduğu söylenmektedir.⁶⁸⁶

İnsanlık tarihi inananlar ve inanmayanlar ekseninde günümüze kadar gelen ve yarına kadar devam edecek bir şekilde yaşanmış, yaşanıyor ve yaşanacaktır. Yüce

⁶⁸⁴ Geniş bilgi için bkz.; Mehmet Okuyan, *Kur’ân Tefsiri* (İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2024).

⁶⁸⁵ et-Teğâbün, 64/5.

⁶⁸⁶ Semerkandî, *Bahru’l-‘Ulum*, 3/455; Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/152.

Allah Kur'ân'da birçok yerde ibret ve ders alma niteliğinde, öncekilerin haberlerinden, helak olmuş olanlardan veyahut iman edip kurtulmuş olanlardan bahsetmektedir. İnsanın kendi hayatına düzen vermesi, düzgün istikameti koruması için geçmişi ve tarihi olayları öğrenmesi, bilmesi ve ders alması gerekmektedir.

Alimlerin bir çoğuna göre buradaki hitap, Mekke kâfirlerine yönelik olup, onların dünyada tattıkları o perişanlığa ve ahirette onlar için hazırlanmış olan azaba bir işarettir.⁶⁸⁷ Yani bu hitap “Ey insanlar! Sizden önce inkâr edip kafir olan ve kafirlikleri nedeni ile Allah'ın azabına çarpılan ümmetlerin haberleri size gelmedi mi?”⁶⁸⁸ şeklindedir.⁶⁸⁹ Onların dünyada çektikleri ceza suçlarının tam karşılığı olmayıp, asıl ceza ahirette verilecektir.⁶⁹⁰

Âyette yer alan “daha önce kafir olanlar”dan kasıt Nuh, Âd, Semud ve Lût kavimleridir.⁶⁹¹ Nuh, Ad, Semud, Lut kavmi gibi küfürde ısrar edenlerin küfürlerinin, azgınlıklarının vebali olan ağır ve acı felaketleri hem bu dünyada nasıl tattıkları ve nasıl battıkları hem de ahirette nasıl tadacakları gerek önceki kitaplarda gerek Kur'ân'da haber edilmiştir.⁶⁹² Yüce Allah'ın önceki kavimleri hatırlatması hem inananların inançlarından dolayı kurtuluşunu hem de inkar edenlerin azaba uğratılışlarını hatırlatmaktadır. Burada ve bir çok âyette⁶⁹³ Yüce Allah'ın, peygamberlerine karşı aynı ya da benzer olumsuz şekilde tepki verenlerin söylemlerini hep bir ağızdan yahut aynı zamanda olmuş gibi göstererek, küfür ve inkarın aynı hakikatti içerdiğini ifade edilmekte olduğu söylenmektedir.⁶⁹⁴

Kur'ân ve Kıssalar:

Yüce Allah, Kur'ân'da genelde zaman ve mekan belirtilmeden peygamberlerin ve onların kavimlerinin yahut önceki kavimlerin yaşamış olduğu olayı sonraki nesillere, ibret alıp ders çıkarmaları ve hidayete ulaşmaları adına aktarılan olaylar olan kıssalara⁶⁹⁵ yer vermektedir. Kur'ân âyetlerinin 1787 tanesi kıssalardan oluşmakta

⁶⁸⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 30/553; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, 18/134; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî Fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîm Ve's-Seb'i'l-Meşânî*, 14/417.

⁶⁸⁸ İbrahim, 14/9.

⁶⁸⁹ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, 3/417; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 30/553.

⁶⁹⁰ Mevdûdî, *Teḫîmu'l-Kur'ân*, 6/343.

⁶⁹¹ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, 3/417.

⁶⁹² Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili Tefsîri*, 8/88.

⁶⁹³ el-A'râf, 7/94-102, İbrâhîm, 14/9-18, Sebe', 34/34-35, Yâsîn, 36/13-32, Fussilet, 41/14, en-Necm, 53/52, et-Teğâbün, 64/5-6, el-Hâkka, 69/10; el-Fecr, 89/11-12.

⁶⁹⁴ Okuyan, *Kur'ân Tefsiri*, 26/152.

⁶⁹⁵ Mustafa Kara, *Bireysel ve Toplumsal Açısından Kur'ân Kıssaları* (Samsun: Üniversite Yayınları, 2019), 22-24.

olup bu durum Kur'ân'ın yaklaşık dörtte birinin kıssalardan oluştuğunu göstermektedir.⁶⁹⁶ Kur'ân kıssaları, inananları müjdeleme, inanmayanları ise uyarma ve hidayete ulaştırması bakımından önem arz etmektedir.⁶⁹⁷ Yüce Allah bu âyetlerde vahyin indirilmiş olduğu mekandan hareketle ilk olarak inkarcılara ve müşriklere sonrasında tüm inkar edenlere seslenerek önceki helak olan kavimlere dikkat çekmektedir. Bu âyette yer almamış olsa da Kur'ân'da bir çok âyette yer alan helak olan kavimler ve helak olma nedenleri bildirilmektedir.

Nuh kavmi, Hz. Nuh'u kendileri gibi insan olması⁶⁹⁸, ona inananların alt tabaka-sınıftan olması⁶⁹⁹ ve kendilerini üstün görmeleri⁷⁰⁰ nedeni ile Hz. Nuh'a inanmamışlar ve tufan ile helak⁷⁰¹ olmuşlardır.⁷⁰²

Hz. Hud Âd kavmine gönderilen peygamberdir. Yüce Allah Ad kavmini hem fiziki olarak uzun boylu ve iri yapılı hem de zihinsel olarak güçlü kuvvetli kimseler olarak yaratmıştır.⁷⁰³ Bu kendilerine verilen kuvvetlerini (mal, mülk, evlat) ⁷⁰⁴ başkalarını küçük görme ve zorbalık göstermede⁷⁰⁵ kullanmakta refah içinde sürdürdükleri lüks hayat içindeyken kendilerine tebliğ eden peygamberin tebliğini eskilerin masalları olarak görmekte ve atalarından gördükleri üzerine olacaklarını söyleyerek tevhide reddetmiş⁷⁰⁶ ve inkarları yüzünden uğultulu, kasıp kavuran bir fırtına ile⁷⁰⁷ art arda yedi gece sekiz gün(düz) (kasırga) ile helak edilmiş ayrıca halkın, içi boş hurma kütükleri gibi yere serdiğini⁷⁰⁸ haber vermektedir.⁷⁰⁹

⁶⁹⁶ Mustafa Kara, "Kur'ân Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz", *İslâmi İlimler Dergisi* 9/1, (Bahar 2014), 91-93.

⁶⁹⁷ Kur'ân Kıssaları ile ilgili detaylı bilgi için bkn: Mustafa Kara, *Bireysel ve Toplumsal Açısından Kur'ân Kıssaları* (Samsun: Üniversite Yayınları, 2019); Mustafa Kara, "Kur'ân Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz", *İslâmi İlimler Dergisi* 9/1 (Bahar 2014); Mustafa Kara, "Kur'ân Kıssalarının Anlaşılması", *Günümüz Tefsir Problemleri*, ed. Ali Karataş-Yunus Emre Gördük (Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2018).

⁶⁹⁸ Hûd 11/27; İbrahim 14/10; el-İsrâ 17/94; el-Enbiyâ 21/3; el-Mü'minûn 23/24, 33-34, 47; el-Furkân 25/41; eş-Şu'arâ 26/154, 186; Yâsîn 36/15; Sâd 38/8; el-Kamer 54/24-25; et-Tegâbün 64/6.

⁶⁹⁹ Hûd, 11/27; eş-Şu'arâ, 26/111.

⁷⁰⁰ Hûd, 11/27.

⁷⁰¹ el- 'Ankebût, 29/14.

⁷⁰² Hz. Nuh ve kavmi ile ilgili detaylı bilgi için bkn: Mehmet Okuyan, *Kıssalar Ne Söyler/Hz. Nuh* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2023).

⁷⁰³ el- 'Ankebût 7/69.

⁷⁰⁴ eş-Şu'arâ, 26/132.

⁷⁰⁵ Fussilet 41/15.

⁷⁰⁶ eş-Şu'arâ, 26/137; el-A'râf, 7/70.

⁷⁰⁷ el-Hakka, 69/6.

⁷⁰⁸ el-Hakka, 69/7.

⁷⁰⁹ Hz. Hûd ve kavmi ile ilgili detaylı bilgi için bkn: Mehmet Okuyan, *Kıssalar Ne Söyler/Hz. Hûd*, 2023.

Semud kavmi, Yüce Allah'ın Hz. Salih'i peygamber olarak gönderdiği⁷¹⁰ kavimdir. Hz. Salih daha önce toplum içinde kendisinden ümit vaad eden biri⁷¹¹ olarak tarif edilmesine rağmen semud kavmi kendisi gibi bir beşer olan birinin davetine icabet etmeyeceklerini belirtmiş⁷¹² ancak yine de Hz. Salih'den bir mucize istemeleri⁷¹³ üzerine Allah'ın dilemesiyle kayanın içerisinden Semud kavmi için büyük bir imtihan aracı olan deve dışarı çıkmıştır.⁷¹⁴ Ayrı bir mucize olarak yaratılan bu deve o kavmin içip tüketeceği kadar suyu bir günde içebilecek özellikte yaratılmış olup birlikte paylaşarak kullanacak oldukları suyu⁷¹⁵ engellememeleri ve deveye zarar vermemeleri konusunda Hz. Salih kavmini uyarmış⁷¹⁶ olmasına rağmen Semud kavmi mucize olan bu deveyi hunharca katletmiş,⁷¹⁷ korkunç bir ses,⁷¹⁸ sarsıntı⁷¹⁹ ve yıldırım⁷²⁰ ile azaba müstehak olmuşlardır.

Yüce Allah putlara tapan ve homoseksüel olan⁷²¹ Lut kavmine Hz. Lut (as)'ı⁷²² uyarıcı olarak göndermiştir. Yüce Allah Lut kavminin üzerine (balçıktan) pişirilip istif edilmiş taşlar yağdırarak helak etmiştir.⁷²³ Kısaca kavimler Yüce Allah ve elçilerine iman etmemeleri, Yüce Allah'a şirk koşmaları, inananlar ile alay etmeleri, kendi saltanatlarının kaybolma endişeleri taşımalarından, ilahi düzeni bozma çalışmalarından ve peygamber seçiminde Yüce Allah'ın tercihini kabul etmemelerinden dolayı helak olmuşlardır.

2. *“İşte onlar, yaptıklarının cezasını (dünyada) tatmışlardı. Onlar için (mahşerde de) elem verici bir azap vardır.”* Yüce Allah Kur'an kıssasında yer bulan ya da bulmayan birçok azgın kavmin helak edildiğini anlatmakta ve bu helak olan kavimlerin hayatlarından, kıssalardan ibret alınıp ders çıkarılmasını istemektedir.

⁷¹⁰ el-A'râf, 7/73.

⁷¹¹ Hûd, 11/62.

⁷¹² eş-Şu'arâ, 26/141; el-Kamer, 54/23

⁷¹³ eş-Şu'arâ, 26/154.

⁷¹⁴ el-A'râf, 7/73, 77; Hûd, 11/74.

⁷¹⁵ eş-Şu'arâ, 26/155; el-Kamer, 54/28.

⁷¹⁶ el-A'râf, 7/73; Hûd, 11/64; eş-Şu'arâ, 26/156.

⁷¹⁷ el-A'râf, 7/77; Hûd, 11/65; eş-Şu'arâ, 26/157; el-Kamer, 54/29; eş-Şems, 91/14.

⁷¹⁸ Hûd, 11/67; el-Kamer, 54/31.

⁷¹⁹ el-A'râf, 7/78, 91; el- 'Ankebût, 29/37.

⁷²⁰ ez-Zariyât, 51/44.

⁷²¹ el-A'râf, 7/81; en-Neml, 27/54-55, el- 'Ankebût 29/28-29.

⁷²² el-Enbiya, 21/74.

⁷²³ Hûd, 11/82, 83; el-Hicr, 15/74; ez-Zariyat, 51/32.

أمر *vebâl* kelimesi Kur'ân'da dört yerde⁷²⁴ geçmekte ve her geçtiği yerde *emr* kelimesi ile birlikte yer almakta olup “ceza”, “tehlikeli ve kötü son”, “felaket”, “vebal”, “acı” gibi anlamlar gelmektedir. *Vebâl* aynı zamanda “sahibine eziyet ve ceza çektiren her bir uygulama” anlamında da kullanılmaktadır.⁷²⁵ Kur'ân'da bu ve benzer bir çok âyette helaka uğrayanların dünya hayatında bir felaket söz konusu olup bağışlanma isteğinde bulunmayan, yaptıklarında pişmanlık duymayanlar ve Yüce Allah'ı ve elçisini inkâr edenlere fanide ve bakide elem verici azap olacağı bildirilmektedir.⁷²⁶

3.4.2.1.2. Helak Olan Kavimlerin Vasıfları

“(O azabın sebebi) onlara elçilerin apaçık deliller getirmeleri fakat onların ‘Bir insan mı bizi doğru yola ulaştıracakmış?’ demeleriydi. İnkâr etmiş ve yüz çevirmişlerdi. Allah da zengin (ihtiyaçsız) olduğunu göstermişti. Allah zengindir, hamde (övgüye) layık olandır.”⁷²⁷ Yüce Allah bu âyette eski azgın kavimlerin helak olma nedenlerinden bahsetmektedir.

1. “(O azabın sebebi) onlara elçilerin apaçık deliller getirmeleri fakat onların ‘Bir insan mı bizi doğru yola ulaştıracakmış?’ demeleriydi.”

Yüce Allah önceki kavimlerin helak olma ve ahirette azaba uğratılma nedenleri arasında kendilerine peygamberlerin apaçık deliller ve bilgiler getirmiş olmalarına rağmen, o azgın kavmin peygamberleri küçümsediğini bildirmektedir.

a) “(O azabın sebebi) onlara elçilerin apaçık deliller getirmeleriydi.” İnkarcıların kendilerine getirilen delilleri inkar etmeleri ile ilgili birçok âyet bulunmaktadır.⁷²⁸

Yüce Allah önceden yaşamış ve helaka uğramış kavimler ile ilgili bilgiler verdikten sonra inkarcıların inkarları ile ilgili ortak yönlerine değinmektedir. Buradan hareketle inkarcılar ilk olarak peygamberlerin kendilerine tebliğ etmiş oldukları beyyineleri yani hakikatin delillerini inkar etmekte ve ellerini peygamberlerin

⁷²⁴ el-Mâide, 5/95; el-Haşr, 59/15; et-Teğâbün, 64/5; et-Talâk, 65/9.

⁷²⁵ Cevheri, es-Sıhah, 5/1839; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 7/4860; Okuyan, *Kur'ân Tefsiri*, 26/153.

⁷²⁶ el-Bakara, 2/114; et-Tevbe, 9/90; el-Ahzâb, 33/57; el-Burûc, 85/10.

⁷²⁷ et-Teğâbün, 64/6.

⁷²⁸ et-Tevbe, 9/32, 70; İbrahim, 14/9; es-Saff, 61/ 7-8; Nûh, 71/ 7.

ağızlarına⁷²⁹, ellerini kulaklarına koyup tıkamaktaydılar.⁷³⁰ Âyette yer alan *الْبَيِّنَات* *el-beyyinât* ifadesi “apaçık belgeler” anlamına gelerek peygamberlerin tebliğ etmekte oldukları ilahi öğretileri içine almaktadır.⁷³¹

b) فَقَالُوا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا “Onlar ‘Bir beşer mi bizi doğru yola götürecekmış!’ demişlerdi.” Burada yer alan *بَشَرٌ* *beşer* kelimesi tekil olmasına rağmen, devamında yer alan *يَهْدُونَ* *yehdûne* fiilinin çoğul getirilmesinin nedeni, *beşer* kelimesinin bütün bir insanlığı içermesi olabileceği şeklinde yorumlanmaktadır.⁷³²

İnkâr edenler peygamberleri kendilerine hakikatin apaçık belgelerini getirip tebliğ ettiği zaman onlarla alay ederek “bizim gibi biri mi bizi doğru yola götürecektir, bize rehberlik edecekmiş?” diyerek alay etmişlerdir. Kur’ân’da kendisinin de bir beşer olması nedeniyle kavminin kendisine inanmayıp alay edilmiş olan Hz. Nuh ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Hz. Nûh’un kavminde bulunan inkarcı yöneticiler “sen de bizim gibi bir beşersin” ifadesini kullanarak Hz. Nûh’u hafife alıp, onunla alay etmişlerdir.⁷³³ Benzer ifadeler İblis’in Hz. Adem’e yönelik suçlamalarında da bulunmaktadır.⁷³⁴ İnkâr edenlerin müminler ile alay etmesi ve onları küçümsemesi Hz. Nûh,⁷³⁵ Hz. Hûd,⁷³⁶ Hz. Sâlih,⁷³⁷ Hz. Şuayb’de⁷³⁸ olduğu gibi Hz. Peygamber’de⁷³⁹ ve tüm peygamberlerde⁷⁴⁰ de olmuştur.⁷⁴¹

2. فَكْفَرُوا وَتَوَلَّوْا وَاسْتَعْنَى اللَّهُ وَاللَّهُ عَنِّي حَمِيدٌ “İnkâr etmiş ve yüz çevirmişlerdi. Allah da zengin (ihtiyaçsız) olduğunu göstermişti. Allah ğaniyy’dir (gerçek zengindir); hamîd’dir (hamde lâyük olanıdır).” Âyetin bu bölümünde biri kafirlerin, diğeri Yüce Allah’ın olmak üzere iki farklı özellik bildirilmektedir.

⁷²⁹ İbrahim, 14/9.

⁷³⁰ Nûh, 71/7.

⁷³¹ Semerkandî, *Bahru’l-‘Ulum*, 3/455; Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/154.

⁷³² Taberî, *Camîu’l-Beyan*, 23/417; Semerkandî, *Bahru’l-‘Ulum*, 3/455; Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/154.

⁷³³ el-Mü’minun, 23/24.

⁷³⁴ el-A‘râf, 7/12; el-Hicr, 15/33; el-İsrâ, 17/61; Sâd, 38/76.

⁷³⁵ Hûd, 11/27; el-Mü’minûn, 23/24.

⁷³⁶ el-Mü’minûn, 23/33-34.

⁷³⁷ eş-Şu‘arâ, 26/154; el-Kamer, 54/24-25.

⁷³⁸ eş-Şu‘arâ, 26/186.

⁷³⁹ el-Bakara, 2/14; en-Nisâ, 4/140; el-En‘âm, 6/6, 10; et-Tevbe, 9/64-65; Hûd, 11/8; er-Ra‘d, 13/32; el-Hicr, 15/11; en-Nahl, 16/34; el-İsrâ, 17/94; el-Enbiyâ, 21/3, 41; eş-Şu‘arâ, 26/6; er-Rûm, 30/10; Yâsîn, 36/30; Sâd, 38/8; ez-Zümer, 39/48; el-Mü’min, 40/83; ez-Zuhuruf, 43/7; el-Câsiye, 45/33; el-Ahkâf, 46/26; et-Teğâbün, 64/6.

⁷⁴⁰ İbrâhim, 14/10-11; Yâsîn, 36/15.

⁷⁴¹ Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/155.

a) فَكْفَرُوا وَتَوَلَّوْا “*İnkâr etmiş ve yüz çevirmişlerdi.*” Yüce Allah önceki azgın kavimlerin kendilerine tebliğde bulunan peygamberleri ile alay ettiklerini belirttikten sonra bu alaylarının nedenini ortaya koyarak onların inkar edip hakikatten yüz çevirdiklerini bildirmektedir.

b) وَاسْتَغْنَى اللَّهُ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ “*Allah da zengin (ihtiyaçsız) olduğunu göstermişti. Allah ğaniyy’dir (gerçek zengindir); hamîd’dir (hamde lâyük olandır).*” Âyetin bu bölümünde iki farklı nokta ortaya çıkmaktadır.

1. وَاسْتَغْنَى اللَّهُ “*Allah da zengin (ihtiyaçsız) olduğunu göstermişti.*” *İstiğna* kavramına birinci bölümde yer verdiğimiz için burada tekrara düşmemek adına detaylı bilgiye yer verilmeyecektir. *İstiğna* kavramı, bu âyette Yüce Allah’ı nitelemektedir. Kendilerine gelen peygamberleri “bir insan mı bize rehberlik edecekmiş?” diyerek inkar eden insanlara karşılık Yüce Allah onlara muhtaç olmayıp gerçek anlamda hiçbir şeye ihtiyacı olmayanın kendisi olduğunu belirtmektedir.⁷⁴²

Yüce Allah var olurken başkasına muhtaç olmadığı gibi ulûhiyetini niteleyen ve kâinatı yaratıp idare edişini dile getiren sıfatlara sahip olması bakımından bütün yarattıklarından da müstağnidir.⁷⁴³ Yüce Allah’ın yarattıklarına değil, yarattıklarının O’na muhtaç olduklarını bilmeleri gerekmektedir. Yüce Allah âyetin sonunda yer alan غَنِيٌّ ğaniyy yani zenginliğin gerçek sahibi ve samed olanın kendisinin olduğunu bildirmekte ve *istiğnânın* insana yakışmayacağını belirttiği ifade edilmektedir.⁷⁴⁴

2. وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ “*Allah ğaniyy’dir (gerçek zengindir); hamîd’dir (hamde lâyük olandır).*” Bu cümle ile aynı anlama gelmekte olan birçok âyet⁷⁴⁵ bulunmaktadır. Yüce Allah Kur’ân’da birçok defa gerçek anlamda zengininin kendisi olduğunu, dünyadaki zenginliği birer imtihan olduğunu bildirmektedir. Bu çerçevede Yüce Allah birçok âyette⁷⁴⁶ insanın ihtiyaç sahibi olduğunu, bu ihtiyaçlarına da ancak kendisinin karşılık vereceğini belirtmektedir.

Yüce Allah insanların imanlarına ve ibadetlerine ihtiyacı yokken, kul olarak insanın Yüce Allah’a inanmaya ve ibadet etmeye ihtiyacı vardır. İhtiyaçlarını

⁷⁴² Taberi, *Camiu’l-Beyan*, 23/417; Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî Fî Tefsîri’l-Kur’ânî’l-‘azîm Ve’s-Seb’i’l-Meşânî*, 14/417; Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 30/554; Okuyan, *Kur’ân Tefsîri*, 26/156.

⁷⁴³ Bekir Topaloğlu, “Ğani”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/348.

⁷⁴⁴ Okuyan, *Kur’ân Tefsîri*, 26/157.

⁷⁴⁵ el-Bakara, 2/267; en-Nisâ’, 4/131; İbrâhim, 14/8; el-Hacc, 22/64; Lokmân, 31/12, 26; el-Hadîd, 57/24; el-Mümtehne, 60/6; et-Tegâbün, 64/6.

⁷⁴⁶ Fâtır, 35/15; Muhammed, 47/38.

karşılacak yegâne varlık Allah Teâlâ'dır. Bunu bilebilen kul, Yüce Allah'a kulluk yapmaktan geri durmaz. Kul bilir ki, Yüce Allah ile arasındaki durumu kulluğu kadardır. Bu surede yer alan âyette de gerçek zengin ve övgüye layık olanın Yüce Allah olduğundan, insanların kibri, alay ve inkar etmelerinden etkilenmemekte, inkar edenleri helak ederek muhtaç olmayanın Yüce Allah olduğu belirtilmek istenmektedir.⁷⁴⁷

3.4.2.1.3. Yeniden Dirilişi İnkâr Edenlerin Karşılaşacakları Durum

زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

*“Kâfir olanlar, asla ve asla diriltilmeyeceklerini sanmışlardı. De ki: “Hayır! Rabbime yemin olsun: Şüphesiz ki diriltileceksiniz; sonra (da) yaptıklarınız size mutlaka bildirilecektir. Bu, Allah’a kolaydır.”*⁷⁴⁸ Bu âyette inkar edenlerin mahşer ile ilgili olumsuz inancı ve Yüce Allah’ın onlara vermiş olduğu cevaba yer verilmektedir.

1. زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا *“Kâfir olanlar, asla ve asla diriltilmeyeceklerini sanmışlardı.”* Bu ve farklı âyetlerde farklı kalıplarda yer alan زَعَمَ ze‘ame fiili “sanmak”, “zannetmek”, “iddia etmek” gibi anlamlara gelmekte olup Kur’ân’da yer aldığı âyetlerin hepsinde⁷⁴⁹ olumsuz içeriktedir.⁷⁵⁰

Yüce Allah ilk kavimlerden itibaren son ümmet içinde yer alan inkarcıların ortak inanışlarını dile getirerek hepsinin mahşerdeki diriltilmeyi inkar ettiklerini bildirmektedir. Hz. Peygamber’in ilk muhatapları olan müşrikler de ahirete, kıyametin kopmasına, ölülerin dirtilmesine, cennet ve cehennemin varlığına inanmayarak hayatın dünya hayatından ibaret olduğunu iddia ederek ölülerin diriltilmeyeceğini söylüyorlar ve bu durumla alay ediyorlardı.⁷⁵¹ Kur’ân’da pekçok âyette⁷⁵² müşriklerin inkar etmekte oldukları konunun “kıyamet ve mahşerdeki diriltme” olduğubildirilmektedir.⁷⁵³

⁷⁴⁷ Âlûsî, *Rûhu’l-Me‘ânî Fî Tefsîri’l-Kur’ânî’l-‘azîm Ve’s-Seb‘i’l-Meşânî*, 14/417; Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/158.

⁷⁴⁸ et-Teğâbün, 64/7.

⁷⁴⁹ en-Nisâ, 4/60; el-En‘âm, 6/22, 94, 136, 138; el-İsrâ, 17/56, 92; el-Kehf, 18/48, 52; el-Kasas, 28/62, 74; Sebe, 34/22; el-Cum‘a, 62/6; et-Teğâbün, 64/7.

⁷⁵⁰ Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/158.

⁷⁵¹ Yâsîn, 36/78; Kâf, 50/3.

⁷⁵² er-Ra‘d 13/5; el-İsrâ’ 17/49, 98; Meryem 19/66; el-Mü‘minûn 23/35, 82; en-Neml 27/67; es-Secde 32/10; Yâsîn 36/87; es-Sâffât 37/16, 53; Kâf 50/3, 15; el-Vâkı‘a 56/47; en-Nâzi‘ât 79/11.

⁷⁵³ Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/159.

2. *قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبْعَنَّ ثُمَّ لَتَنبُوْنَ بِمَا عَمِلْتُمْ* “De ki: Hayır! Rabbime yemin olsun: Şüphesiz ki diriltileceksiniz; sonra (da) yaptıklarınız size mutlaka bildirilecektir.” Bu âyette hem *بَلَىٰ* *belâ* tasdik edatı” kullanılmakta, hem de iki fiil de pekiştirici edatlarla desteklenmektedir. Burada geçen *لَتُبْعَنَّ* *letüb* ‘asünne ve *لَتَنبُوْنَ* *letünebbienne* fiillerinin başında *ل* *lâm/le* harfi ile sonlarında “şeddeli *nûn*” kullanılması ile anlam güçlendirilmektedir.⁷⁵⁴

Yüce Allah inkar edenlerin öldükten sonra mahşerdeki diriltilmeye inanmamalarını hatırlattıktan sonra kendilerine yemin ile cevap vererek inkarcıların zannettiğinin aksine hepsinin mutlaka diriltileceğini ve yapıp ettiklerinin hepsini kendilerine bildirileceğini ifade etmektedir. İnsanların mahşerde “diriltirme”, “toplanma”, “Allah’a sunulma”, “bilgilendirilme”, “sorgulanma/yargılanma”, “değerlendirilme” ve “cennete/cehenneme sevk edilme” olmak üzere yedi aşamadan geçecekleri ifade edilmektedir.⁷⁵⁵ Bu âyette bu aşamalardan insanların mahşerde “diriltileceklerine” ve dünyada yapıp ettiklerinden dolayı “sorgulanacak/yargılanacaklarına” değinilmektedir.⁷⁵⁶

a) *الْبُعْثُ* *el-ba’s* kavramı “göndermek, uyandırmak, yetiştirmek, çıkarmak” gibi anlamlarının yanında “öldükten sonra diriltilmek” anlamı ile Kur’ân’da zikredilmektedir.⁷⁵⁷ Bu kavram Kur’ân’da öldükten sonra bedenin tekrar diriltilmesi ile ilgili en çok bilgi verilen ve en sık kullanılmakta olan kavramdır. Kur’ân’da *ba’s*’ın âhirette meydana geleceğinden bahseden birçok âyet⁷⁵⁸ bulunmaktadır. Bu âyetlerin tümünde de mahşerdeki diriltilmeyi inkar edenlere güçlü bir şekilde cevap verilmektedir.⁷⁵⁹

b) Mahşerde yaşanacak olan aşamalardan biri de “bilgilendirme” aşamasıdır. Yüce Allah kişinin ödüllendirilmesi ya da cezalandırılmasının nedenini bilme hakkına sahip olduğundan mahşerde insanlara yapıp ettiklerinin tümünü bildirecektir.⁷⁶⁰

⁷⁵⁴ Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/159.

⁷⁵⁵ Mahşerdeki yedi aşama hakkında detaylı bilgi için bk. Mehmet Okuyan, *Kur’ân’a Göre Yedi Aşamada Âhiret* (İstanbul: Düşün Yayınları, 2015).

⁷⁵⁶ Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/160.

⁷⁵⁷ İsfahânî, *Müfredat*, 132-133; Cevherî, *es-Sihâh*, 1/99.

⁷⁵⁸ Ba’s konusuyla ilgili âyetler için bk. el-En’âm, 6/29, 30, 36; el-A’râf, 7/14; Hûd, 11/7; el-Hicr, 15/36; en-Nahl, 16/21; el-İsrâ, 17/21, 49, 98; Meryem, 19/15, 33; el-Hacc, 22/7; el-Mü’minûn, 23/16, 37, 82; eş-Şu’arâ, 26/87; en-Neml, 27/65; er-Rûm, 30/56; Lokmâen, 31/28; Yâsîn, 36/52; es-Sâffât, 37/16, 144; Sâd 38/79; el-Vâkı’a, 56/47; el-Mücâdele, 58/6, 18; et-Teğâbün, 64/7; el-Mutaf-fifûn, 83/4.

⁷⁵⁹ Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/160.

⁷⁶⁰ Okuyan, *Kur’ân’a Göre Yedi Aşamada Âhiret*, 126.

Yüce Allah'ın "haber ederek bilgilendirme" işleminde çoğunlukla *nebbe'e* kökünden gelen fiileri⁷⁶¹ kullandığı ifade edilmektedir. Bu âyetler incelendiğinde âyetlerin bir kısmında bilgilendirmenin Yüce Allah'a dönüşten sonra olacağı, bir kısmında Yüce Allah'a dönüşün kıyamet günü meydana geleceğini⁷⁶² bir kısmında da bu dönüşün bütün insanları kapsayacağını ve Yüce Allah tarafından insanlara yapıp ettiklerinin haber verileceğinin⁷⁶³ bildirilmekte olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca tüm insanların diriltildikten sonra dünyada yapıp ettiklerinin bilgisinin verilmesinin ba'stan -"diriltilme"-den- sonra meydana geleceği⁷⁶⁴ bildirilmektedir.⁷⁶⁵

Teğâbün Sûresinde yer alan ilgili âyette de Yüce Allah, inkar edenlerin öldükten sonra diriltilmeyi inkar etmelerine karşılık bu inanışın kesinlikle yanlış olduğunu âyetteki *بَلَى* *belâ* edatıyla bildirmekte, Hz. Peygamber'e *وَرَبِّي* ve *rabbî* diye yemin etmeyi emretmekte ve öldükten sonra diriltilmenin kesinlikle olacağını vurgulayarak belirtmektedir.⁷⁶⁶

3. *وَذِكِّ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ* "Bu, Allah'a kolaydır." Kur'an'da Yüce Allah için herhangi bir zorluğun söz konusu olmadığını ifade eden birçok âyet yer almaktadır.⁷⁶⁷ Yüce Allah istediğini istediği gibi yapma yetkisine sahip yegane varlık olduğu için O, yaratmış olduğu gibi öldürebilir, dirilttiği gibi sorgulayabilir olduğundan O'na hiçbir şekilde zorluk atfedilemez.⁷⁶⁸

3.4.3. 8-10. Âyetler

فَأْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٨﴾ يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذَلِكَ يَوْمُ التَّعَابِينِ
وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ
الْعَظِيمُ ﴿٩﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٠﴾

"O yüzden Allah'a, Elçisine ve indirdiğimiz o nûra (Kur'an'a) inanıp güvenin! Allah yapmakta olduklarınızdan haberdardır. Toplanma gününde sizi toplayacağı gün, işte o teğâbun (karşılıklı aldanma) günüdür. Kim Allah'a inanır ve iyi iş(ler)

⁷⁶¹ el-Mâide, 5/48, 105; el-En'âm 6/60, 108, 159, 164; Yûnus 10/23; Nûr 24/64; el- 'Ankebût 29/8; Lokmân 31/15, 23; ez-Zümer, 39/7; Fussilet, 41/50; el-Mücâdele, 58/6, 7; el-Cum'a, 62/8; et-Teğâbün, 64/7; el-Kıyâmet, 75/7-13.

⁷⁶² Nûr, 24/64.

⁷⁶³ el-Mâide, 5/48.

⁷⁶⁴ el-Mücâdele, 58/6.

⁷⁶⁵ Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 26/161.

⁷⁶⁶ Râzî, *Mefâtihi'l Gayb*, 30/554; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, 17/135; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî Fî Tefsiri'l-Kur'ânî'l-'azîm Ve's-Seb'i'l-Meşânî*, 14/318; Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 26/161.

⁷⁶⁷ en-Nisâ, 4/30, 169; el-Hacc, 22/70; el- 'Ankebût, 29/19; el-Ahzâb, 33/19, 30; Fâtır, 35/11; el-Hadîd, 57/22.

⁷⁶⁸ Râzî, *Mefâtihi'l Gayb*, 30/554; Taberî, *Camiu'l-Beyan*, 23/418.

yaparsa, (Allah) onun kötülüklerini örtecektir; onu içinde ebedî kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştirecektir. İşte büyük kurtuluş budur. İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince işte onlar ateş halkıdır. Orada ebedî kalacaklardır. Ne kötü varış yeridir (orası)!”

3.4.3.1. İman ve İnkârın Sonuçları

Yüce Allah, sûrenin 8-10. âyetlerinde “Allah’a, Peygamberine ve indirdiğimiz o nûra (Kur’ân’a) inanıp güvenin! Allah yapmakta olduklarınızdan haberdardır” buyurarak toplanma gününde insanları toplayacağını o günün ise karşılıklı aldanma günü olduğunu bildirmektedir. Yüce Allah kendisine inanıp hayırlı işler yapanların kötülüklerini O’nun örteceğini bildirmekte, böyle davrananları büyük kurtuluş olan, altlarından ırmaklar akan ve içinde ebedi kalacakları cennete yerleştireceğini müjdelemektedir. Devamında, inkar ederek Yüce Allah’ın âyetlerini yalanlayanların cehennem ehli olduklarını, onların kötü bir son durak olarak orada ebedi kalacaklarını bildirmektedir.⁷⁶⁹

3.4.3.1.1. Allah’a, Elçisine ve Nûr’a İman

“O yüzden Allah’a, Elçisine ve indirdiğimiz o nûra (Kur’an’a) inanıp güvenin! Allah yapmakta olduklarınızdan haberdardır.”⁷⁷⁰ Bu âyette iman edilmesi gereken önemli esaslardan üçüne değinilmektedir.

1. “O yüzden Allah’a, Elçisine ve indirdiğimiz o nûra (Kur’an’a) inanıp güvenin!” Yüce Allah vahyin indirildiği dönemin inkar edenleri başta olmak üzere tüm dönemin inkar edenlerine hitap ederek kendisine, elçisine ve indirmiş olduğu en-nûr yani Kur’ân-ı Kerim’e inanılması gerektiğini bildirmektedir.

a) “Onun için Allah’a ve Elçisine inanıp güvenin!”

Yüce Allah bu âyette iman edilecek hususların ilki olarak kendisine iman edip güvenmeyi belirttikten sonra elçisi Hz. Peygamber’e imanı saymaktadır. Alimler âyette yer alan *resûl* kelimesinden Hz. Peygamber’in kastedildiği görüşündedirler.⁷⁷¹

⁷⁶⁹ Geniş bilgi için bkz.; Mehmet Okuyan, *Kur’ân Tefsiri* (İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2024).

⁷⁷⁰ et-Teğâbün, 64/8.

⁷⁷¹ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, 23/419; Râzî, *Mefâtihu'l Gayb*, 30/554; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî Fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîm Ve's-Seb'i'l-Meşânî*, 14/318.

Hız. Peygamber tüm insanlığa gönderilmiş ve peygamberlerin sonuncusudur.⁷⁷² Kur'an'da Hız. Peygamber için "De ki: "Ey insanlar! Ben göklerin ve yerin otoritesinin sahibi, kendisinden başka ilah olmayan, diriltebilen ve öldürebilen Allah'ın, sizin hepinize gönderdiği elçisiyim. Öyle ise Allah'a; kendisi de Allah'a ve sözlerine (mesajlarına) inanan ümmi Peygamber olan Elçisine inanın ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız."⁷⁷³ buyurulmaktadır. Tüm insanlığa müjdeci ve uyarıcı olarak gönderilen peygamberin risaletini insanların çoğunun bu vazifeyi bilemeyecekleri⁷⁷⁴ de haber verilmektedir. Âyetin devamında yer alan iman edilmesi gereken esaslardan bir diğeri ise "Nûr" yani Kur'an-ı Kerim'dir.⁷⁷⁵

b) وَالَّذِي أَنْزَلْنَا *"İndirdiğimiz o nûra (iman edin)."* Âyette yer alan *enzelnâ* fiili "indirmek", "vahyetmek", "öğretmek" gibi anlamlara geldiği gibi Yüce Allah'ın insanlara "ikram etmesi" anlamına da gelebildiği ifade edilmektedir.

Kur'an'ın birçok isim ve sıfatları bulunmakta olup "Nûr" kavramı da bu isim ve sıfatların arasında yer almaktadır. "Nûr" nasıl kendiliğinden görünür ve civarında daha önceden karanlıkta olan her şey meydana çıkarsa Kur'an'ın ışığı da bir gerçektir ve nur gibi⁷⁷⁶ parlamaktadır.⁷⁷⁷ Böylece insan, Kur'an'ın ışığından ilmin ve aklın yetmediği meseleleri anlamaktadır. Kur'an'ın ışığı ile düşünce ve davranışların sayısız yolları arasında doğru yol açıkça görülmektedir.⁷⁷⁸ Bu ışık hayatın her aşamasında insanı sırât-ı mustakîme iletmekte ve onu sapkınlıktan ve helake düşmekten koruyarak, küfrün karanlığından imanın aydınlığına, doğru yola ulaştırmaktadır.⁷⁷⁹

Nûr kavramı Kur'an'da birçok farklı anlamı ile kırk üç yerde geçmekte olup, on âyette⁷⁸⁰ Kur'an'ın ismi olarak yer almaktadır. Yüce Allah kendisini semavatın ve arzın nûru olarak adlandırmakta⁷⁸¹ ve insanlığa göndermiş olduğu kitabına da aynı adı vermektedir. Dünyada huzurlu yaşamın ve ahirette de ödülleri ile buluşup kurtuluşa ermenin yolu Yüce Allah'a, Hız. Peygamber'e ve indirilen *nûr'a* yani Kur'an-ı Kerim'e

⁷⁷² el-Ahzab, 33/40.

⁷⁷³ el-A'râf, 7/158.

⁷⁷⁴ Sebe, 34/28.

⁷⁷⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'an*, 18/136; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî Fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîm Ve's-Seb'i'l-Meşânî*, 14/318; Râzî, *Mefâtihu'l Gayb*, 30/554; Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 26/163.

⁷⁷⁶ İbrahim, 14/1.

⁷⁷⁷ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî Fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîm Ve's-Seb'i'l-Meşânî*, 14/318.

⁷⁷⁸ Râzî, *Mefâtihu'l Gayb*, 30/554.

⁷⁷⁹ Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 6/346; Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 26/164.

⁷⁸⁰ en-Nisâ, 4/174; el-Mâide, 5/15; el-A'râf, 7/157; et-Tevbe, 9/32; el-Hacc, 22/8; Nûr, 24/35; Lokmân, 31/20; eş-Şûrâ, 42/52; es-Saff, 61/8; et-Teğâbün, 64/8.

⁷⁸¹ Nûr, 24/35.

iman etmekten geçmektedir. Kur'an'da, Kur'an'a⁷⁸² ve Hz. Peygamber'e⁷⁸³ tabi olmakla ilgili pekçok emir yer almaktadır. Âyetler incelendiğinde ilke olarak vahye, insan olarak ise Hz. Peygamber'e iman edip tabi olmak gerekmektedir; çünkü Hz. Peygamber “üsve-i hasene/en güzel örnek”tir.⁷⁸⁴

2. وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ “Allah yapmakta olduklarınızdan haberdardır.” Yüce Allah iman esaslarından birkısmını belirttikten sonra kimin iman ettiğini, kimin inkarı tercih ettiğini kimlerin neler yapıp ettiğini bildiğini belirterek iman edenlere moral, inkar edenlere ise gözdağı vermekte olduğu ifade edilmektedir.⁷⁸⁵

3.4.3.1.2. Toplanma-Aldanma- Gününde İnananlara Ait Ödül

يَوْمَ يَجْمَعُكُم لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذَلِكَ يَوْمُ النَّعَابِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ “Toplanma gününde sizi toplayacağı gün, işte o teğâbün (karşılıklı aldanma) günüdür. Kim Allah'a inanır ve iyi iş(ler) yaparsa, (Allah) onun kötülüklerini örtecektir; onu içinde ebedi kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştirecektir. İşte büyük kurtuluş budur.”⁷⁸⁶ Bu âyette herkesin toplanacağı ve iman edip iyi işler yapanların ödül olarak içinde ebedi kalacakları cennete yerleştirilecekleri müjdelanmaktadır.

1. يَوْمَ يَجْمَعُكُم لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذَلِكَ يَوْمُ النَّعَابِ “Toplanma gününde sizi toplayacağı gün, işte o teğâbün (karşılıklı aldanma) günüdür.” Yüce Allah insanları mahşerde bir araya toplayacağını bildirmekte ve o güne et-teğâbün adını vermektedir. İnsanların mahşerde yaşayacak oldukları aşamalardan biri de “toplanma” aşamasıdır.

a) Yüce Allah Kur'an'da birçok âyette⁷⁸⁷ bütün insanları ahirette toplayacağını bildirmektedir. Bütün insanlar dünyada yapıp ettiklerinin hesabını vermek için mahşerde tekrar diriltilecek ve Yüce Allah'ın huzuruna tek tek çıkartılacaklardır. Kur'an'da haşr ve cem' yani toplanma ile ilgili pekçok âyet⁷⁸⁸ yer almaktadır.⁷⁸⁹

⁷⁸² el-Bakara, 2/170; el-En'âm, 6/50, 106, 152, 155; el-A'râf, 7/3, 203; Yûnus, 10/15, 109; Lokmân, 31/21; el-Ahzâb, 33/2; ez-Zümer, 39/55; el-Câsiye, 45/18; el-Ahkâf, 46/9.

⁷⁸³ Âl-i İmrân, 3/31; el-A'râf, 7/158; ez-Zuhruf, 43/61.

⁷⁸⁴ el-Ahzâb, 33/21.

⁷⁸⁵ Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 26/164.

⁷⁸⁶ et-Teğâbün, 64/9.

⁷⁸⁷ el-Kehf, 18/47,99.

⁷⁸⁸ Âl-i İmrân, 3/12; en-Nisâ, 4/87, 140, 172; el-Mâide, 5/109; el-En'âm, 6/12, 22, 51, 72, 128; Yûnus, 10/28, 45; Hûd, 11/103; el-Hicr, 15/25; el-İsrâ, 17/97; Meryem, 19/65, 85-86; Tâhâ, 20/59, 124-125; el-Mû'minûn, 23/79; el-Furkân, 25/17; en-Neml, 27/83; Sebe, 34/26, 40; es-Sâffât, 37/22; Fussilet, 41/19; eş-Şûrâ, 42/7, 15; el-Câsiye, 45/26; et-Teğâbün, 64/9; el-Mülk, 67/24; el-Murselât, 77/38.

⁷⁸⁹ Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 26/164.

b) Maḥşerin birçok ismi bulunmakta olup bir isimi de يَوْمُ الْجَمْعِ *yevmu 'l-cem* 'ı “toplanma günü”⁷⁹⁰dür.⁷⁹¹ Bu şekilde isimlendirilmesinin nedeni herkesin -öncekilerin ve sonrakilerin- orada toplanacak olmasındandır. Kur'ân'da maḥşerde herkesin toplanacağını bildiren birçok âyet⁷⁹² yer almaktadır.

c) Kur'ân'da “ahiret” ankasına gelen birçok kavram bulunmakta olup bir kısmı الألفة *yevmü 'l-âzifeh*⁷⁹³ “yaklaşmakta olan gün”, يوم البعث *yevmü 'l-ba 's*⁷⁹⁴ “diriltiliş günü”, يوم الجمع *yevmü 'l-cem*⁷⁹⁵ “toplanma günü”, يوم الدين *yevmü 'd-dîn*⁷⁹⁶ “din/hesap günü”, يوم الفتح *yevmü 'l-feth*⁷⁹⁷ “fetih/hüküm günü”, يوم الحسرة *yevmü 'l-hasrah*⁷⁹⁸ “hasret günü”, يوم الحساب *yevmü 'l-hisâb*⁷⁹⁹ “hesap günü”, يوم الخلود *yevmü 'l-hulûd*⁸⁰⁰ “ebedîlik günü”, يوم الخروج *yevmü 'l-hurûc*⁸⁰¹ “çıkış günü”, اليوم الموعود *el-yevmü 'l-mev'ûd*⁸⁰² “vaadedilen gün”, يوم التغابن *yevmü 't-teğâbün*⁸⁰³ “aldanma günü”, يوم التلاق *yevmü 't-telâk*⁸⁰⁴ “karşılaşma/kavuşma günü”, يوم التناد *yevmü 't-tenâd*⁸⁰⁵ “çağırma/bağırma günü”, يَوْمُ الْوَعِيدِ *yevmü 'l-va 'îd*⁸⁰⁶ “azap vaadedilen gün” gibi ifadeler ile yer almaktadır.⁸⁰⁷ Bu kullanımlardan başka Kur'ân'da ahireti ifade etmek için kullanılan bir diğer kavram da “haşır” kavramıdır. “Haşır” kavramı Kur'ân'da toplam 43 yerde geçmekte olan *h-ş-r* kökünden kelimeler fiil olarak farklı kalıplarda 36 kez geçmektedir. Bu fiiller yer aldığı âyetlerin bir kısmında maḥşeri⁸⁰⁸ ve maḥşerdeki

⁷⁹⁰ eş-Şûrâ, 42/7; et-Teğâbün, 64/9.

⁷⁹¹ İbn Kesir, *Tefsîru 'l-Kur'âni 'l-Azim*, C. 8, s. 137.

⁷⁹² Yâsîn, 36/32, 53; es-Sâffât, 37/17-18; el-Vâkı'a, 56/49-50.

⁷⁹³ el-Mü'min 40/18; en-Necm 53/57.

⁷⁹⁴ er-Rûm 30/56.

⁷⁹⁵ eş-Şûrâ 42/7; et-Teğâbün 64/9.

⁷⁹⁶ el-Fâtîha, 1/4; el-Hicr, 15/35; eş-Şu'arâ, 26/82; es-Sâffât, 37/20; Sâd, 38/78; ez-Zâriyât, 51/12; el-Vâkı'a, 56/56; el-Me'âric, 70/26; el-Müddessir, 74/46; el-İnfîtâr, 82/9, 15, 17, 18; el-Mutaffifün, 83/11.

⁷⁹⁷ es-Secde, 32/29.

⁷⁹⁸ Meryem, 19/39.

⁷⁹⁹ İbrahim, 14/41; Sâd, 38/16, 26, 53; el-Mü'min, 40/27.

⁸⁰⁰ Kâf, 50/34.

⁸⁰¹ Kâf, 50/11, 42.

⁸⁰² el-Burûc, 85/2.

⁸⁰³ et-Teğâbün, 64/9.

⁸⁰⁴ el-Mü'min, 40/15.

⁸⁰⁵ el-Mü'min, 40/32.

⁸⁰⁶ Kâf, 50/20.

⁸⁰⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 28/258; Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetu 't-Tefâsir* (Kahire: Dâru's Sâbûnî, 1997), 3/368; Okuyan, *Kur'ân'a Göre Yedi Aşamada Âhiret*, 62-63; Mehmet Yılmaz, *Ahiret İncasının Manevî Motivasyona Etkisi* (Rotterdam: Avrupa İslam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 12-13.

⁸⁰⁸ es-Sâffât, 37/22.

toplanma alanını ifade etmek için⁸⁰⁹ kullanılmaktadır.⁸¹⁰ Kur'ân'daki diğer kullanımlara bakıldığında “*haşr*” kavramı “*maḥşer*”,⁸¹¹ “*el-haşr*”, dünya şartlarında Medineli Yahudilerin “sürgün” edilmesi,⁸¹² “*hâşirîne*” Firavun’un toplamış olduğu büyücüler ile ilgili,⁸¹³ “*maḥşûrah*” ise “kuşların toplanması”nı ifade etmek üzere yer aldığı görülmektedir.⁸¹⁴

d) Tezimizde ele aldığımız surenin de adı olan التغابن *et-teğâbun* ifadesi daha önce 2.2.9.’da da ele aldığımız üzere “karşılıklı olarak aldanma” anlamına gelmektedir.⁸¹⁵ Şekil itibari ile aldatma karşı tarafa yönelik olsada aslında kişi kendini aldatmaktadır.

Âyette yer alan يوم التغابن *yevmu't-teğâbün* tamlamasına müfessirler farklı açıklamalarda bulunmaktadır. Bazı müfessirler “cehennem ehline, şayet cehennemi hak etmemiş olsalardı, kendilerine cennet halkının nimetlerinin verileceği, cennet halkına da eğer cennette olmasalardı, kendilerine cehennem halkına yapılan azabın verileceği gün” olarak yorumlamışlardır. Bazı müfessirler ise bugünü “eğer varsa zalimlerin yaptıkları iyiliklerin sevabının, kendilerine zulmettikleri mazlumlara verileceği ve mazlumların günahlarının da zulümlerine eşit olarak zalimlere yükleneceği gün”⁸¹⁶ ve “cennet ehlinin cehennem ehlini aldatacağı gün”⁸¹⁷ olarak yorumlamışlardır.⁸¹⁸ يوم التغابن *yevmu't-teğâbün* tamlaması “putperestlerin ve Yüce Allah ile birlikte O'na ortak koşulan canlı-cansız şeylerin mahşerde karşılıklı aldanmış olacaklarını, öldükten sonra diriltilmeyi ve ahiret sorgusunu inkar edenlerin aldanmış olduklarını o din gününde (ahirette) anlayacakları gün”⁸¹⁹ olarak da ifade edilmektedir. Âyette yer alan ذَٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ “İşte o, aldanma günüdür” ifadesini “gerçek aldanmaların mahşerde ortaya çıkacağı” anlamında da bulunmaktadır.⁸²⁰

⁸⁰⁹ el-Bakara, 2/203; Âl-i İmrân, 3/12, 158; en-Nisâ, 4/172; el-Mâide, 5/97; el-En'âm, 6/22, 38, 51, 72, 128; el-Enfâl, 8/24, 36; Yûnus, 10/28, 45; el-Hıcr, 15/25; el-İsrâ, 17/97; Tâhâ, 20/102, 124, 125; el-Kehf, 18/47; Meryem, 19/68, 85; el-Mü'minûn, 23/79; el-Furkân, 25/17, 34; en-Neml, 27/83; Sebe, 34/40; Fussilet, 41/19; el-Ahkâf, 46/6; el-Mücâdele, 58/9; el-Mülk, 67/24.

⁸¹⁰ Okuyan, *Kur'ân'a Göre Yedi Aşamada Âhiret*, 64.

⁸¹¹ Kâf, 50/44.

⁸¹² el-Haşr, 59/2.

⁸¹³ el-A'râf 7/111; eş-Şu'arâ, 26/36, 53.

⁸¹⁴ Okuyan, *Kur'ân'a Göre Yedi Aşamada Âhiret*, 64; Okuyan, *Kur'ân Tefsiri*, 26/168.

⁸¹⁵ Semerkandî, *Bahru'l 'Ulum*, 3/456; Taberî, *Camîu'l-Beyan*, 28/122; Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 4/536.

⁸¹⁶ Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, 18/136.

⁸¹⁷ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim*, 8/137.

⁸¹⁸ Mevdûdî, *Tefhimul Kur'ân*, 6/347.

⁸¹⁹ Okuyan, *Kur'ân Tefsiri*, 26/168.

⁸²⁰ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 4/536.

وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ

“Kim Allah’a inanır ve iyi iş(ler) yaparsa, (Allah) onun kötülüklerini örtecektir; onu içinde ebedî kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştirecektir.” Bu ifadenin benzeri Talâk 65/11’de de yer almaktadır.

Yüce Allah “aldanma günü” olarak ifade etmiş olduğu mahşer günü meydana gelecek olan bir hakikate değinmekte ve iman edenlere verilecek olan ödüllere değinmektedir. İman edip salih amel işleyenlerin kötülüklerinin örtüleceği, onların içlerinde ebedi kalacakları ve altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştirilecekleri müjdelenmektedir.

a) وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا “(Ancak) kim Allah’a inanır ve sâlih amel işlerse (iyi ve yararlı işler yaparsa).” Âyette bir “sebe-sonuç” ilişkisi yer almakta olup iman ve salih ameller “sebe”, günahların örtünmesi ve altlarından ırmaklar akan cennete yerleştirilmek de “sonuç” kısmını oluşturmaktadır.⁸²¹ İman ve salih amel birbiri olmadan olmayan iki temel değer olup, salih amel ile desteklenmeyen inanca iman, iman olmadan yapılan davranışlara da salih amel denmemektedir.⁸²²

b) يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ “(Allah) onun kötülüklerini örter.” Âyette ifade edilen ilk ödül “günahların örtülmesi”dir. Kur’ân’da günahların örtülmesi ile ilgili birçok âyet⁸²³ yer almaktadır. Âyette yer alan يُكَفِّرْ yükeffir fiilinin Yüce Allah’ın iman edip salih ameller işleyenlerin günahlarını örteceği anlamında kullanıldığı ifade edilmektedir.⁸²⁴ Bu anlamın yer aldığı birçok kullanım Kur’ân’da farklı âyetlerde⁸²⁵ de mevcuttur.⁸²⁶

Yüce Allah birçok âyette şirk hariç bütün günahları dilediğine bağışlayabileceğini,⁸²⁷ çok bağışlayan ve merhamet eden olduğundan tüm günahları affedebileceğini⁸²⁸ ve eğer insanlar büyük günahlardan kaçınırsa diğerlerini

⁸²¹ Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/169.

⁸²² Fatih Karaman, “İman-Amel İlişkisi Meselesinin “Ey İman Edenler” Hitabıyla Başlayan Âyetler Açısından Değerlendirilmesi”, *İlahiyat Araştırmaları Dergisi* (17/2022), 31; Mevdûdî, *Tefhimu’l-Kur’ân*, 6/348.

⁸²³ el-Bakara, 2/271; Âl-i İmrân, 3/195; en-Nisâ, 4/31; el-Mâide, 5/12, 65; el-Enfâl, 8/29; el- ‘Ankebût, 29/7; ez-Zümer, 39/35; Muhammed, 47/2; el-Fetih, 48/5; et-Teğâbün, 64/9; et-Talâk, 65/5; et-Tahrîm, 66/8.

⁸²⁴ Taberî, *Camîu’l-Beyan*, 23/420; Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî Fî Tefsîri’l-Kur’ânî’l-‘azîm Ve’s-Seb’i’l-Meşânî*, 14/319.

⁸²⁵ en-Nahl, 16/39, 116; el-Kasas, 28/8; er-Rûm, 30/41; ez-Zümer, 39/35; el-Ahkâf, 46/16; en-Necm, 53/31.

⁸²⁶ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 8/91; Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/169.

⁸²⁷ en-Nisâ, 4/48, 116.

⁸²⁸ ez-Zümer, 39/53.

örtebileceğini⁸²⁹ belirtmektedir. Kur’ân’da birçok âyette⁸³⁰ Yüce Allah’ın سَيِّئَاتٍ *seyyiât* olarak ifade edilen günahları affedebileceği ve dilediğini bağışlayabileceği, dilediğine ise azap edebileceği bildirilmektedir.⁸³¹ Yüce Allah muttakî, muhsin kimselerin işlemiş oldukları günahların en kötülerini dahi örtebileceğini ve onları bağışlayabileceğini⁸³² müjdelemektedir.⁸³³

c) وَيُذْخِلُهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا “(Allah) onu (ve benzerlerini), içinde ebedî kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştirecektir.” Âyette Yüce Allah’ın iman edenlere müjdelemekte olduğu ödüllere ikincisine yer verilmektedir. Yüce Allah hak edenlerin içinde ebedi kalacakları ve altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştirileceğini müjdelemektedir.⁸³⁴ Kur’ân’da mahşerde cennetlerin altlarından ırmaklar akacağını ifade eden birçok âyet⁸³⁵ yer almaktadır.

3. ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ “İşte büyük kurtuluş budur.” Bu ve benzer ifadeler Kur’ân’da birçok âyette⁸³⁶ geçmekte ve “büyük başarı ve kurtuluş” anlamına gelmektedir.⁸³⁷ İki âyette “apaçık başarı” anlamında *el-fevzü’l-mübînu* olarak,⁸³⁸ bir âyette de *el-fevzü’l-kebîr* olarak “büyük kurtuluş”⁸³⁹ anlamı ile yer almaktadır. Yüce Allah kendisine iman edip iyi işler yapanların ödülle karşılaşacağını müjdelemektedir ki en büyük kurtuluştadır.⁸⁴⁰

⁸²⁹ en-Nisa, 4/31.

⁸³⁰ el-Bakara, 2/271; Âl-i İmrân, 3/195; el-Mâide, 5/12, 65; el-Enfâl, 8/29; el- ‘Ankebût, 29/7; ez-Zümer, 39/35; Muhammed, 47/2; el-Fetih, 48/5; el-Ahkâf, 46/16; et-Teğâbün, 64/9; et-Talâk, 65/5; et-Tahrîm, 66/8.

⁸³¹ el-Bakara, 2/284; Âl-i İmrân, 3/31, 129; el-Mâide, 5/18, 40; el-Enfâl, 8/70; Yûsuf, 12/92; el-Ahzâb, 33/71; el-Câsiye, 45/14; el-Ahkâf, 46/31; el-Fetih, 48/2, 14; el-Hadîd, 57/28; es-Saff, 61/12; et-Teğâbün, 64/17.

⁸³² ez-Zümer, 39/35.

⁸³³ Taberî, *Camîu’l-Beyan*, 6/386-387; Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/170.

⁸³⁴ Râzî, *Mefatihu’l-Ğayb*, 30/555; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/548.

⁸³⁵ el-Bakara, 2/25; Âl-i İmrân, 3/15, 136, 195, 198; en-Nisâ, 4/13, 57, 122; el-Mâide, 5/12, 85, 119; el-A’râf, 7/43; et-Tevbe, 9/72, 89, 100; Yûnus, 10/9; er-Ra’d, 13/35; İbrâhim, 14/23; en-Nahl, 16/31; el-Kehf, 18/31; Tâhâ, 20/76; el-Hacc, 22/14, 23; el-Furkân, 25/10; el- ‘Ankebût, 29/58; ez-Zümer, 39/20; Muhammed, 47/12, 15; el-Fetih, 48/5, 17; el-Hadîd, 57/12; el-Mücâdele, 58/22; es-Saff, 61/12; et-Teğâbün, 64/9; et-Talâk, 65/11; et-Tahrîm, 66/8; el-Burûc, 85/11; el-Beyyine, 98/8.

⁸³⁶ en-Nisâ, 4/13, 73; el-Mâide, 5/119; et-Tevbe, 9/72, 89, 100, 111; Yûnus, 10/64; el-Ahzâb, 33/71; es-Sâffât, 37/60; el-Mü’min, 40/9; ed-Duhân, 44/57; el-Fetih, 48/5; el-Hadîd, 57/12; es-Saff, 61/12; et-Teğâbün, 64/9.

⁸³⁷ Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî Fî Tefsîri’l-Kur’ânî’l- ‘azîm Ve’s-Seb’i’l-Meşânî*, C. 14, s. 319.

⁸³⁸ el-En’âm, 6/16; el-Câsiye, 45/30.

⁸³⁹ el-Burûc, 85/11.

⁸⁴⁰ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 8/91; Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/172.

3.4.3.1.3. İnkarcıların Sonu Olan Azap: Ateş Azabı

“*İnkâr edip* وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ *âyetlerimizi yalanlayanlara gelince işte onlar ateş halkıdır. Orada ebedî kalacaklardır. Ne kötü varış yeridir (orası)!*”⁸⁴¹ Yüce Allah bu âyetle âyetlerini inkar edip yalanlayanların mahşerde karşılaşacak oldukları azaba değinmektedir.

1. “*İnkâr edip âyetlerimizi* وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا *yalanlayanlara gelince, işte onlar ateş halkıdır. Orada ebedî kalacaklardır.*” Yüce Allah iman edenlerin mahşerdeki yargılamasından sonra cennetle ödüllendirileceği müjdesini verdikten sonra Kur’ân’ın *mesânîlik* özelliğinden dolayı,⁸⁴² sözü şimdi de tekrar cehennem halkına getirmekte, onların hakikati inkar etmeleri ve Yüce Allah’ın âyetlerini yalanladıklarını bildirmektedir.⁸⁴³ Bir önceki âyetle olduğu gibi bu âyetle de “sebe-sonuç” ilişkisi bulunmaktadır. Âyetleri ve mahşeri yalanlamak “sebe”, azapta hazır olmak ise “sonuç” kısmını ifade etmektedir. Yüce Allah’ın âyetlerini inkar edip yalanlayanların cehennem halkı olacakları ve onların orada ebedi olarak kalacakları birçok âyetle⁸⁴⁴ bildirilmektedir.⁸⁴⁵

2. “Ne kötü varış yeridir (orası)!” وَبِئْسَ الْمَصِيرُ

bi’s kavramı, “ne kötü” anlamına gelmekte olup Kur’ân’da otuz yedi yerde⁸⁴⁶ geçmektedir. Âyetle yer alan *el-mesîr/mesîr* ifadesi Kur’ân’da birçok âyetle⁸⁴⁷ geçmekte olup “varış, dönüş ve dönüş yeri” gibi anlamlara gelmektedir. Yüce Allah âyetlerini inkar edip yalanlayanların ebedi olarak kalacakları cehennemin son derece kötü bir varış yeri ve son olduğunu bildirmektedir.⁸⁴⁸

⁸⁴¹ et-Teğâbün, 64/10.

⁸⁴² Mehmet Okuyan, “Kur’ân’da Olumsuz İnsan Tipleri”, *Kur’ân Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, 1998, 138.

⁸⁴³ Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, 18/139.

⁸⁴⁴ el-Bakara, 2/39; el-Mâide, 5/10, 86; el-Hacc, 22/57; el-Mü’minûn, 23/33; er-Rûm, 30/16; el-Hadîd, 57/19; et-Teğâbün, 64/10.

⁸⁴⁵ Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/172-173.

⁸⁴⁶ el-Bakara, 2/102, 126, 206; Âl-i İmrân, 3/12, 151, 162, 187, 197; el-Mâide, 5/62, 63, 79, 80; el-Enfâl, 8/16; et-Tevbe, 9/73; Hûd, 11/98, 99; er-Ra’d, 13/18; İbrâhim, 14/29; en-Nahl, 16/29; el-Kehf, 18/29, 50; el-Hacc, 22/13, 72; Nûr, 24/57; Sâd, 38/56, 60; ez-Zümer, 39/72; el-Mü’min, 40/76; ez-Zuhruf, 43/38; el-Hucurât, 49/11; el-Hadîd, 57/15; el-Mücâdele, 58/8; el-Cum’a, 62/5; et-Teğâbün, 64/10; et-Tahrîm, 66/9; el-Mülk, 67/6.

⁸⁴⁷ el-Bakara, 2/126, 285; Âl-i İmrân, 3/28, 162; en-Nisâ’, 4/97, 115; el-Mâide, 5/18; el-Enfâl, 8/16; et-Tevbe, 9/73; İbrâhim, 14/30; el-Hacc, 22/48, 72; Nûr, 24/42, 57; el-Furkân, 25/15; Lokmân, 31/14; Fâtır, 35/18; el-Mü’min, 40/3; eş-Şûrâ, 42/15; el-Fetih, 48/6; Kâf, 50/43; el-Hadîd, 57/15; el-Mücâdele, 58/8; el-Mümtehine, 60/4; et-Teğâbün, 64/3, 10; et-Tahrîm, 66/9; el-Mülk, 67/6.

⁸⁴⁸ Taberi, *Camîu’l-Beyan*, 23/420; Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/173.

3.4.4. 11-13. Âyetler

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ يَهْدِ اللَّهُ قَلْبَهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿11﴾ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿12﴾ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿13﴾

“Allah’ın izni olmaksızın (hiç kimseye) hiçbir musibet isabet etmez. Kim Allah’a inanırsa (Allah) onun kalbini doğru yola ulaştırır. Allah her şeyi bilendir. Allah’a itaat edin; Elçiye de itaat edin! Yüz çevirirseniz (bilin ki) Elçimize düşen görev, sadece apaçık tebliğdir. Allah kendisinden başka ilah olmayandır. Müminler yalnızca Allah’a güvensinler!”

3.4.4.1. Allah Tasavvuru

Yüce Allah sûrenin 11-13. âyetlerinde kendisinin izni olmadan hiçbir musibetin insana isabet edemeyeceğini, kendisine iman edip güvenen kimselerin kalbine Yüce Allah’ın hidayet edeceğini, kendisinin her şeyi bildiğini belirtmektedir.⁸⁴⁹

3.4.4.1.1. İman ve Hidayet İlişkisi

“Allah’ın izni olmaksızın (hiç kimseye) hiçbir musibet isabet etmez. Kim Allah’a inanırsa (Allah) onun kalbini doğru yola ulaştırır. Allah her şeyi bilendir.”⁸⁵⁰ Bu âyette Yüce Allah’ın musibetler, iman ve hidayet ilişkisi bağlamında hayata dair belirlemiş olduğu kanuna yer verilmektedir.

1. مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ “Allah’ın izni olmaksızın (hiç kimseye) hiçbir musibet isabet etmez.” Yüce Allah insanlara yahut diğer varlıklara isabet etmekte olan musibetin yalnızca kendisinin izni ile gerçekleşebilecek olduğunu, bu durumun da kendi koymuş olduğu kanunlar ile gerçekleşebileceğini bildirmektedir.⁸⁵¹

Âyette yer alan مَا *mâ* ve إِلَّا *illâ* edatlarıyla “vurgulu” ifade elde edilmekte olup, hiçbir musibetin Yüce Allah’ın izni olmadan hiç kimseye isabet edemeyeceği anlamını vermektedir. Burada yer alan مُصِيبَةٌ *musîbeh* “musibet”ten kasıt, can, mal, sağlık, servet ile ilgili olarak insanın başına gelebilecek maddî, manevî, fiilî, kavî her türlü sıkıntıyı ifade etmektedir.⁸⁵²

⁸⁴⁹ Geniş bilgi için bkz.; Mehmet Okuyan, *Kur’ân Tefsiri* (İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2024).

⁸⁵⁰ et-Teğâbün, 64/11.

⁸⁵¹ Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, 18/139; Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/176.

⁸⁵² Semerkandî, *Bahru’l ‘Ulum*, 3/457; Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî Fî Tefsiri’l-Kur’ânî’l-‘azîm Ve’s-Seb’i’l-Meşânî*, 14/320; Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/176.

Yüce Allah Kur’ân’da insan hayatında hiçbir şeyin rastgele gerçekleşmediğini ifade etmektedir.⁸⁵³ Kainatta meydana gelecek olan her şey Yüce Allah’ın koymuş olduğu yasaların sonucudur. İbn Abbas’tan nakledildiğine göre âyette yer alan “izin”den kasıt Yüce Allah’ın bilgisi, bildirmesi, emri ve hükmüdür.⁸⁵⁴

Konu ile ilgili yapılan bir değerlendirme şu şekildedir:

“*el-İzn*, özneye yapacağı eylem için hareket serbestisi tanımak anlamındadır. *Emrin* aksine *iznde* muhayyerlik bulunmakta olup izin verilen özne o izni kullanmama hakkına sahiptir. Bu bağlamda, âlemde geçerli olan sebep-sonuç ilişkilerine işaret etmektedir. Âlemin nizamı bu ilâhî sünnetle kaimdir. Sonuçları sebeplere bağlamış, sebepleri daha üst sebeplere bağlamış olmasıyla birlikte bu bağ zorunlu değildir. Bunu söylemek Allah’ı koyduğu yasaların hâkimi değil mahkûmu sanmaktır. O dilerse bu bağı koparıp daha üst bir sebebe bağlar, dilerse de doğrudan müdahalede bulunur.”

“Hadîd 57/22, musibetlerin sebep-sonuç ilişkisine bağlı olduğunun ifadesi olup Bakara 155-156 bu âyetin beyanı niteliğindedir. *İllâ bi-iznillâh*ın alternatif ibareleri şunlar olabilir: *illâ bi-meşîetillâh* (ancak Allah’ın dilemesiyle), *illâ billâh* (ancak Allah sayesinde), *illâ bi-merdâtillâh* (ancak Allah’ın evet demesiyle), *illâ bi-kaderillâh* (ancak Allah’ın koyduğu yasayla)... İzin, *meşîetten* ayrıdır. Kulun başına musibetin ancak Allah’ın izniyle gelmesi kulun izin istemesini gerektirmekte olup kulun izin istemesi ise şu üç yolla olur:”

a) “İradeyi kullanması: Bu takdirde musibet kulun seçimi olur.”

b) “İddiada bulunması: İman en büyük iddiadır, ondan iddiasını isbat istenmiştir ve musibete izin verilmiştir.”

c) “Dua etmesi: İcabetten önce musibete izin verilip sınanmıştır.”⁸⁵⁵

2. وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ يَهْدِ اللَّهُ قَلْبَهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ “*Kim Allah’a inanırsa (Allah) onun kalbini doğru yola ulaştırır. Allah her şeyi bilendir.*” Âyetin bu kısmında iki hususa değinilmektedir:

a) وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ يَهْدِ اللَّهُ قَلْبَهُ “*Kim Allah’a inanırsa (Allah) onun kalbini doğru yola ulaştırır.*” Yüce Allah âyetin ilk kısmında insanların başına gelen her bir musibetin sadece kendi izni dahilinde olduğunu ifade ettikten sonra bu musibet ve sıkıntıya karşı

⁸⁵³ en-Nisa, 4/78, 79; er-Ra’d, 13/11; el-Hadid, 57/22.

⁸⁵⁴ Râzi, *Mefatihü’l-Ğayb*, 30/25; Semerkandî, *Bahru’l ‘Ulum*, 3/457.

⁸⁵⁵ İslâmoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân Gerekeçeli Meal-Tefsir*, 1135.

sabırlı olanların, Yüce Allah'a inanıp güvenen kimselerin kalbine dayanma gücü ve ferahlık vererek onları doğru yola ulaştıracağını buyurmaktadır. Hidayet, imanın bir sonucu olup bu durum Kur'an'da⁸⁵⁶ yer almaktadır.

Yüce Allah kendisine iman eden kimseyi iman etmesinin sonucu olarak kalbini hidayete erdireceğini buyurmaktadır.⁸⁵⁷ Burada hidayet “sonuç”, kişinin Yüce Allah'a iman etmesi ise “sebepe”tir. Âyetle kimlere hidayet edileceği konusu ele alınmaktadır. Hidayet edilmenin zıddı saptırılmak olup Kur'an'da bu hususta “*Onlar (yoldan) sapınca, Allah da onların kalplerini saptırmıştır.*”⁸⁵⁸ âyeti yer almaktadır. Yüce Allah kendi iradelerini kullanarak sapkınlığı tercih edenlerin tercihlerine izin verdiğini bildirmektedir.⁸⁵⁹ Âyetle yer alan يَهْدِي fiilinin faili bazı alimlere göre zamiri en yakın kelimeye gönderme kuralı gereği fiilin faili “Yüce Allah”⁸⁶⁰ tır. Bazı alimlere göre ise fail “iman eden kişi”dir.⁸⁶¹ Buradan Yüce Allah'a iman eden kişinin kendi kalbine hidayet etmiş olacağı şeklinde yorum ortaya çıkmaktadır.⁸⁶²

b) وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ “Allah her şeyi bilendir.” Kur'an'da bu ifadeye benzer birçok âyet yer almaktadır.⁸⁶³ Yüce Allah kendisinin her şeyi bildiğini, kimin musibetlere karşı sabır gösterttiğini kimin neyi hak ettiğini bildiğini ve bu doğrultu da insanın hayatına müdahil olduğunu ifade etmektedir.⁸⁶⁴

3.4.4.1.2. Yüce Allah'a ve Elçisi Hz. Peygamber'e İtaat

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ “Allah'a itaat edin; Elçi'ye de itaat edin! Yüz çevirirseniz (bilin ki) Elçimize düşen görev, sadece apaçık tebliğdir.”⁸⁶⁵ Yüce Allah bu âyetle ve benzeri olan başka bir âyetle⁸⁶⁶ kendisine ve

⁸⁵⁶ en-Nisa, 4/175; el-Hacc, 22/54.

⁸⁵⁷ Semerkandî, *Bahru'l 'Ulum*, 3/457; Taberî, *Camiu'l-Beyân*, 23/416; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 8/137.

⁸⁵⁸ es-Saff, 61/5.

⁸⁵⁹ Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 26/178.

⁸⁶⁰ Semerkandî, *Bahru'l 'Ulum*, 3/457; Taberî, *Camiu'l-Beyân*, 23/416; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 8/137.

⁸⁶¹ Taberî, *Camiu'l-Beyân*, 28/123.

⁸⁶² Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 26/179.

⁸⁶³ el-Bakara, 2/29, 231, 273, 282; Nisâ', 4/32, 176; el-Mâide, 5/97; el-En'âm, 6/101; el-Enfâl, 8/75; et-Tevbe, 9/115; Nûr, 24/35, 64; el-Ankebût, 29/62; el-Ahzâb, 33/40, 54; eş-Şûrâ, 42/24; el-Fetih, 48/26; el-Hucurât, 49/16; el-Hadîd, 57/3; el-Mücâdele, 58/7; et-Teğâbün, 64/11.

⁸⁶⁴ Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 26/179.

⁸⁶⁵ et-Teğâbün, 64/12.

⁸⁶⁶ el-Maide, 5/92.

Rasûlüne itaatın gerekliliğini bildirmekte ve bundan yüz çevirilmesi durumunda Hz. Peygamber'in (sav) görevinin tebliğ olduğunu belirtmektedir.⁸⁶⁷

1. وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ “Allah’a itaat edin; Elçiye de itaat edin!” Yüce Allah bu âyette kendisine ve Rasûlüne itaat etmeyi emretmektedir. Bu şekilde insanlara tevhidden ayrılmayarak doğru yol üzere olmayı öğretmek hedeflenmektedir. Rasûlün tebliğde bulunmuş olduğu prensipler Yüce Allah’ın kendisine vahyetmiş olduğu esaslardır. Yüce Allah ve Elçisine itaat birbirinden ayrılmayan iki unsurdur. Yüce Allah’a itaat, Elçi’ye itaattir, Elçi’ye itaatta O’nu gönderen Yüce Allah’a itaattir.⁸⁶⁸

2. فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ “Yüz çevirerseniz (bilin ki) Elçimize düşen görev, sadece apaçık tebliğdir.” Bu âyette yer alan ifadenin benzeri olan ifadeler Kur’ân’da birçok âyette⁸⁶⁹ yer almaktadır. Âyette yer alan الْبَلَاغُ el-belâğ kelimesi Kur’ân’da on beş defa⁸⁷⁰ yer almakta olup tümünde ilâhî mesaj için kullanılmaktadır.⁸⁷¹

Yüce Allah “(Ey Peygamber!) Yine de yüz çevirirlerse artık sana düşen ancak apaçık bir tebliğdir.”⁸⁷² buyurarak sunmuş olduğu sonsuz nimetlere rağmen müşriklerin itibar etmeyerek hakikatten yüz çevirmelerine karşılık Hz. Peygamber’in apaçık tebliğ etmekten başka artık yapabileceği bir şey kalmadığını bildirmektedir.⁸⁷³ Yüce Allah bu âyette Hz. Peygamber’e moral vermekte ve inkar edenlerin bu davranışından dolayı kendisinin sorumlu olmadığını buyurmaktadır.

Yüce Allah bu ve birçok âyette Hz. Peygamber ve tüm peygamberlerin asıl görevinin “apaçık tebliğ” olduğunu bildirmektedir. Âyette yer alan إِنَّمَا innemâ edatının cümeleyle vurgu anlamı kattığı ifade edilmektedir.⁸⁷⁴ Yüce Allah Kur’ân’da

⁸⁶⁷ Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi l-Kur’ân*, 18/140.

⁸⁶⁸ en-Nisa 4/80; Zemahşeri, “*el-Keşşâf*”, 1/539; Râzî, *Mefâtihu l-Ğayb*, 10/149.

⁸⁶⁹ Âl-i İmrân, 3/20; el-Mâide, 5/92; en-Nahl, 16/82; Nûr, 24/54; eş-Şûrâ, 42/48.

⁸⁷⁰ Âl-i İmrân, 3/20; el-Mâide, 5/92, 99; er-Ra’d, 13/40; İbrâhim, 14/52; en-Nahl, 16/35, 82; el-Enbiyâ’, 21/106; Nûr, 24/54; el-‘Ankebût, 29/18; Yâsîn, 36/17; eş-Şûrâ, 42/48; el-Ahkâf, 46/35; et-Teğâbün, 64/12; el-Cinn, 72/23.

⁸⁷¹ Okuyan, *Hayatın İnşası İçin Yâsîn Sûresi Tefsiri*, 111.

⁸⁷² en-Nahl, 16/82.

⁸⁷³ Râzî, *Mefâtihu l-Ğayb*, 30/555.

⁸⁷⁴ Şemsettin Işık, “Kur’ân’da ‘İn’ (ئِنْ) Edatının Farklı Şekillerde Kullanımı ve Mânâya Katkısı”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2022, 198-199.

peygamberlerin “apaçık uyarıcılar”⁸⁷⁵ olduklarını, tebliğlerini apaçık yapmış olduklarını⁸⁷⁶ bildirmektedir.⁸⁷⁷

3.4.4.1.3. Yüce Allah’a Güvenmek-Tevekkül Etmek

“Allah kendisinden başka ilah olmayandır. *اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ* Müminler yalnızca Allah’a güvensinler!”⁸⁷⁸ Bu âyette Yüce Allah kendisinin tek ilah olduğunu ve müminlerin sadece kendisine güvenmesi gerektiğini bildirmektedir.

1. *اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ* “Allah kendisinden başka ilah olmayandır.” Kur’ân’da bu kalıpla yer alan âyetlerde⁸⁷⁹ şirk, küfür ve inkar içeren, Yüce Allah’tan başka ilah bulunma iddiasını reddeden ifadeler yer almaktadır.

Daha önce de belirttiğimiz üzere Kur’ân’da 111 defa yer alan *ilâh* kelimesi, *لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ* *lâ ilâhe illâ hüve* cümlesiyle 26 yerde geçmektedir. Ayrıca Kur’ân’da Yüce Allah’tan başka hiçbir ilâh olmamasıyla ilgili birçok ifade yer almaktadır.⁸⁸⁰ Âyette yer alan *لَا ilâ* ve *إِلَّا illâ* edatları “vurgu” anlamı içermektedir. *ilâh* kelimesi nekra olduğundan Yüce Allah’tan başka hiçbir ilahın olmadığı ifade edilmektedir.⁸⁸¹

2. *وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ* “Müminler yalnızca Allah’a güvensinler!” Kur’ân’da bu ifade birçok defa yer almakta⁸⁸² ve müminlerin sadece Yüce Allah’a tevekkül etmeleri gerektiği bildirilmektedir. Kur’ân’da tevekkül ile ilgili pek çok âyet yer almaktadır.⁸⁸³ Daha önce de ele aldığımız üzere tevekkül, insanın acziyetini kabul

⁸⁷⁵ el-A‘râf, 7/184; Hûd, 11/25; el-Hicr, 15/89; el-Hacc, 22/49; eş-Şu‘arâ, 26/115; el- ‘Ankebût, 29/50; Sâd, 38/70; el-Ahkâf, 46/9; ez-Zâriyât, 51/50, 51; el-Mülk, 67/26; Nûh, 71/2.

⁸⁷⁶ Âl-i İmrân, 3/20; en-Nisâ, 4/63; el-Mâide, 5/67, 92, 99; el-A‘râf, 7/62, 68, 79, 93; Hûd, 11/57; er-Ra‘d, 13/40; en-Nahl, 16/35, 82; Nûr, 24/54; el- ‘Ankebût, 29/18; el-Ahzâb, 33/39; eş-Şûrâ, 42/48; el-Ahkâf, 46/23, 35; et-Teğâbün, 64/12; el-Cinn, 72/23.

⁸⁷⁷ Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/181.

⁸⁷⁸ et-Teğâbün, 64/13.

⁸⁷⁹ el-Bakara, 2/255; Âl-i İmrân, 3/2; en-Nisâ, 4/87; et-Tevbe, 9/129; Tâhâ, 20/8; en-Neml, 27/26; el-Kasas, 28/70; el-Haşr, 59/22-23; et-Teğâbün, 64/13.

⁸⁸⁰ el-Bakara, 2/163, 255; Âl-i İmrân, 3/2, 6, 18, 62; en-Nisâ, 4/87, 171; el-Mâide, 5/73; el-En‘âm, 6/19, 46, 102, 106; el-A‘râf, 7/59, 65, 73, 85, 140, 158; et-Tevbe, 9/31, 129; Yûnus, 10/90; Hûd, 11/14, 50, 61, 84; er-Ra‘d, 13/30; İbrâhim, 14/52; en-Nahl, 16/2, 22, 51; el-İsrâ, 17/22, 39, 42; el-Kehf, 18/14, 110; Tâhâ, 20/8, 14, 98; el-Enbiyâ, 21/21, 22, 24, 25, 43, 87, 99, 108; el-Hacc, 22/34; el-Mü‘minûn, 23/23, 32, 116, 117; el-Furkân, 25/25/68; eş-Şu‘arâ, 26/213; en-Neml, 27/26, 60, 61, 62, 63, 64; el-Kasas, 28/70, 71, 72, 88; el- ‘Ankebût, 29/46; Fâtır, 35/3; ez-Zümer, 39/6; el-Mü‘min, 40/3, 62, 65; Fussilet, 41/6; ez-Zuhruf, 43/45, 84; ed-Duhân, 44/8; el-Ahkâf, 46/28; Muhammed, 47/19; Kâf, 50/26; ez-Zâriyât, 51/51; et-Tûr, 52/43; el-Haşr, 59/22, 23; et-Teğâbün, 64/13; el-Müz-zemmil, 73/9.

⁸⁸¹ Râzi, *Mefatihu’l-Ğayb*, 22/127; Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/183.

⁸⁸² Âl-i İmrân, 3/122, 160; el-Mâide, 5/11; et-Tevbe, 9/51; Yûsuf, 12/67; İbrâhim, 14/11, 12; ez-Zümer, 39/38; el-Mücâdele, 58/10; et-Teğâbün, 64/13.

⁸⁸³ Âl-i İmrân, 3/122, 159, 160; en-Nisâ, 4/81; el-Mâide, 5/11, 23; el-A‘râf, 7/89; el-Enfâl, 8/2, 49, 61; et-Tevbe, 9/51, 129; Yûnus, 10/71, 84, 85; Hûd, 11/56, 88, 123; Yûsuf, 12/67; er-Ra‘d, 13/30; İbrâhim, 14/11, 12; en-Nahl, 16/42, 99; el-Furkân, 25/58; eş-Şu‘arâ, 26/217; en-Neml, 27/79; el-

ederek her işini yerine getirdikten sonra Yüce Allah’a güvenmesi ve teslim olmasıdır. Tevekkül sadece Yüce Allah’a yönelik⁸⁸⁴ olmalıdır.⁸⁸⁵ Yüce Allah müminlerin sadece kendisine tevekkül etmelerini⁸⁸⁶, tevekkül edenlerin-güvenenlerin sadece O’na tevekkül etmelerini, güvenmelerini⁸⁸⁷ emretmekte ve Vekil -güven kaynağı- olarak kendisinin yeteceğini⁸⁸⁸ buyurmaktadır.⁸⁸⁹

3.4.5. 14-18. Âyetler

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَرْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ وَإِنْ تَعَفَّوْا وَتَصَنَّفُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿14﴾ إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿15﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَأَسْمِعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنْفِقُوا خَيْرًا لَأَنْفُسِكُمْ وَمَنْ يُوقْ شَحْخَ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿16﴾ إِنْ تُقْرَضُوا بِاللَّهِ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿17﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿18﴾

“Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının (onlara karşı dikkatli olun)! Affeder, hoş görür ve (suçlarını) bağışlarsanız, (bilin ki) Allah ğafûr’dur (çok bağışlayandır), rahîm’dir (çok merhamet edendir). Mallarınız ve çocuklarınız sadece bir imtihandır. Büyük ödül ise yalnızca Allah’ın katındadır. Gücünüz yettiğinde Allah’a karşı takvâlı (duyarlı) olun! Dinleyin, itaat edin, kendi iyiliğiniz için infak edin (verin)! Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtulanların ta kendileridir. Allah’a güzel bir borç verirsiniz, (Allah) onu sizin için kat kat artırır ve sizi bağışlar. Allah şekûr’dur (şükre karşılık verendir, çok mükâfat verendir); halîm’dir (ceza vermekte acele etmeyendir). (O), görülmeyeni de görüleni de bilendir; el-‘azîz’dir (çok üstündür); el-hakîm’dir (hikmet sahibidir).”

3.4.5.1. Hayata Yönelik Temel Uyarılar

Yüce Allah surenin 14-18. âyetlerinde imtihan vesilesi olarak tarif ettiği eş ve çocukların bazı davranışlarından ötürü kişiye düşman olabileceğini ama (eğitici yönü tercih ederek) kişi affeder, hoş görür ve suçlarını bağışlarsa Yüce Allah’ı da kendisi için çok bağışlayıcı ve çok esirgeyici olarak göreceğini bildirilmektedir. Yüce Allah

‘Ankebût, 29/59; el-Ahzâb, 33/3, 48; ez-Zümer, 39/38; eş-Şûrâ, 42/10, 36; el-Mücâdele, 58/10; el-Mümtehine, 60/4; et-Teğâbün, 64/13; et-Talâk, 65/3; el-Mülk, 67/29.

⁸⁸⁴ Âl-i İmrân, 3/159; en-Nisâ’, 4/81; el-Enfâl, 8/61; Hûd, 11/123; el-Furkân, 25/58; eş-Şu‘arâ’, 26/217; en-Neml, 27/79; el-Ahzâb, 33/3.

⁸⁸⁵ İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, 7/214; Semerkandî, *Bahru’l ‘Ulum*, 3/457.

⁸⁸⁶ Âli İmrân, 3/122-160, el-Maide, 5/11, et-Tevbe, 9/51, Yunus, 10/84, İbrahim, 14/ 11, el-Mücadele, 58/10.

⁸⁸⁷ İbrahim, 14/12, Yusuf, 12/67, ez-Zümer, 39/38.

⁸⁸⁸ en-Nisa 4/81, el-Ahzâb, 33/ 3, 48.

⁸⁸⁹ Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/184.

insanların güçleri yettiği ve sorumlu oldukları kadar kendisine karşı muttaki olmalarını, hakikati dinlemelerini, itaat etmelerini, kendi iyiliklerine olmak üzere harcama yapmaları emredilmektedir. Nefislerini maddi, manevi cimriliklerinden korunanların kurtuluşa erecekleri müjdelenmektedir. Surenin son iki âyetinde infakın bir çeşidi olan muhtaçlara verilen borç olarak kabul edilen karz-ı hasen müessesesini ayakta tutan, toplum içinde yaşaması için gayret gösterenlere verilecek olan mükafattan bahsedilmektedir.⁸⁹⁰

3.4.5.1.1. Eş, Çocuk, Mal ve Servet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ وَإِنْ تَعَفَّوْا وَتَصَفَّحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ “Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının (onlara karşı dikkatli olun)! Affeder, hoşgörür ve (suçlarını) bağışlarsanız, (bilin ki) Allah da çok bağışlayandır, çok merhametlidir. Mallarınız ve çocuklarınız sadece bir imtihandır. Büyük ödül ise yalnızca Allah’ın katındadır.”⁸⁹¹ Bu âyette aile içinde eş ve çocuklardan düşmanlık edebileceklerin bulunduğu, bu kişilere karşı davranışın nasıl olması gerektiği, mal ve çocukların birer imtihan olduğu bildirilmektedir.

1. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ وَإِنْ تَعَفَّوْا وَتَصَفَّحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ “Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının (onlara karşı dikkatli olun)! Affeder, hoş görür ve (suçlarını) bağışlarsanız, (bilin ki) Allah ğafûr’dur (çok bağışlayandır), rahîm’dir (çok merhamet edendir).”

İlk insan Hz. Adem’den günümüze insanların soyu eş ve çocuklar ile devam etmektedir. Yüce Allah bu âyette aileiçi ilişkilerine yer vermektedir.

a) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ “Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının (onlara karşı dikkatli olun)!” Yüce Allah tüm müminleri kast ederek aile içinde bazı eş ve çocukların düşmanlık yapabileceğini bildirmekte ve bu tehlikeye karşı dikkatli davranılması gerektiğini buyurmaktadır.

Âyette yer alan أَزْوَاجِ ezvâc ifadesi, zevc kelimesinin çoğulu olup “eşler” anlamına gelmektedir. Erkek için de kadın içinde bu ifade kullanılmaktadır. Yani

⁸⁹⁰ Geniş bilgi için bkz.; Mehmet Okuyan, *Kur’ân Tefsiri* (İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2024).

⁸⁹¹ et-Teğâbün, 64/14-15.

erkeklerden hanımlarına düşmanlık edenler olabileceği gibi, kadınlardan da erkeklere düşmanlık edenler olabileceği ifade edilmektedir. Âyette yer alan *أَوْلَادٍ evlâdi* ifadesi veled -çocuk- kelimesinin çoğuludur. Bu kelime “çocuklar” anlamına gelmekte olup *مِنْ min-* edatı ile eş ve çocukların hepsinin değil de içlerinden bazılarının düşmanlık ettiği ifade edilmektedir.⁸⁹² Bu düşmanlık, eş ve çocukların müminleri iyilikten alıkoyarak kötülüğe sevk etmek istemeleri ya da imandan alıkoyarak küfre sürüklemeye arzusunda olduklarından dolayıdır.⁸⁹³

Yüce Allah akrabalık bağları önemli olsa da eşlerin ve çocukların içlerinden bazılarının kişinin (dîn) düşmanı ve din gününde (hesap gününde) sorumlulukları ölçüsünde de düşman olabileceğini buyurmaktadır.⁸⁹⁴ Yüce Allah eş ve çocuklardan düşman olanların bulunabileceğini söyledikten sonra *فَاَحْذَرُوهُمْ* “Onlardan sakının (onlara karşı dikkatli olun)!” emretmektedir. Onlardan sakının emri, onlardan uzaklaşın yahut ihmal edin anlamına gelmemektedir.⁸⁹⁵ Bu kavram, dikkatli ve tedbirli olun, zarar ve şerhlerinden korunun, haram ve günah arzularına bağlı kalmayın tedbirli olun anlamlarına gelmektedir.⁸⁹⁶ Bu konuda ki tedbir eş seçiminde başlamakta ve eş seçerken dış güzellik, zenginlik veya çevre değil, edep, ahlâk, dindarlık vs. esas alınması gerektiği ifade edilmektedir.⁸⁹⁷ Tarihte eş ve çocuklardan kendisine düşmanlık eden peygamberler bulunmaktadır. Hz. İbrahim babası Azer, Hz. Nuh eşi ve oğlu, Hz. Lut eşi, Hz. Asiye eşi Firavun kendisine iman etmeyen ve düşman olan eş ve çocuklara örnektir.

c) *وَإِنْ تَعَفُّوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ* “Affeder, hoş görür ve (suçlarını) bağışlarsanız, (bilin ki) Allah *ğafûr*’dur (çok bağışlayandır), *rahîm*’dir (çok merhamet edendir).” Yüce Allah eş ve çocuklardan düşmanlık eden olursa bunların affedilmesini, hoş görülüp bağışlanılmasını emretmekte, böyle bir tavır sergilenirse kendisinin de çok bağışlayan ve merhamet eden olduğunu bildirmektedir.

Âyette yer alan affetme ile ilgili “afv, safh ve mağfiret” ifadelerinin detaylı anlamlarını önceki bölümde yer verdiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz ancak bu

⁸⁹² Râzi, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 30/556; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, 18/140; Karagöz, *Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri Açıklamalı ve Kırk Meali*, 8/74; Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 26/187.

⁸⁹³ Mevdudî, *Tefhimu'l Kur'an*, 6/354; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, 18/140.

⁸⁹⁴ Taberi, *Camii'l-Beyan*, 23/423.

⁸⁹⁵ en-Nisâ, 4/19.

⁸⁹⁶ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî Fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîm Ve's-Seb'i'l-Mesânî*, 14/321; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, 18/140.

⁸⁹⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/96; Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 26/187; Karagöz, *Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri Açıklamalı ve Kırk Meali*, 8/77.

kavramların “bağışlamak, hataları hoş görmek, tahammül göstermek ve affetmek” gibi anlamlarının da bulunduğu ifade edilmektedir.⁸⁹⁸ Yüce Allah affeder, hoş görür ve bağışlayanlardan olursanız şart cümlesinden sonra “*Allah da çok bağışlayandır, merhametlidir*” cümlesini getirmiştir. Yüce Allah müminlere eğer siz kendinize düşmanlık eden eş ve çocuklarınızı affeder ve bağışlarsanız ben daha çok affedici ve merhametliyim, ben de sizi affeder ve bağışlarım mesajını vermektedir.⁸⁹⁹ Buradan anlaşılmaktadır ki ahirette af ve bağışlanma dileyen kimse ilk önce kendisi dünyada bağışlama emrini yerine getirmelidir.⁹⁰⁰ Fânide affetmeyen, Bakî’den nasıl af bekler.

2. *إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ* “*Mallarınız ve çocuklarınız sadece bir imtihandır. Büyük ödül ise yalnızca Allah’ın katındadır.*” Yüce Allah aileiçinde olan bireylerin durumuna değindikten sonra mal ve çocukların da birer imtihan sebebi olduklarını bildirmektedir. Benzer ifade Enfâl 8/28’de de geçmektedir.

a) *إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ* “*Mallarınız ve çocuklarınız sadece bir imtihandır.*” Âyette yer alan *fitne* kelimesi “ağır-zor imtihan” anlamına gelmektedir.⁹⁰¹

Yüce Allah insanları yoktan var etmiş onları diğer varlıklardan üstün tutarak kendisine nimetler ve sorumluluklar vermiştir. Kişi bu nimet ve sorumluluklar ile imtihana tabi tutulur. Yaratılışın asıl amacı da imtihandır. İnsanlık atası ve ilk peygamber ve eşi imtihana tutulanların da ilkidirler. Yüce Allah kendilerinden yasaklanan bir yasağa yaklaşmamalarını istemesiyle⁹⁰² onların imtihanları başlamıştır. Yüce Allah Kur’ân’da malın, servetin ve çocukların imtihan sebebi olduğu gibi bütün insanların da birbirleri için imtihan sebebi⁹⁰³ olduğunu ve insanları türlü araçlar ile imtihan edeceği bilgisini vermektedir.⁹⁰⁴

b) *وَاللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ* “*Büyük ödül ise yalnızca Allah’ın katındadır.*” Benzer ifadeler birçok âyette⁹⁰⁵ yer almaktadır. Burada yer alan ödülün kastın Yüce Allah’ın razı olması ve cenneti olduğu ifade edilmektedir.⁹⁰⁶ Âyetin devrik cümle şeklinde

⁸⁹⁸ Taberî, *Camîu’l-Beyan*, 28/126; Semerkandî, *Bahru’l ‘Ulum*, 3/457; Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 4/537.

⁸⁹⁹ Sâbûnî, *Safvetu’t-Tefâsir*, 3/394; Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, 18/141.

⁹⁰⁰ Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/188; Karagöz, *Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri Açıklamalı ve Kırık Meâli*, 8/78.

⁹⁰¹ Taberî, *el-Camîu’l-Beyan*, 28/126; Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 4/538; Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 30/556.

⁹⁰² el-Bakara, 2/32.

⁹⁰³ el-En’âm, 6/53, 165; el-Furkân, 25/20.

⁹⁰⁴ el-Bakara, 2/155; Âl-i İmrân, 3/186; el-Maide, 5/48; el-Fecr, 89/15.

⁹⁰⁵ el-Enfal, 8/28; et-Tevbe, 9/22.

⁹⁰⁶ Taberî, *Camîu’l-Beyan*, 28/126; Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, 18/143.

olması manayı vurgulamakta ve büyük ödülün sadece Yüce Allah'ın katında olduğu anlamı vermektedir.⁹⁰⁷

Mal ve çocuklar Yüce Allah'ın kullarına birer lütfudur. Onlar dünya hayatının birer süsü⁹⁰⁸ ve göz aydınlığı⁹⁰⁹ oldukları gibi birde imtihan sebebidirler. Bu mal ve çocuklar, kişiyi Yüce Allah'ı hatırlamaktan alıkoymamalıdır.⁹¹⁰ “Evlat imtihandır” denince sadece evlatları düşünmemek, kişi kendisinin de birisinin evladı olduğunu ve kendisinin de o imtihanın bir parçası olduğunu düşünmesi gerekmektedir.

3.4.5.1.2. Takva, Hakkı Dinleme, İtaat Etme, İnfak ve Cimrilikten Kurtulma

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَأَسْمِعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنْفِقُوا خَيْرًا لِّأَنْفُسِكُمْ وَمَنْ يُوقِ شَحْ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ
“Gücünüz yettiğince Allah’a karşı takvâlı (duyarlı) olun! Dinleyin, itaat edin, kendi iyiliğiniz için infak edin (verin)! Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar kurtulanların ta kendileridir.”⁹¹¹ Bu âyette takvalı olmak, hakkı dinlemek, itaat etmek, infak etmek emredilmekte ve cimrilikten kurtulmanın ödülü bildirilmektedir.

1. فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَأَسْمِعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنْفِقُوا خَيْرًا لِّأَنْفُسِكُمْ “Gücünüz yettiğince Allah’a karşı takvâlı (duyarlı) olun! Dinleyin, itaat edin, kendi iyiliğiniz için infak edin (verin)!” Yüce Allah burada insanların hakikati dinlemelerini, kendisine itaat etmelerini ve kendi iyilikleri için infakta bulunmalarını emretmektedir.

a) فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ “Gücünüz yettiğince Allah’a karşı takvâlı (duyarlı) olun!”

Kur’ân’da Yüce Allah’ın takvayı emretmiş olduğu pekçok âyet⁹¹² yer almaktadır. Yüce Allah sayısız nimetler verdiği insanı takvaya teşvik etmektedir. İnsan takvayı seçmekte özgürdür.

b) وَأَسْمِعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنْفِقُوا خَيْرًا لِّأَنْفُسِكُمْ “Dinleyin, itaat edin, kendi iyiliğiniz için infak edin (verin)!” Burada yer alan dinlenilmesi gereken şeylerin surenin önceki âyetlerinde de yer aldığı gibi kendilerine iman edilmesi gereken Yüce Allah, Hz.

⁹⁰⁷ Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/191.

⁹⁰⁸ el-Kehf, 18/46.

⁹⁰⁹ el-Furkân, 25/74.

⁹¹⁰ el-Münâfikûn, 63/9.

⁹¹¹ et-Teğâbün, 64/16.

⁹¹² el-Bakara, 2/48, 103, 278; en-Nisâ, 4/131; el-Maide, 5/2, 8; et-Tevbe, 9/109; el-Haşr, 59/18; et-Talak, 65/10.

Peygamber ve *en-nûr* yani Kur’ân-ı Kerim olduğu, itaat edilmesi gereken şeylerin ise Yüce Allah ve Hz. Peygamber olduğu ifade edilmektedir.⁹¹³

2. وَمَنْ يُوقِ شَحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ. “Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtulanların ta kendileridir.” Aynı ifade Haşr, 59/10’da da yer almaktadır.⁹¹⁴

Âyette yer alan يُوَقِّ yûka fiili vekâ kökünden gelmekte olup “korunmak”, شَحَّ *şuhh* kavramı ise “cimrilik” anlamına gelmektedir. الْمُفْلِحُونَ *el-müflihû(i)ne* kavramı “Kurtuluşa erenler” anlamına⁹¹⁵ تُفْلِحُونَ *tüflihûne* fiili “kurtuluşa ermek”⁹¹⁶ anlamında birçok âyette zikredilmektedir.⁹¹⁷

Bütün mahluku zıttı ile var eden Yüce Allah âyette cömertliğin bir çeşidi olan infakın zıddı olan cimriliği yani شَحَّ *şuhh* kavramı ile ifade etmektedir. Nefsi duygulardan olan bazı kavramları bu vesile ile açıklamak yerinde olacaktır. Müsbet yönde olan kavramlardan *infak*; “Yüce Allah’ın rızasını kazanma niyetiyle harcama yapmak”⁹¹⁸, *isâr*; “başkasının iyiliğini kendine tercih etmek”⁹¹⁹ *ihsân*; “iman edip iyi amelleri en güzel şekilde yapmak”,⁹²⁰ *birr*; “Yüce Allah’ın rızasına vesile olan ameller, itâatler ve güzel davranışlar yapmak”,⁹²¹ *gıpta*; “başkasının sahip olduğu imkânları kıskanmadan aynı şeyleri elde etmeyi istemek”,⁹²² *cömertlik*; “elindeki imkânı, karşılık beklemeden gönüllü olarak başkalarının yararına sunmak”, *sehâvet*; “kişinin, imkânlarının çoğunu kendisine ayırıp azını hayır yolunda harcamak”, *cûd*; “gerektiğinde kendisini tamamen mahrum bırakarak imkânını başkaları için kullanmak”⁹²³ anlamlarına gelmektedir. Menfî yönde olan kavramlardan *haset*;

⁹¹³ Taberi, *el-Camiu ’l-Beyan*, 23/416; Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmî ’l-Kur’ân*, 18/146; Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/193.

⁹¹⁴ İbn Kesir, *Tefsîru ’l-Kur’âni ’l-Azîm*, 8/140.

⁹¹⁵ el-Bakara, 2/5; Âl-i İmrân, 3/104; el-A’râf, 7/8, 157; et-Tevbe, 9/88; el-Mü’minûn, 23/102; Nûr, 24/51; el-Kasas, 28/67; er-Rûm, 30/38; Lokmân, 31/5; el-Mücâdele, 58/22; el-Haşr, 59/9; et-Teğâbûn, 64/16.

⁹¹⁶ el-Bakara, 2/189; Âl-i İmrân, 3/130, 200; el-Mâide, 5/35, 90, 100; el-A’râf, 7/69; el-Enfâl, 8/45; el-Hacc, 22/77; Nûr, 24/31; el-Cum’a, 62/10.

⁹¹⁷ Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/194.

⁹¹⁸ Mustafa Çağrı, “İnfak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/289.

⁹¹⁹ Mustafa Çağrı, “İsâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/490.

⁹²⁰ Mustafa Çağrı, “İhsan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/544.

⁹²¹ Ali Toksarı, “Birr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/204.

⁹²² Hüsameddin Erdem, “Gıpta”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/50.

⁹²³ Mustafa Çağrı, “Cömertlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/72.

“başkalarının sahip olduklarını kıskanmak”,⁹²⁴ *buhl*; “iyilik ve cömertlik yapmaktan kaçınmak”, *şuhh*; “kişiyi mal mülk edinme hırsına sevkeden, harcamalarda bulunmaktan ve yardım etmekten alıkoyacak şekilde davranışta bulunmak”⁹²⁵ anlamları ile anlamlandırılmaktadır.

Âyette geçen *şuhh* başkasına iyilik yapmak şöyle dursun başkasına dokunan iyiliğe göz dikmek, başkasına iyiliğin ulaşmasına tahammül göstermemektir. Bu kötü hasleti Yüce Allah âyette yer vermesi ile sakınılması gereken bir duygu olduğunu ifade etmektedir. Kişinin rahata ulaşması için nefsi rahatsız eden bu gibi kötü duygu ve uygulamalardan sakınması gerekmektedir.⁹²⁶

3.4.5.1.3. Yüce Allah’a Güzel Borç (Karz-ı Hasen) ve Bunun Karşılığı

إِنْ تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ
“Allah’a güzel bir borç verirsiniz, (Allah) onu sizin için kat kat artırır ve sizi bağışlar. Allah şükre çok karşılık verendir, hoşgörülüdür.”⁹²⁷ Bu âyette Yüce Allah kendisine en güzel borcu veren kişiye, kendisinin vereceği karşılıklar ve beş sıfatı yer almaktadır.

1. إِنْ تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ “Allah’a güzel bir borç verirsiniz, (Allah) onu sizin için kat kat artırır ve sizi bağışlar. Allah şükür’dur (şükre karşılık verendir, çok mükâfat verendir); halim’dir (ceza vermekte acele etmeyendir).”

Yüce Allah “infak” kavramının da içinde yer alan ve esasında kendisine güzel bir borç vermek anlamında olan karz-ı hasen kavramını gündeme getirmekte, bunu yapanlara karşılığını kat kat vereceğini, hatta günahlarını bağışlayacağı müjdesini vermektedir.

a) إِنْ تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا “Allah’a güzel bir borç verirsiniz.” Daha önce de ele aldığımız üzere Kur’ân’da birçok âyette⁹²⁸ yer almakta olan karz-ı hasen kavramı genelde “Yüce Allah’ın rızası için insanlara borç vermek” şeklinde tanımlansa da âyette yer alan *Allâh* lafzının *lillâh* şeklinde kabul edilerek karz-ı hasen kavramına “Yüce Allah için güzel borç vermek” şeklinde tanımlamalar da yapılmaktadır. Bu tanım ile verilen borcun karşılığı, sevabı sadece ve sadece Yüce Allah’tan

⁹²⁴ Mustafa Çağrı, “Haset”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/378.

⁹²⁵ Mustafa Çağrı, “Cimrilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/4.

⁹²⁶ Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/195.

⁹²⁷ et-Teğâbün, 64/17-18.

⁹²⁸ el-Bakara, 2/245; el-Mâide, 5/12; el-Hadîd, 57/11, 18; el-Teğâbün, 64/17; el-Müzzemmil, 73/20.

beklenmektedir.⁹²⁹ Yüce Allah en makbul olan paylaşımın sadece kendi rızası için yapılan paylaşım olduğunu buyurmaktadır.⁹³⁰

b) يُضَاعِفْ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ “(Allah) onu sizin için kat kat artırır ve sizi bağışlar.” Yüce Allah kendisine güzel bir borç veren kimselere bunun karşılığını vereceğini ve hatta günahlarını da bağışlayacağını müjdelemektedir.⁹³¹ Yüce Allah Kur’ân’da dünyada yapılan iyiliğin karşılığının en az o kadar⁹³², daha güzeliyle,⁹³³ hatta çok daha fazlasıyla⁹³⁴ bildirmektedir.

c) وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ “Allah şekûr’dur (şükre karşılık verendir, çok mükâfat verendir); halîm’dir (mühlet verendir).” Yüce Allah bu âyette kendisinin şükre karşılık veren ve ceza vermekte acele etmediğini buyurarak inananlara moral vermekte olduğu anlaşılmaktadır.⁹³⁵

2. عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ “(O), görülmeyeni de görüleni de bilendir; el-‘azîz’dir (çok üstündür); el-hakîm’dir (hikmet sahibidir).” Yüce Allah surenin bu son âyetinde kendisine güzel bir borç veren kimselere fedakarlıkları karşılıksız bırakmadığından bunun karşılığını katlayarak vereceğini bildirmekte ve herkesin durumunu bildiğini ifade etmektedir.

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ “(O), görülmeyeni de görüleni de bilendir” ve benzer ifadeler Kur’ân’da birçok defa yer almakta⁹³⁶ olup Yüce Allah’ın her şeyi bildiğini ifade etmektedir. Yüce Allah âyetin bu kısmında gayb ve şehadeti hatırlatarak insanların bilgisi dışında olan görülen ve görülmeyen her şeyi bildiğini bildirmektedir. Yüce Allah hem âyetin hem de surenin sonunda kendisinin en üstün güç ve her hükmünde hikmet sahibi olduğunu bildirmektedir.⁹³⁷

3.5. Değerlendirme

⁹²⁹ Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/196.

⁹³⁰ el-İnsân, 76/9.

⁹³¹ Taberî, *el-Camiu’l-Beyan*, 23/427; İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azim*, 8/141; Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî Fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-‘azîm Ve’s-Seb’i’l-Meşânî*, 14/322; Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/198.

⁹³² el-Bakara, 2/272; el-Hûd, 11/3; en-Nahl, 16/30; ez-Zümer, 39/10, 70; en-Necm, 53/40-41; er-Rahmân, 55/60.

⁹³³ en-Neml, 27/89; el-Kasas, 28/84.

⁹³⁴ el-Bakara, 2/261; el-En’âm, 6/160; Yûnus, 10/26; Fâtır, 35/30; eş-Şûrâ, 42/23;

⁹³⁵ Semerkandî, *Bahru’l ‘Uhum*, 3/457.

⁹³⁶ el-En’âm, 6/73; et-Tevbe, 9/94, 105; er-Ra’d, 13/9; el-Mü’minûn, 23/92; es-Secde, 32/6; ez-Zümer, 39/46; el-Haşr, 59/22; el-Cum’a, 62/8.

⁹³⁷ Okuyan, *Kur’ân Tefsiri*, 26/200-201.

Tezimizin son bölümünde ilk olarak Teğâbün Sûresinde yer alan “tesbih, kafir, mümin, azab, istiğna, rasûl, nûr, Allah, cennet, teğâbün, hulûd, musibet, tevekkül, afv-safh-mağfiret, fitne, takva, infak, karz-ı hasen, gayb, şehâdet ve salih amel” kavramlarının sözlük anlamları ile âyetler ışığında tanımları ve Kur’ân’da geçen ifadelerine yer verilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu bölümde alt başlık olarak “en güzel isimler” anlamına gelen “Esmâ-i Hüsnâ” yani Yüce Allah’ın en güzel isimleri hakkında kısa bilgiye yer verilmiştir. Yüce Allah’ın güzel isimleri Kur’ân-ı Kerim’de bir çok âyette geçmektedir. Teğâbün sûresinde de âyet sonları ağırlıklı olarak Esmâ-i Hüsnâ ile bitmektedir. Teğâbün Sûresi’nde yer alan “el-kadîr, el-basîr, el-‘alîm, el-‘ğanî, el-hamîd, el-habîr, el-‘ğafûr, er-rahîm, eş-şekûr, el-halîm, el-aziz ve La İlahe İllahu” isimlerinin tanımlarına, Teğâbün Sûresinde ve diğer surelerde bulunan esmâ-i hüsnânın açıklandığı şekilde bu bölümde yer verilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Teğâbün Sûresinde yer alan Esmâ-i Hüsnâ’nın ağırlıklı olarak Yüce Allah’ın merhameti, şefkati ve bağışlamayı içeren esmalardan oluşu, aldanma (teğâbün) yeri olan mahşerde Yüce Allah’ın merhameti ile tecelli edeceği işareti verildiği görülmektedir.

Tezin bu bölümünde bir diğer alt başlıkta Teğâbün Sûresi tefsir edilmeye çalışılmıştır. Bu sûrede yer alan âyetler 1-4. âyetler, 5-7. âyetler, 8-10. âyetler, 11-13. âyetler ve 14-18. âyetler halinde, “Yüce Allah’ın Hakimiyeti”, “İnkâr Edenler ve Bazı Özellikleri”, “İman ve İnkârın Sonuçları”, ve “Allah Tasavvuru” şeklinde beş ana başlığa bölünerek ele alınmıştır. Burada âyetlerde yer alan anlamı bilinmeyen kelimelerin anlamlarına ve âyetlerde yer alan edatların cümleye kattığı anlamlar dikkate alınarak açıklamaya çalışılmıştır.

Yüce Allah ilk olarak kendisini tanıtarak yarattığı varlıklara benzemediğini bu yönü ile de insanları inandıkları ve yaptıklarından sorumlu tutarak inananların karşılaşacakları mükafatı, inkâr edenlerin görecekları ikâbı, önceki ümmetlerin yaptıklarını hatırlatarak inkâr edenleri uyarmakta, inananları da müjdelemektedir. Teğâbün sûresinde hayata dair fertten cemiyete, cemiyetten insanlığa yönelik emir telâki edilecek tavsiyeler yer almaktadır. Sosyal hayat ile ilgili asgari geçim için gerekli ekonomik sirkülasyon olması için infak müessesesini, kişiler arasındaki güzel geçim münasebeti için de affedici ve hoş görülmesi için ön plana çıkarmaktadır.

4. SONUÇ

“Ana Konuları Ekseninde Teğâbün Sûresi Tefsiri” adlı çalışmamızda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Tefsir kavramı; Kur’ân ile ilgili şüphe uyandırıcı delilleri çürütüp şüpheyi giderici açıklamalar ile Kur’ân’ın en iyi anlaşılabilmesi için yapılan çalışma olduğu görülmüştür.

2. Tefsir çeşidi çalışmalarından olan Konulu Tefsir metodu ele alınan bir konuyu Kur’ân bütünlüğüyle inceleyip, Mekki- Medenî âyetleri bir araya getirerek mümkün olduğunca nüzûl sırasını göz önünde bulundurup Kur’ân’ın genel üslûbu içerisinde çeşitli mukayeseler yapmak suretiyle istenileni ortaya çıkaracak şekilde yapılan çalışma olduğu görülmüştür.

3. Konulu tefsir metodu bazı alimlere göre Hz. Peygamber döneminden itibaren var olduğu, bazı alimlere göre ise yeni meydana gelen bir tefsir yöntemi olduğu konusundaki farklı görüşlerin günümüzde de devam ettiği görülmüştür.

4. Sûre Yüce Allah’ı tesbih ifadesi ile başlayan Müsebbihat surelerindendir. Yerde ve gökte bulunan tüm varlıklar sahipleri olan Yüce Allah’ı tesbih ettiğini bildirmesi ile akıl sahibi, mükellef ve halife olarak yaratılan insanın da

Yüce Allah'ı tesbih ve takdis etmesini tûmdengelim metodu ile öğretmekte olduğu anlaşılmaktadır.

5. Yüce Allah gökleri, yeri ve içindekileri bir amaç ile yaratmış, insanları ve suretlerini en güzel sûrette şekillendirmiş, göklerde ve yerde olan hatta insanların gizli- açık yapıp ettiklerini dahi bildiğini öğretmektedir.

6. Kulları içerisinde Yüce Allah'a inananlar bulunduğu gibi O'na inanmayanlar da bulunmaktadır. İmanını ifade edenler Yüce Allah'ın verdiği nimetlere karşı şükredenler, bundan dolayı Yüce Allah imanlarına ve şükürlerine karşılık nimetlerini arttırmakta ve ebedi hayat olan ahirette mükafat olarak cenneti vadettiği görülmektedir.

7. Yüce Allah insanlara peygamberler aracılığı ile kitabını göndermiş hakkı ve batılı bildirmiş, inanma veya inanmama konusunda insanı tercihinde serbest bırakmış, dileyenin iman edip dileyenin de sonucunu kabullenerek küfrü tercih etmiş olduğu anlaşılmaktadır.

8. Fâtır 35/24'te de yer almış olduğu gibi Yüce Allah'ın yarattığı her kavme peygamber göndermesine rağmen önceki kavimlerde kendilerine apaçık delillerle gönderilen peygamberleri yalanlamış olanların olduğu ve “kendileri gibi bir beşerin kendilerine Yüce Allah'ın peygamber olarak seçme iradesine” iman etmediklerinden dolayı azap edildikleri görülmüştür. Yüce Allah makamını ve şanını kendi heva ve heveslerinden dolayı inkar edenlerin zelilliklerine karşılık kendisinin gerçek zengin ve hamde layık olduğunu ve hiçbir şeye muhtaç olmadığı gerçeğini bildirdiği anlaşılmaktadır.

9. İnançlarını küfür yönünde kullananlar ahiret hayatına, öldükten sonraki dirilişe inanmamakta olduğu görülmektedir. Buna karşılık Yüce Allah'ın bütün bu inkârlarına rağmen onları ve herkesi tekrar diriltecek, yaptıklarından, yapmadıklarından kesin olarak hesaba çekecektir. Bununla birlikte karşılıklı aldanma günü olduğunu söylediği toplanma gününde herkesi toplayacağı, kendisine inanan, iyi işler yapan kimselerin kötülüklerini örteceği, onları içinde ebedi kalacakları altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştireceği bununda asıl büyük kurtuluşun müjdelemekte olduğu görülmektedir.

10. Yüce Allah kendisini inkar edip indirmiş olduğu âyetleri yalanlayanların cehennem halkından olacak olduğunu, onların orada ebedi

kalacaklarını, bunun kötü bir son durak olduğunu belirtmektedir. Bunun sonucunda inanan ve inanmayanların yaptıklarının karşılığının görüleceği anlaşılmaktadır.

11. İnsanların başlarına imtihan vesilesi olarak farklı farklı musibet gelmektedir. Bu musibetlerin bazılarını ertelemede, bazılarını iptal etmede bazılarını da isabet etmelerine izin vermekte olup hiçbiri Yüce Allah'ın bilgisi ve izni dışında olmadığı ve bu musibetlere karşı Yüce Allah'ın kullarından sabretmelerini, kendilerine yapılanları hoş görüp, hatalı olanları bağışlamalarını istemekte olduğu görülmektedir.

12. Yüce Allah kendisine ve Hz. Peygamber'e itaat edilmesini ve sadece Yüce Allah'a güvenip tevekkül etmelerini emretmekte, inanıp tevekkül edip takva sahibi olanların akıbetinin cennet olacağı bildirmekte, cennetle ödüllendirilebilmek için hayatı takva ekseninde yaşamak gerektiği anlaşılmaktadır.

13. Yüce Allah'ın sosyal hayatın akışının daha sağlıklı olması için kişiler arasındaki ekonomik düzeyinin farklılığının giderilmesi için muhtaç olanların ihtiyaçlarını karşılamaları adına kendilerine verilen borcun Yüce Allah'ın kendisine verilmiş gibi değerli kabul edip ismini de karz-ı hasen olarak isimlendirip sosyal yardımlaşmayı teşvik etmiş olduğu anlaşılmaktadır.

14. Ahiret hayatında olacak olan olayların mazi sigasında kullanılması, gerçekleşmesi kesin olan ahiret hayatını dikkate alarak aynı zamanda dünya hayatının yaşanılması gerektiği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Kur'ân-ı Kerim.

Abdûlbâki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, İstanbul 1982.

Alper, Hülya. “Münafık”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31/564-566. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Alper, “Tekzip”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/391-392. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Apaydın, H. Yunus. “Karz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/520-525. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

İbn Aşûr, Muhamed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed b. et-Tâhir. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru't-Tunusî, 1984.

Ateş, Süleyman. *Sülemi ve Tasavvufî Tefsiri*. İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1969.

Bilen, Osman “Tercüme ve Meâl Farklı mı?: Kur'ân Meâli Kavramı Üzerine Bir Çözümleme”. *Kur'an Meâlleri Sempozyumu*. 1/175-192. (24-26 Nisan 2003-İzmir), 2.Baskı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.

Bebek, Adil. “Mağfîret”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27/313-314. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Birişik, Abdulhamit. “Tefsir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/281-289. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Birişik. “Sure”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/538-539. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Buharî, Ebî 'Abdillâh Muhammed b. İsmâ'il. *Câmiu's-Sahîh*. nşr.Muhammed Zühêyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâr'u Tavki'n-Necât, 2. Basım 1422/2002.

- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Cerrahoğlu. *Tefsir Tarihi*. Ankara: Fecr Yayınları, 2019.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd. *es-Sihâh fî'l-Lugâ ve'l-'Ulûm.*, 6 Cilt. thk: Ahmed Abdülğafûr Attâr. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979.
- İbnu'l-Cevzî, Cemaluddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed. *Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*". thk. Abdurrezzâk el-Mehdî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî. Beyrut: 2001.
- Çağlayan, Reyhan. *Kur'ân-ı Kerim'de Cennet ve Cennetlikler*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Çağrııcı, Mustafa. "Cimrilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/4-5. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Çağrııcı. "Cömertlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 8/72-73. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Çağrııcı. "Haset", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 16/378-379. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Çağrııcı. "İhsan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/544-546. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Çağrııcı. "İnfak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/289-290. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Çağrııcı. "İsâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/490-491. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Çağrııcı. "Musîbet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31/255-256. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Çağrııcı. "Tevekkül". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/1-2. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Çağrııcı. "Sâlih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/31-32. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Çetiner, Bedrettin. *Fatiha'dan Nas'a Esbâb-ı Nüzûl Kur'ân Âyetlerinin İniş Sebepleri*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2016.
- Çelebi, İlyas. "Gayb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/404-409. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Çelebi. "Şehâdet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/422-423. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Dağ, Ahmet. "Kur'ân'da Terâdüf-Te'kid İlişkisi". *İslami İlimler Dergisi*. 15/2, 381-400. Kasım 2020.
- Demir, Ömer. *Dini Kavramlar Ve Öğrenme Ortamları: Salih Amel Örneği*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Demirci, Muhsin. *Konulu Tefsire Giriş*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017.
- Demirci. *Kur'ân Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017.

- Demirhan, Mehmet. *Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Şuayb'ın Kıssasında Helak-Ahlak İlişkisi*. Iğdır: Iğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Duman, M. Zeki. *Beyânu'l-Hak (Kur'ânı Kerimin Nüzul Sırasına Göre Tefsiri)*. 2 Cilt. Ankara: Fecr Yayınları, 2016.
- Dumlu, Ömer. “Konulu Tefsir ve Düşündürdükleri”. *Tefsirin Dünü ve Bugünü Sempozyumu*, Samsun: 1992.
- Ebu Musa, Muhammed. *Hâ-Mîm Sureleri Belâgî Tefsiri*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2017.
- Erdem, Hüsameddin. “Gıpta”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14/50-51. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Eroğlu, Muhammed. *Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ve Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. (Basılmamış Öğretim Üyeliği Tezi). İstanbul: 1971.
- İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Faris b. Zekerîyya. *Mu'cemü Mekayisi'l-Lüga*. thk: Abdüsselam Muhammed Harun, Daru'l-Fıkr 1979.
- Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Yakub b. Muhammed. *Besâir'u Zevî't-Temyîz fî Letâifi'l-Kitabi'l-Azîz*. thk. Muhammed Ali Neccâr. C 6. Mısır: Dâru'l-Erhâm, 1986.
- Güngör, Mevlüt. Tefsirde Konulu Tefsir Metodu. *İslâmî Araştırmalar Dergisi*. 2/7. 269-302. 1988.
- Güven, Şahin. *Konulu Tefsir Metodu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2019.
- Halil b. Ahmed, Ferâhîdî. *Kitebü'l-Ayn Mu'cemün Lüğaviyyün Türesiyyün*, (tertib: Dr. Davud Sellum vd.) Beyrut: Mektebetü Lübnan, 2004.
- Hicazi, Mahmud. *et-Tefsiru'l Mezûiyyeti fî'l-Kur'âni'l Kerim*, Kahire, ts.
- Hocaoğlu, Mustafa. *Konulu Tefsir ve Problemleri*. Samer Yayınları, Kahramanmaraş ts.
- Işık, Şemsettin. “Kur'an'da 'În' (عِنْ) Edatının Farklı Şekillerde Kullanımı ve Mânâyâ Katkısı”. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 189-209. 2022
- İslamoğlu, Mustafa. *Hayat Kitabı Kur'ân Gerekçeli Meal-Tefsir*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2009.
- İsfahânî, Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed Râğîb. (1412/1991). *el-Müfredât fî garibi'l-Kur'ân*. thk. Safvân Adnân Dâvûdî. Dimeşk-Beyrut: Dâru'l Kalem-Dâru's Şâmiye. 1412/1991.
- Kara, Mustafa. *Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'ân Kıssaları*. Samsun: Üniversite Yayınları, 2019.
- Kara. “Kur'ân Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz”. *İslâmî İlimler Dergisi* 9/1. 69-102. (Bahar 2014).
- Kara. “Kur'ân Kıssalarının Anlaşılması”, *Günümüz Tefsir Problemleri*, ed. Ali Karataş-Yunus Emre Gördük, Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2018.
- Karagöz, İsmail. *Kur'ânın Anlamı ve Tefsiri Açıklamalı ve Kırık Mealî*. 8 Cilt, Ankara: Kar Yayınları, 2020.

- Karagöz. *Âyet ve Hadislerin Işığında Esmâ-i Hüsnâ*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Karagöz. “İttika”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karagöz. “Tevekkül”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karagöz. “Kur’ân’a Göre Musibetler Açısından İnsan ve Toplum”. İstanbul: Çelik Yayınevi, 1996.
- Karagöz. “Nur”. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karagöz. “Azâb”. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karagöz. “Hâlim”. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karaman, Fatih. “İman-Amel İlişkisi Meselesinin “Ey İman Edenler” Hitabıyla Başlayan Âyetler Açısından Değerlendirilmesi”. *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*. 26-68. 17/2022.
- Karaman, Fikret. “Cennet”. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. “Kur’ân’da Affetme Olgusu”. *Diyanet İlmi Dergi*. 43/4, Aralık 2007.
- Kâsım, Ahmed es-Seyyid el-Kûmî ve Muhammed Ahmed Yusuf. *et-Tefsîru’l-Mevdûi li’l-Kur’âni’l-Kerîm*. Kahire yy. 1982.
- İbn Kesir, Ebu’l-Fidâ İsmail b. Ömer. *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azim*. 9 Cilt, thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin. Beyrut: Dâru’l Kütübi’l-İlmiyye, 1998.
- Kılavuz, Ahmet Saim. “Cahd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/15. İstanbul: TDV Yayınları 1993,
- Kurtubî, Ebû Abdîllah Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr. *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*. 24 Cilt, thk. Ahmed el-Berduni. Kahire: Dâru’l-kütübi’l-Misriyye, 1964.
- Kureşî, Ebû Muhammed Abdulkâdir b. Muhammed b. Muhammed b. Nasrillah b. Sâlim Ebu’l-Vefâ. *el-Cevâhiru’l-Mudiyye fî Tabakâti’l-Hanefiyye*. thk. Abdulfettâh Muhammed el-Hulv. Kahire: Hecer li’t-Tıbbâihî ve’n-Neşri ve’t-Tevzî’, 1993.
- İbn Mâce, Ebû Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen*, thk. M. Nasiruddîn el-Albanî. 1. Baskı, Riyad: Mektebetü’l-Meârif, 1996.
- İbn Manzûr, Ebu’l Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem el-İfrikî el-Ensârî er-Ruveyfî. (1414/1993). *Lisânü’l-‘Arâb*, Beyrut: Dâru Sâdır.
- el-Mevdûdî, Seyyid Ebu’l-A’lâ. *Tefhimu’l-Kur’ân (Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri)*. trc. Yusuf Karaca, İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.
- Müslim, Ebü’l-Hüseyin b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî en-Neysâbüri. *el-Câmi’u’s-Sahîh*. Dâru İhyâi’l-Kütübi’l-Arabî, yy. yt.

- Müslim, Mustafa. “Kur’ân Çalışmalarında Yöntem”, *Konulu Tefsire Metodik Bir Yaklaşım*, çev. Salih Özer. Ankara: Fecr Yayınları, 1998.
- en-Nesefî, Ebû'l-Berekât. *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*. C 3. Beyrut: 1998.
- Okuyan. “Kur’ân’da Olumsuz İnsan Tipleri”. *Kur’ân Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*. 137-151. 1998.
- Okuyan. “Kendisine Kitap Verilen ve Verilmeyen Peygamberler (Resul-Nebi Ayırımı ve Bunun İstismarı)”. *Samsun’da Kur’an Günleri XI. Kur’an Sempozyumu: Kur’an ve Risalet*. 65-86.25-26 Ekim 2008/Samsun, 2009.
- Okuyan, Mehmet. *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur’ân Sözlüğü*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2015.
- Okuyan. *Kur’ân’a Göre Yedi Aşamada Âhiret*. İstanbul: Düşün Yayınları, 2015.
- Okuyan. *Kısa Surelerin Tefsiri*. C .2. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2016.
- Okuyan. *Hayatın İnşası İçin Yâsin Sûresi Tefsiri*. İstanbul: Üniversite Yayınları, 2017.
- Okuyan. *Kur’ân Meal-Tefsir*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2021.
- Okuyan. *Kur’ân’a Göre Kabir Azabı*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2022.
- Okuyan. *Yaratılış, Din ve Risalet*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2022.
- Okuyan. *Kıssalar Ne Söyler/Hz. Nûh*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2023.
- Okuyan. *Kıssalar Ne Söyler/ Hz. Hûd*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2023.
- Okuyan. *Kıssalar Ne Söyler Yaratılış ve Hz. Âdem*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2023.
- Okuyan. *Kur’ân Tefsiri*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2024.
- Öztürk, Mustafa. “Meâl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ek.2/205-207. İstanbul: TDV Yayınları, 2019.
- Paksoy, Kadir. “Allah’ın Doksan Dokuz İsmiyle İlgili Rivayetin Tahlili”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 91-111. 11/1, 2011.
- Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer Fahrüddin. *Mefâtihu'l-Ğayb*. Beyrut: Dâru'l-İhya, 1999.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetu't-Tefâsir*, 1. Baskı, Kahire: Dâru's Sâbûnî, C 3. 1997.
- Semerkandî, Ebû'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm. *Bahru'l 'Ulum*, yy. 2010.
- Sinanoğlu, Mustafa. “İlhâd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 22/90-92. Ankara: TDV Yayınları, 2000.
- Sinanoğlu. İmân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 22/212-214. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Sinanoğlu. “Şirk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 39/193. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Şimşek, Mehmet Sait. *Günümüz Tefsîr Problemleri*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2018.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd. *Camiu'l-Beyân 'an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdu'l Muhsin et-Türkî, Dâru Hicr, 2001.

- Tirmizî, Ebû îsâ Muhammed b. îsâ b. Sevre. *es-Sünen*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 5 Cilt. Matba'atu Mustafâ'l-Bâbî, yy. 1977.
- Toksarı, Ali. "Birr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 6/204-205. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Topaloğlu, Bekir- İlyas Çelebi. *Kelâm Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010.
- Topaloğlu. "Ğani". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/348-349. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Toy, Kadir. *Kur'ân'da "Gayb" Kavramı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Uludağ, Süleyman. "Amel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/13-16. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Yarımbaş, Emine. *Kur'ân'da Esmâ-i Hüsnâ ve Mesajları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Azap". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/302-309. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Yavuz. "Te'vil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/27-28. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili Tefsîri*. 8 Cilt, Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.
- Yıldız, M. Erol. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Karatay Yayınları, 2019.
- Yılmaz, Hasan. "Kur'ân Meali Bağlamında Harfî Tercüme ile Tefsirî Tercüme Türü Arasında Bir Mukayese", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/1, 1-18. Kars 2016.
- Yılmaz, Mehmet. *Ahiret İnancının Manevi Motivasyona Etkisi*. Rotterdam: Avrupa İslam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Yurdağür, Metin. *Allah'ın Sıfatları el-Esmâü'l-Hüsnâ*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1984.
- Zehebî, Muhammed. *et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn*, Dâru'l-Kutubi'l-Hadîse, 1396/1976.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed. *el-Keşşâf 'an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*. tsh. Muhammed Abdüsselâm Şâhîn. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Abdullah. *el-Burhân fî 'Ulumi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Fikr 2009.
- Zürkânî, Muhammed Abdû'l-Azîm. *Menâhilü'l-'İrfan fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 2 Cilt. îsâ el-Bâbî Matbaası, 1943.

ÖZ GEÇMİŞ

Betül Yılmaz, lise eğitimini Almanya’da tamamladıktan sonra Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İlahiyat bölümünden 10.06.2019 tarihinde mezun oldu. 2020 yılında OMÜ LEE Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans programına girdi. 14.09.2022 tarihinde Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümüne kayıt olan Betül Yılmaz, Sakarya Üniversitesi 4-6 Yaş Grubu Çocuk Eğitimi ve Etkinlikleri ve Selçuk Üniversitesi Manevi Rehberlik Eğitimi sertifikalarına sahiptir. Başlangıç düzeyinde Arapça ve Almanca bilmektedir.

İletişim Bilgileri

ORCID ID : 0009-0000-2672-200X

Yayınlar:

1. Betül Yılmaz, “Kıssalar Ne Söyler / Hz. Hûd Adlı Eser Üzerine”, *İlahiyat Araştırmaları IV*, ed. Osman Eyüpoğlu ve Muhittin Düzenli (Samsun: Üniversite Yayınları, 2023), 191-204.